

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДРОГОБИЦЬКИЙ ДЕРЖАНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА
ДЕРЖАВНА НАУКОВА УСТАНОВА
«ІНСТИТУТ МОДЕРНІЗАЦІЇ ЗМІСТУ ОСВІТИ»
ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
УНІВЕРСИТЕТ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ В ПЕРЕЯСЛАВІ
УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІНСТИТУТ УКРАЇНОЗНАВСТВА ІМ. І. КРИП'ЯКЕВИЧА НАН УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ СУХОПУТНИХ ВІЙСЬК
ІМЕНІ ГЕТЬМАНА ПЕТРА САГАЙДАЧНОГО
ПІВДЕННО-СХІДНИЙ НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ У ПЕРЕМИШЛІ
ЦЕНТР СХІДНОЄВРОПЕЙСЬКИХ НАУКОВИХ СТУДІЙ

**ПОЧАТКОВА ЗАГАЛЬНОВІЙСЬКОВА ПІДГОТОВКА
ЯК ЧИННИК НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ:
ІСТОРИЧНИЙ ДОСВІД, УРОКИ ДЛЯ УКРАЇНИ**

Том II

За редакцією:

Василь Ільницький, Микола Галів, Лідія Лазурко

Дрогобич
2026

УДК 355.233:351.86(477)(091)(082)
ББК 68.4(4УКР)я43
П 65

Початкова загальновійськова підготовка як чинник національної безпеки: історичний досвід, уроки для України. Том II / [Ред.: В. Ільницький, М. Галів]. Дрогобич: Видавничий дім «Гельветика», 2026. 136 с.

ISBN 978-617-554-813-4

Видання містить матеріали, що лягли в основу доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції «Початкова загальновійськова підготовка як чинник національної безпеки: історичний досвід, уроки для України». Молоді та досвідчені науковці висвітлюють актуальні питання військово-патріотичного, національного, громадянського виховання дітей та молоді, початкової і базової військової підготовки, професійної військової освіти в Україні та країнах НАТО. Матеріали стануть корисними для широкої наукової громадськості, викладачів, аспірантів, студентів, вчителів.

УДК 355.233:351.86(477)(091)(082)
ББК 68.4(4УКР)я43

Редакційна колегія:

д-р пед. н., проф. **М. Галів**; д-р філол. н., проф. **І. Зимомря**; д-р іст. н., проф. **В. Ільницький** (відповідальний секретар); д-р іст. н., проф. **Ю. Каганов**; д-р іст. н., проф. **В. Коцур**; д-р іст. н., проф. **Л. Лазурко**; д-р іст. н., проф. **Р. Сіромський**; д-р іст. н., проф. **І. Соляр**; д-р іст. н., проф. **Ю. Стецик**; д-р іст. н., проф. **С. Стемпень**.

Рецензенти:

д-р іст. н., проф. Ігор Смуток

д-р педагогічних наук, проф. Олена Невмержицька

ISBN 978-617-554-813-4

© Автори, 2026
© В. Ільницький, 2026
© М. Галів, 2026
© Гельветика, 2026

ЗМІСТ

Біла С., Білий О. Організація «Сокіл» у міжвоєнному Дрогобичі та її роль у національно-патріотичному вихованні української молоді	6
Білокопитова М. Професійна підготовка української молоді в Німеччині в умовах вимушеної міграції: освітні виклики та перспективи повернення.....	10
Бойчин Р., Галів М. Курс “Підготовка до національної оборони” у середній освіті Латвії (2018–2025)	13
Бурдяк Р., Ільницький В. Сучасна історіографія та джерельна база дослідження базової військової підготовки в Норвегії.....	19
Галик В. Військове виховання та самооборона як чинники національного самозбереження в інтелектуальній спадщині Івана Франка.....	25
Галик В., о. Кекош О. Формування оборонної свідомості та військово-патріотичне виховання молоді в діяльності УГКЦ за митрополита Андрія Шептицького.....	31
Галик О. Роль логопедичної корекції у підготовці та реабілітації особового складу ЗСУ як гарант стабільності системи національної безпеки.....	37
Галів М. Форми військово-патріотичного виховання дітей та молоді у діяльності естонських організацій «Молоді орли» та «Дочки Батьківщини»	44
Нук N. Worldview and moral foundations of personality formation in the system of initial general military training	51
Гук О. Початкова загальновійськова підготовка майбутніх соціальних працівників в Україні: використання зарубіжного досвіду	56
Драган В. Військово-патріотичне виховання молоді у творчості Стефана Коваліва як чинник зміцнення обороноздатності держави	63

Івахів О., Щеглов А., Кудимов С. Система підготовки громадян України до національного спротиву: військова складова.....	69
Ільницький В., Галів М. Шведська асоціація оборонної підготовки (Försvarsutbildarna): історіографія та джерельна база дослідження.....	73
Коханевич І. Роль та значення вивчення іноземних мов під час загальновійськової підготовки в умовах сучасних безпекових викликів.....	77
Лазурко Л. Польська модель патріотичного виховання: правові, історичні та культурні засади.....	84
Лібрук-Ліпкевич С., Дорота А., Фуртес О. Національно-патріотичне виховання молоді як чинник національної безпеки України.....	89
Нос В. Професійна військова освіта у закладах вищої освіти Канади: завдання, зміст, форми і методи.....	93
Онищак В., Бойчин Р. Сучасна українська історіографія проблеми початкової військової підготовки (початок ХХІ ст.).....	101
Проць О. Методика вивчення міжнародного гуманітарного права в рамках БЗВП	107
Савицький Н. Методологічні засади впровадження початкової загальновійськової підготовки.....	111
Савицький Н. Психологічні аспекти військово-патріотичного виховання підлітків засобами фізичної культури і спорту.....	114
Ситник О., Михайлик О., Мегедь М. Національно-патріотична складова початкової загальновійськової підготовки.....	117
Стецик Ю. Військово-патріотичне виховання німецької молоді у ХХІ ст.: виклики і завдання.....	120
Фігурний Ю., Шакурова О. Початкова загальновійськова підготовка як чинник національної безпеки: історичний досвід, уроки для України у контексті спростування рашистських міфів і фейків в умовах російсько-української війни.....	124

Черненко О., Чередніченко Т., Момот М. Загальновійськова підготовка як чинник національної безпеки України	128
Відомості про авторів.....	132

Світлана БІЛА, Олександр БІЛИЙ
(Дрогобич, Україна)

ОРГАНІЗАЦІЯ «СОКІЛ» У МІЖВОЄННОМУ ДРОГОБИЧІ ТА ЇЇ РОЛЬ У НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОМУ ВИХОВАННІ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ

В умовах повномасштабної війни в Україні, необхідності розроблення дієвих методів та шляхів формування національної безпеки та національного супротиву, актуальними цілями української освіти є переосмислення ролі у національно-патріотичному вихованні української молоді спортивних молодіжних товариств, зокрема і такого поширеного товариства як «Сокіл».

Діяльність молодіжної організації «Сокіл» у міжвоєнному Дрогобичі частково розкрита у розвідках краєзнавчого спрямування [6; 7; 9]. Однак, вказані дослідження здебільшого базуються на висвітленні найважливіших фактів з історії функціонування інституції. Натомість дослідники історії спортивного руху наголошують на поважній ролі сокільського руху у національно-патріотичному гарті галичан. Так, Б. Трофим'як акцентує, що «Сокільство корисне Батьківщині і Нації, об'єднує у своїх рядах цілий народ, організовує його, привчаючи дисципліні, плекає в народі як провідну, вказівну ідею, а не культ особи. Одиниця – ніщо» [8, 117].

О. Вацеба підкреслює, що за допомогою засобів фізичної культури, які пропагувало товариство «Сокіл» пробуджувалася національна свідомість українського народу [2, 17]. Є. Папенко зауважив, що спортивний сокільський рух став необхідною передумовою консолідації українців та підготував їх до боротьби за українську державність [4, 125]. Н. Салтан відзначає, що «фізичне виховання у сокільському русі мало не лише спортивно-оздоровчий характер, а й було потужним засобом формування громадянської зрілості, моральності та патріотизму» [5, 20]. Дослідниця акцентує, що саме через фізичний гарт, фізичну підготовку реалізовувалися завдання національно-патріотичного виховання, оскільки вони розглядалися як передумови для формування готовності до захисту рідного краю і Батьківщини [5, 20]. Систематичні спільні

тренування, стройові заняття та заняття фізичною культурою, спортивні, культурні, освітні заходи гімнастичні виступи, застосування народних ігор формували відчуття національної спадковості та ідентичності, морально-вольові якості, здатності до дій в команді, організованість, дисциплінованість, витривалість, вміння долати перешкоди, навички протипожежної та військової діяльності [5, 20-25]. Схожих думок дотримуються й інші дослідники сокільського руху [1; 3].

Багатоаспектна діяльність спортивного гімнастичного товариства «Сокіл» відновилася у міжвоєнному Дрогобичі щойно наприкінці 20-х років ХХ століття за ініціативою викладача української гімназії М. Байрака [7, 111]. Організація об'єднувала в основному українську ремісничу молодь Дрогобича і частину сільських хлопців, що вчилися ремісничій справі. Найбільш активною та плідною була діяльність «Сокола» у першій половині 30-х років, зокрема у період, коли осередок очолив А. Максимович [9, 593]. Секретарем товариства був В. Черевко, заступниками голови були І. Витвицький та Р. Кобилецький [9, 594]. Саме відтоді дрогобицький «Сокіл» фактично став виконувати функції повітового осередку, координуючи діяльність сокільських гнізд у Бориславі, Мразниці, Тустановичах, Східниці, Уличному, Губичах, Стебнику, Сільці [7, 112]. Активними членами товариства були 65 юнаків і 20 дівчат.

Важливою складовою діяльності дрогобицького «Соколу» були заходи, спрямовані на формування національної свідомості, зокрема походи в гори, систематичні збори, змагання, урочистості, присвячені історичним подіям, вшанування героїв визвольних змагань, популяризація української національної символіки, організація і проведення театральних вистав, лекцій, читання доповідей не тільки на спортивні, але і виховні теми [9, 594]. При цьому осередки «Соколу» співпрацювали з іншими українськими молодіжними та культурними організаціями, зокрема із «Просвітою» [6, 89].

У 1937 році у Дрогобичі відбувся повітовий сокільський збиг. У ньому брали участь 300 сокільських «побратимів» та «посес-тер» з усіх гнізд повіту. Гімнастичні вправи члени товариства презентували на доволі малій площі української гімназії. Дрогобицький «Сокіл» брав участь і у регіональному зрушенні у Львові. Слід підкреслити, що дорогогу туди і назад юнаки і дівчата подола-

ли пішки, що є підтвердженням єдності та ідейності дрогобицької молоді [7, 112].

Символіка дрогобицького «Соколу», зокрема девіз «Все вперед», гімн «Соколи, соколи, ставаймо в ряди» та прапор із зображеннями герба Києва та Львова, словами Тараса Шевченка «Борітеся – поборете» репрезентували соборність українських земель, національну ідентичність, гордість за минуле та впевненість у власних силах у боротьбі за національну незалежність [7, 112].

Діяльність культурно-спортивної організації «Сокіл» припинилася з початком II Світової війни. Після приходу більшовиків до Дрогобича В. Черевко разом із скарбником «Сокола» ліквідували книги діловодства і деяке майно, які розміщувалися у приміщенні «Народного дому» [9, 596]. Нова окупаційна влада відразу розпочала репресії та терор проти членів організації, зокрема і голови товариства А. Максимовича. З рядів дрогобицького «Сокола» багато свідомих юнаків поповнило лави УПА.

Отже, українська молодь, беручи участь у сокільському русі, формувала національну свідомість та ідентичність, здатність протидіяти асиміляційним впливам, готовність до організованої та консолідованої боротьби за українську державність.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрухів І. Західно-українські молодіжні товариства «Сокіл», «Січ», «Пласт», «Луг». Івано-Франківськ, 1992. 78 с.
2. Вацеба О. Нариси з історії спортивного руху в Західній Україні. Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 1997. 232 с.
3. Панфілова Т. Культурно-освітні та молодіжно-спортивні товариства й організації Західної України (20–30-і роки XX століття). *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Історія»*. 2014. Вип. 2 (33). С. 26–34.
4. Папенко Є. М. Український сокільський рух у Галичині (1890–1930-ті рр.) [дисертація]. Київ: КНУ ім. Тараса Шевченка, 2017. 241 с.
5. Салтан Н. Гімнастично-спортивна діяльність товариства «Сокіл» наприкінці XIX – на початку XX ст. *Вісник Прикарпатського університету. Серія: Фізична культура*. 2025. Вип. 3 (44). С. 18–27.

6. Сеньків М. Культурно-національне життя Дрогобича у міжвоєнний період (1919–1939 рр.). *Дрогобицький краєзнавчий збірник*. 2011. Вип. XIV–XV. С. 338–344.

7. Слимаковський О., Кравчук Б. Виникнення та діяльність спортивно-руханкового товариства «Сокіл» у м. Дрогобич. *Дрогобицький краєзнавчий збірник*. Дрогобич, 1995. Вип. 1. С. 110–112.

8. Трофим'як Б. Гімнастично-спортивні організації в національно-визвольному русі Галичини (друга половина XIX – перша половина XX ст.). Тернопіль: Економічна думка, 2001. 692 с.

9. Черевко В. Руханково-спортове товариство «Сокіл» в Дрогобичі. *Дрогобицьчина – земля Івана Франка*. Нью-Йорк – Париж – Сідней – Торонто, 1973. С. 592–596.

Марія БІЛОКОПИТОВА
(Дніпро, Україна)

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ В НІМЕЧЧИНІ В УМОВАХ ВИМУШЕНОЇ МІГРАЦІЇ: ОСВІТНІ ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОВЕРНЕННЯ

Унаслідок повномасштабної агресії Російської Федерації проти України мільйони громадян були змушені залишити територію держави, значну частку серед яких становить молодь студентського та працездатного віку. Однією з основних країн прийому українських вимушених мігрантів стала Федеративна Республіка Німеччина. За цих умов питання професійної підготовки української молоді за кордоном набуває не лише освітнього, а й стратегічного значення в контексті національної безпеки та повоєнної відбудови України.

Освітня міграція в умовах війни має подвійний характер. З одного боку, вона пов'язана з ризиками втрати людського капіталу та довготривалої еміграції кваліфікованих кадрів [6]. З іншого створює можливості для набуття нових професійних компетентностей, міжкультурного досвіду та інтеграції в європейський освітній простір із перспективою подальшого трансферу знань в Україну [4, 48]. Таким чином, професійна підготовка української молоді в Німеччині потребує комплексного педагогічного аналізу з урахуванням як викликів, так і потенційних ресурсів розвитку.

Система професійної освіти Німеччини характеризується високим рівнем практичної спрямованості та тісною взаємодією освіти з ринком праці. Особливе значення має дуальна модель професійної підготовки, що поєднує навчання в освітньому закладі з практичною діяльністю на підприємстві. Такий підхід забезпечує формування фахових компетентностей, орієнтованих на реальні потреби економіки [2, 123]. Для української молоді включення в цю систему означає не лише опанування нових стандартів професійної діяльності, а й засвоєння принципів відповідальності, професійної етики та корпоративної культури, притаманних європейському простору.

Водночас ключовою передумовою професійної інтеграції є оволодіння німецькою мовою на рівні, достатньому для навчання та подальшої роботи. Мовна підготовка стає базовим компонентом професійної соціалізації, адже саме вона забезпечує доступ до освітніх програм, стажувань та працевлаштування [5]. Інтенсивне вивчення мови в умовах психологічного стресу, спричиненого війною та вимушеним переселенням, ускладнює адаптаційний процес і потребує спеціальної педагогічної підтримки.

Серед основних освітніх викликів, з якими стикається українська молодь у Німеччині, варто виокремити: мовний бар'єр; відмінності в освітніх стандартах і методиках навчання; необхідність підтвердження або визнання українських кваліфікацій; психологічну адаптацію до нового соціокультурного середовища. Крім того, існує ризик поступового послаблення зв'язку з українською освітньою системою та професійним простором, що може ускладнити процес повернення після завершення війни [1, 255].

У контексті національної безпеки проблема освітньої міграції молоді набуває стратегічного виміру. Тривале перебування молодих фахівців за кордоном може призвести до відтоку інтелектуального потенціалу та дефіциту кадрів у ключових галузях економіки України. Водночас за умови належної державної політики цей процес може трансформуватися в інвестицію в майбутнє країни. Набуті за кордоном професійні компетентності, досвід роботи в європейських компаніях, знання сучасних технологій та управлінських практик здатні стати потужним ресурсом повоєнної відбудови [7].

Перспективи повернення української молоді значною мірою залежать від створення ефективних механізмів реінтеграції [3]. До таких механізмів належать: розробка програм підтримки молодих фахівців, визнання та зарахування здобутих за кордоном освітніх результатів, створення конкурентних умов праці в Україні, залучення молоді до реалізації проєктів відбудови держави. Важливою є також підтримка постійного зв'язку студентів із українськими закладами освіти через дистанційні програми, спільні освітні ініціативи та академічну мобільність із чіткою перспективою повернення [8].

Отже, професійна підготовка української молоді в Німеччині в умовах вимушеної міграції є складним і багатовимірним процесом, що поєднує освітні, соціальні та безпекові аспекти. Вона

водночас містить ризики втрати людського капіталу та значний потенціал для модернізації національної системи професійної освіти. Завдання української освітньої політики полягає в тому, щоб перетворити вимушену освітню міграцію з фактора загрози на ресурс розвитку, забезпечивши умови для повернення молодих фахівців і використання їхнього європейського досвіду в процесі післявоєнної відбудови України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гринькевич О. С. Освітня міграція в Україні та світі: інституційне середовище та напрями державного регулювання. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2013. Вип. 3. С. 254–264.

2. Гулай В., Хахула Л., Охота І. Освітня міграція українських студентів до Польщі: динаміка та структура в умовах повномасштабної війни. *Україна–Польща: історична спадщина і суспільна свідомість*. 2023. Вип. 16. С. 112–125.

3. Міністерство освіти і науки України. Академічна мобільність та освітня міграція: аналітичні матеріали. URL: <https://mon.gov.ua>

4. Bezuglyi P. Міграція як результат державної освітньої політики в Україні за часів незалежності. *Політичне життя*. 2018. № 3. С. 45–50.

5. Bundesinstitut für Berufsbildung (BIBB). Focus on Ukraine. URL: <https://www.bibb.de/en/155561.php>

6. European Training Foundation. Education and work information for Ukrainians and EU countries. URL: <https://www.etf.europa.eu/uk/education-and-work-information-ukrainians-and-eu-countries>

7. European Training Foundation. Education and work: EU support to Ukraine. URL: <https://www.etf.europa.eu/en/education-and-work-eu-support-ukraine>

8. KMK (Kultusministerkonferenz). Anerkennung ausländischer Berufsqualifikationen in Deutschland. URL: <https://www.kmk.org>

Роман БОЙЧИН
Микола ГАЛІВ
(Дрогобич, Україна)

КУРС “ПІДГОТОВКА ДО НАЦІОНАЛЬНОЇ ОБОРОНИ” У СЕРЕДНІЙ ОСВІТІ ЛАТВІЇ (2018–2025)

Проблематика початкової військової підготовки дітей та юнацтва в країнах НАТО, зокрема державах Балтії, особливо зацікавила українських вчених у роки російсько-української війни. Відзначимо праці М. Александрова [1], М. Галів, Р. Бурдяка, В. Ільницького, Т. Пантюк, П. Дворянин [2; 3; 4; 5; 6], О. Магіліна [7], Т. Шаравари [8], Ю. Юзича [9].

Агресія Росії проти України спонукала литовську владу уважніше поставитися до питань підготовки молоді до національної оборони, яка до того здійснювалася переважно у рамках поза-шкільної громадської організації “Jaunsardze” – “Молоді вартові”. У 2018 р. парламент Латвії проголосував за включення оборонної освіти (Valsts aizsardzības mācība, VAM) до навчальної програми, встановленої загальнонаціональним стандартом середньої освіти, як обов’язкового предмета з вересня 2024 р. Це рішення було прийнято на основі пілотної програми оборонної освіти, запущеної у вересні 2018 р. Міністерством оборони Латвії. До вересня 2018 р. підготовка до національної оборони викладалася у початкових школах Латвії, але предмет не був обов’язковим та проводився лише 19 школами, які працювали за різними програмами. Заклади освіти могли приєднатися до нової програми оборонної освіти молоді, якщо відповідали чотирьом критеріям: школа вже запровадила вивчення доктрини національної оборони; школа повинна бути готова до впровадження процесу викладання доктрини національної оборони; школа повинна мати вчителя/інструктора з відповідною кваліфікацією; у вересні 2018 р. не менше десяти учнів обрали б участь у цих заняттях. Програма включала два роки оборонної освіти у 10-му та 11-му класах середньої школи. Навчальний план включав заняття впродовж навчального дня один раз на місяць, а також передбачав перебування учнів у десятиденному практичному таборі влітку. Програма наці-

ональної оборонної освіти поділялася на чотири блоки: національна (громадянська) освіта, школа виживання, фізична підготовка та військова підготовка. Такий підхід відповідав навчанню на першому рівні піхотної школи базового курсу у Національних Збройних Силах Латвії. На вересень 2020 р. приблизно 1900 учнів старших класів розпочали навчання з національної оборони у 68 закладах освіти Латвії [16, р. 7–8].

У квітні 2024 р. Кабінет Міністрів Латвії затвердив зміни до стандарту середньої освіти, згідно з якими курс національної оборонної освіти (латв. – Valsts aizsardzības mācība (VAM), анл. – National Defence Education) на основі закону 2018 р. уводився до програми середніх шкіл як обов'язків предмет. Зазначений курс оголошувався одним із головних предметів у галузі викладання охорони здоров'я, безпеки та фізичної активності. Передбачалося, що він вивчатиметься впродовж восьми уроків один день на місяць (крім вересня і січня) протягом двох послідовних навчальних років. Школи отримували змогу обрати один із двох варіантів: запровадити курс національної оборонної освіти поза навчальним днем або скоротити кількість навчальних годин з інших предметів на 20%, включивши національну оборону до навчального навантаження. У другому випадку закладам освіти надавалося право самим обирати, які предмети скорочувати [12].

Загалом на вивчення курсу відводилося 112 уроків. Предмет складався з трьох модулів: 1) громадський активізм у контексті національної безпеки (вивчення, аналіз та обговорення різних форм громадянської активності з погляду національної безпеки, формування та зміцнення розуміння основних принципів національного розвитку та оборони, а також важливості індивідуальної громадянської відповідальності, формування волі захищати Латвію; розвиток особистості на основі громадянських цінностей); 2) кризова стійкість і лідерство (ознайомлення з комплексною системою національної оборони, розвиток розуміння ролі особистості у зміцненні національної безпеки та ефективної співпраці щодо впливу на соціально-політичні процеси); 3) навички національної оборони (формування та розвиток навичок, корисних для реагування на кризові явища у сфері національної оборони, сприяння цілеспрямованому навчанню в галузі національної оборони, а також розвитку товарищескості, лідерства, мужності, дисципліни та самостійних фізичних навичок, заохочення інтересу до пода-

льшої освіти й кар'єрного зростання в рамках комплексної системи національної оборони) [11].

Відповідно до укладеної в 2024 р. фахівцями ЦМВ програми курсу, мета національної оборонної освіти полягала у формуванні активного, мобільного та здібного члена суспільства, який бажає та здатний захищати себе, своїх ближніх та Латвію у разі кризи. Для досягнення цієї мети поставлені такі завдання: розвивати віддану Латвії особистість на основі громадянських цінностей та громадянської свідомості; розвивати та формувати розуміння навичок національної оборони; самостійно покращувати свою фізичну підготовку (включаючи виконання конкретних військових вправ); удосконалювати знання та навички, що дозволяють подальшу освіту та кар'єрний розвиток у секторі національної оборони; сприяти зацікавленості студентів у службі в Національних Збройних Силах Латвійської Республіки та різноманітності військових спеціальностей [17, р. 5]. Програма визначала принципи оцінювання, зміст, форми і методи навчання.

Навчальний план курсу підготовки до національної оборони (VAM) передбачає вивчення різнопланових тем. Так, під час першого року навчання у жовтні на перших восьми уроках учні вивчають нормативно-правові документи (від правил внутрішнього розпорядку до законодавчих актів), дізнаються про індивідуальне спорядження піхотинця, обов'язки солдата, основні стройові команди тощо. На уроках в листопаді вивчають військову топографію (структуру і зміст карти), орієнтування на місцевості за допомогою топографічної карти, можливості безпілотних літальних апаратів. У грудні опановують модуль “Кризова стійкість та управління”, в рамках якого дізнаються про політику стримування, комплексну національну оборону як завдання кожного громадянина, історію створення Латвійської Республіки та Війни за незалежність, процедури зв'язку та основи кібербезпеки. На січень і березень передбачено опанування правил безпечного поводження зі зброєю і деяких аспектові військової топографії та орієнтування. У квітні учні навчаються користуванню і стрільбі з пневматичної зброї. Травневі заняття відведено на повторення і закріплення попередніх модулів, підмодулів і тем уроків [14].

На другому році навчання план курсу передбачає закріплення і розширення знань із нормативно-правового забезпечення національної оборони, основ кібербезпеки, поводження зі зброєю,

військової топографії та орієнтування. Однак робиться акцент на формуванні громадянських компетентностей. Так, у листопаді і грудні учні опановують модуль “Громадянська активність у контексті національної безпеки”, вивчають тему “Латвійські патріоти”, мета якої полягала у розвитку розуміння патріотизму та патріотичних дій, вивчення прикладів видатних особистостей. Тоді ж слід здобути знання з модуля “Стійкість у кризових ситуаціях та лідерство”. У лютому-квітні учні повинні удосконалити знання і закріпити навички орієнтування на місцевості, стрільби з пневматичної зброї, пересування у складі підрозділу та подолання польових перешкод [15]. На наше переконання, латвійська програма курсу підготовки до національної оборони надто мало уваги приділяє опануванню безпілотних літальних апаратів.

Відомо, що у 2024–2025 н.р. предмет національно оборонної освіти вивчали 26 тис. учнів у 274 середніх закладах освіти Латвії – школах і коледжах. Звісно, це було помітним зрушенням порівняно з 2018 р., коли курс на добровільній основі вивчали 162 учні в 13-ти школах. За словами директора Центру молодих вартівних полковника Валтса Аболіньша, перший рік обов’язкового навчання з питань національної оборони загалом пройшов успішно. Він зазначив, що «ключем до успіху» стало те, що майже половина шкіл добровільно запровадили цей предмет протягом останніх семи років, а це дало змогу поступово адаптуватися та вирішити різні проблеми [10]. Водночас спостерігалися й певні труднощі: а) нестача інструкторів (предмет викладали 317 інструкторів, але ще було 20 вакансій); б) проблеми з інфраструктурою (зокрема, нестача тирів); в) негнучкий розклад і система відпрацювань уроків; г) відсутність предмету національної оборонної освіти у міжнародних школах, освітніх закладах при в’язницях, а також школах, які працюють за програмами заочного і дистанційного навчання (з огляду на це, приблизно 15% учнів середніх шкіл Латвії не вивчали цей предмет) [10].

Наразі ще рано робити серйозні висновки, але, вочевидь, слід пильно стежити за реалізацією зазначеного курсу з підготовки до національної оборони у Латвії, вивчаючи досвід латвійських колег і впроваджуючи позитивні напрацювання до вітчизняної системи оборонної освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Александров М. Є. Адміністративно-правове регулювання процесів національно-патріотичного виховання: досвід Латвії. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова, Серія 18: Право*. 2023. Вип. 39. С. 4–9. <https://www.chasopys.law.npu.kiev.ua/archive/39/1.pd>
2. Галів М., Бурдяк Р. Початкова загальновійськова підготовка в Литовській Республіці (початок ХХІ ст.): роль Литовського Стрілецького Союзу. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2025. Вип. 88. Том 1. С. 25–38.
3. Галів М., Ільницький В. Початкова військова підготовка у Китайській Республіці (Тайвань) на початку ХХІ ст. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2025. Вип. 91. Том 1. С. 31–40. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/91-1-4>
4. Галів М., Пантюк Т. Початкова військова підготовка в Естонській Республіці: позашкільний компонент. *Молодь і ринок*. 2026. № 1. С. 38–43. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2026.351450>
5. Галів М., Фролов М., Онищак В. Початкова загальновійськова підготовка в Україні (кінець ХХ – початок ХХІ ст.): нормативно-правове забезпечення. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2025. Вип. 86. Том 1. С. 29–40.
6. Дворянин П., Галів М., Волошин О. Початкова військова підготовка молоді в умовах російсько-української війни: за матеріалами українських ЗМІ. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2025. Вип. 89. Том 1. С. 18–29. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/89-1-3>
7. Магілін О. В. Передумови відкриття професійних закладів середньої освіти з посиленою військовою підготовкою в Латвії. *Теорія та методика навчання та виховання*. 2022. № 52. С. 126–136.
8. Шаравара Т. Початкова військова підготовка та особливості національно-патріотичного виховання в країнах Балтії. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2025. Вип. 89. Том 2. С. 45–52. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/89-2-7>
9. Юзич Ю. Військове виховання юнацтва у країнах НАТО. А що в Україні? *Реанімаційний пакет реформ*. 2020. URL: <https://rpr.org.ua/news/viys-kove-vykhovannia-iunatstva-u-krainakh-nato-a-shcho-v-ukraini/>

10.Lazdiņa A. Latvian schools' defence education programme assessed after first full year. *Latvian Public Media*. 2025. URL: <https://eng.lsm.lv/article/society/education/10.06.2025-latvian-schools-defence-education-programme-assessed-after-first-full-year.a602613/?utm>

11.National Defence Education. *Ministry of Defence of the Republic of Latvia*. 2024. URL: <https://www.mod.gov.lv/en/nozares-politika/comprehensive-state-defence/public-awareness/national-defence-education?utm>

12.National defense to be compulsory subject in Latvian schools. *Latvian Public Media*. 2024. URL: <https://eng.lsm.lv/article/society/education/17.04.2024-national-defense-to-be-compulsory-subject-in-latvian-schools.a550733/?utm>

13.Rekrutēšanas un jaunsardzes centra nolikums. Ministru kabineta noteikumi Nr.1419. 2009.gada 15.decembrī. *Latvijas vēstnesis*. 2009. URL: <https://www.vestnesis.lv/ta/id/202378-rekrutesanas-un-jaunsardzes-centra-nolikums>

14.Tematu plāns VAM 1.MG. *Jaunsardzes Centrs*. 2025. URL: https://www.jc.gov.lv/sites/jic/files/document/Tematu%20plaans_VAM_1.MG_092025_0.pdf

15.Tematu plāns VAM 2.MG. *Jaunsardzes Centrs*. 2025. URL: https://www.jc.gov.lv/sites/jic/files/document/Tematu%20pl%C4%81ns_VAM_2.%20MG_092025.pdf

16.Urych, I. & Matyasik, G. (2022). Preparing youth for defence: Socialisation, education, and training of young people in Europe for national security. *Security and Defence Quarterly*, 38(2), 1–15. DOI: <https://doi.org/10.35467/sdq/149891>

17.Valsts aizsardzības mācība. Pamatkursa programmas paraugs vispārējai vidējai izglītībai. Rīga, 2024. 31 l. URL: https://www.jc.gov.lv/sites/jic/files/document/Valsts%20aizsardzibas%20maciba_programma%202024_1.pdf

*Ростислав БУРДЯК
Василь ІЛЬНИЦЬКИЙ
(Дрогобич, Україна)*

СУЧАСНА ІСТОРИОГРАФІЯ ТА ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ДОСЛІДЖЕННЯ БАЗОВОЇ ВІЙСЬКОВОЇ ПІДГОТОВКИ В НОРВЕГІЇ

Проблема початкової військової підготовки в Норвегії в сучасній історіографії розглядається переважно в контексті ширших досліджень військового обов'язку, системи першочергової служби (førstegangstjeneste) та трансформацій оборонної політики держави. На відміну від багатьох інших країн, де початкова військова підготовка інтегрована в шкільну систему, норвезька модель характеризується чітким інституційним розмежуванням між загальною освітою та військовою підготовкою, яка реалізується насамперед у межах системи призову.

Ключовим джерелом для дослідження є законодавство, зокрема Закон про військовий обов'язок і службу у Збройних силах (forsvarsloven) [8], який визначає правові засади функціонування системи призову. Його положення закріплюють універсальний характер військового обов'язку, що є фундаментом для організації початкової підготовки. Важливим доповненням виступають урядові документи, зокрема пропозиція уряду до Стортингу (2015–2016) [9], де обґрунтовується реформування системи призову. У документі підкреслено, що запровадження універсального призову має на меті забезпечити добір найбільш мотивованих і підготовлених осіб до служби, що безпосередньо впливає на якість початкової військової підготовки.

Офіційні ресурси Збройних сил Норвегії уточнюють ці положення. Зокрема, наголошується, що країна «запровадила військову повинність для обох статей у січні 2015 року, ставши першим членом НАТО, який зробив це» [12]. Це положення є принципово важливим для розуміння сучасної моделі підготовки, оскільки розширює соціальну базу комплектування та змінює підходи до організації навчання.

Організаційні аспекти початкової військової підготовки розкриваються в офіційних матеріалах Збройних сил. Важливу роль у системі відіграє Центр кадрів і призову, який «manages conscription and allocation of personnel for initial service» [7]. Це свідчить про централізований характер управління підготовкою та відбором призовників. Практичну реалізацію системи відображають матеріали щодо першочергової служби. Наприклад, офіційний календар прибуття (oppmøtekalender) демонструє регулярність наборів і структурованість процесу підготовки [4]. Ще більш інформативним є повідомлення про впровадження єдиної системи рекрутської підготовки, де зазначено, що «recruit training lasts seven weeks» і здійснюється за стандартизованою програмою [13]. Це дозволяє стверджувати, що початкова військова підготовка в Норвегії має чітко визначений часовий і змістовий формат.

Додаткові відомості про зміст навчання містяться у військових інструкціях. Зокрема, у керівництві UD 6-81-1E зазначено, що метою базової підготовки є «надати солдату загальну військову компетентність як основу для подальшої служби та навчання» [6]. Ця теза відображає функціональне призначення початкової підготовки як базового етапу формування військових навичок.

Суттєвий внесок у вивчення проблеми зроблено норвезькими аналітичними центрами, насамперед Норвезький інститут оборонних досліджень (FFI). У звіті про відбір до першочергової служби наголошується на важливості якісного добору кадрів і вказується, що «близько 14 відсотків тих, хто вперше починає службу, не завершують її» [10]. Цей показник є важливим індикатором ефективності системи підготовки. Інше дослідження FFI [5] пропонує кількісний аналіз складу призовників у 2014–2020 рр. і демонструє результати впровадження гендерно нейтрального призову. Воно підтверджує суттєве зростання частки жінок у Збройних силах, що змінює соціальний профіль учасників початкової підготовки.

Важливим джерелом є також дослідження медичних аспектів призову, де описано систему медичного відбору. У ньому зазначено, що іспит призовної комісії є ключовим етапом оцінки придатності до служби [11]. Це дозволяє включити до аналізу біосоціальний вимір підготовки. Окремий напрям становлять дослідження мотиваційних і психологічних чинників. Зокрема, у сучасній праці підкреслено, що навіть за умов погіршення психіч-

ного здоров'я молоді рівень мотивації до військової служби залишається стабільним [3]. Це свідчить про високий рівень соціальної легітимності військової служби в Норвегії.

Норвезька модель часто аналізується в ширшому скандинавському контексті. У праці низки дослідників [1] підкреслюється, що країни Північної Європи сформували специфічну модель військової праці, яка поєднує вимоги оборони з принципами гендерної рівності. Автори розглядають інтеграцію жінок у військову систему як результат взаємодії економічних і соціальних чинників, що безпосередньо впливає і на організацію початкової підготовки.

Важливим аспектом є аналіз освітніх документів. У норвезькій шкільній програмі акцент зроблено не на військовій підготовці як такій, а на формуванні громадянських компетентностей. Зокрема, у базовому навчальному документі зазначено, що учні повинні «розвивати знання про демократію та розуміти важливість участі в демократичних процесах» [2]. Це свідчить про те, що підготовка молоді до оборони держави здійснюється переважно через громадянське виховання, а не через спеціалізовані військові курси.

Отже, джерельна база дослідження початкової військової підготовки в Норвегії є комплексною та включає нормативно-правові акти, урядові документи, офіційні матеріали Збройних сил, а також аналітичні та наукові праці. Історіографія проблеми формується переважно у межах досліджень військового обов'язку, соціальної структури призовників і трансформацій оборонної політики.

Специфіка норвезької моделі полягає в тому, що початкова військова підготовка не інтегрована в систему загальної освіти, а реалізується в рамках першочергової військової служби. Водночас шкільна освіта забезпечує формування громадянських і демократичних компетентностей, що створює ідеологічне підґрунтя для функціонування системи оборони. Така модель поєднує високий рівень інституційної організації з широкою соціальною підтримкою, що і визначає її ефективність у сучасних умовах. Відзначимо, що в сучасних умовах низка дослідників активно вивчають досвід країн Балтії, а також інших держав [14; 15; 17; 20; 21] у сфері початкової та базової військової підготовки [16; 18; 19; 22]. Вважаємо, що досвід Норвегії буде корисним для апробації в українських реаліях.

JITEPATYPA

1. Ahlbäck A., Sundevall F., Hjertquist S. A Nordic model of gender and military work? Labor demand, gender equality, and women's integration in the armed forces of Denmark, Finland, Norway, and Sweden. *Scandinavian Economic History Review*. 2024. Vol. 72 (1). P. 49–66. DOI: <https://doi.org/10.1080/03585522.2022.2142661>

2. Core curriculum – values and principles for primary and secondary education : Democracy and citizenship. *Norwegian Directorate for Education and Training*. URL: <https://www.udir.no/lk20/overordnet-del/prinsipper-for-laring-utvikling-og-danning/tverrfaglige-temaer/demokrati-og-medborgerskap/>

3. Declining mental health without diminished military motivation? Trends and associations in Norwegian youth. *Armed Forces & Society*. 2024. URL: <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/0095327X241236890>

4. Førstegangstjeneste: oppmøtekalender. *Norwegian Armed Forces*. URL: <https://www.forsvaret.no/forstegangstjeneste/oppmotekalender>

5. Hvem er de menige? En kvantitativ analyse av vernepliktsdata 2014–2020 / Norwegian Defence Research Establishment (FFI). Kjeller, 2021. URL: <https://www.ffi.no/en/publications-archive/hvem-er-de-menige-en-quantitativ-analyse-av-vernepliktsdata-20142020>

6. Instruction in Winter Service – Winter Conditions, Leadership and Training (UD 6-81-1E). Oslo : Norwegian Armed Forces, 2013. URL: <https://www.forsvaret.no/en/organisation/centre-of-excellence-cold-weather-operations/handbook-and-lectures/english-handbooks/UD%206-81-1E%20WINTER%20CONDITIONS%20LEADERSHIP%20AND%20TRAINING%202013.pdf>

7. Joint departments (The Norwegian Armed Forces HR and Conscription Centre) // Norwegian Armed Forces. URL: <https://www.forsvaret.no/en/organisation/joint-departments>

8. Lov om verneplikt og tjeneste i Forsvaret m.m. (forsvarsloven) : lov av 12. august 2016 nr. 77. *Lovdata*. URL: <https://lovdata.no/lov/2016-08-12-77>

9. Prop. 1 S (2015–2016) : Proposisjon til Stortinget (forslag til stortingsvedtak) / Forsvarsdepartementet. Oslo, 2015. URL:

<https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/prop.-1-s-fd-20152016/id2455797/>

10. Selekteres de riktige personene til dagens Forsvar? Beskrivelse av dagens seleksjonsordning til førstegangstjenesten / Norwegian Defence Research Establishment (FFI). Kjeller, 2019. URL: <https://www.ffi.no/en/publications-archive/selekteres-de-riktige-personene-til-dagens-forsvar-beskrivelse-av-dagens-seleksjonsordning-til-forstegangstjenesten>

11. The Norwegian Armed Forces Health Registry conscription board health examination data: a systematic description of the data source. *Scandinavian Journal of Public Health*. 2020. URL: <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/1403494820920412>

12. Universal conscription. *Norwegian Armed Forces*. URL: <https://www.forsvaret.no/en/news/archive/universal-conscription>

13. Utdanner rekrutter for første gang på 30 år. *Norwegian Armed Forces*. 2023. URL: <https://www.forsvaret.no/aktuelt-og-presse/aktuelt/rekruttutdanning-evenes>

14. Александров М. С. Адміністративно-правове регулювання процесів національно-патріотичного виховання: досвід Латвії. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова, Серія 18: Право*. 2023. Вип. 39. С. 4–9. <https://www.chasopys.law.npu.kiev.ua/archive/39/1.pdf>

15. Галів М., Бурдяк Р. Початкова загальновійськова підготовка в Литовській Республіці (початок ХХІ ст.): роль Литовського Стрілецького Союзу. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2025. Вип. 88. Том 1. С. 25–38.

16. Галів М., Ільницький В. Початкова військова підготовка у Китайській Республіці (Тайвань) на початку ХХІ ст. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2025. Вип. 91. Том 1. С. 31–40. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/91-1-4>

17. Галів М., Пантюк Т. Початкова військова підготовка в Естонській Республіці: позашкільний компонент. *Молодь і ринок*. 2026. № 1. С. 38–43. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2026.351450>

18. Галів М., Фролов М., Онищак В. Початкова загальновійськова підготовка в Україні (кінець ХХ – початок ХХІ ст.): нормативно-правове забезпечення. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2025. Вип. 86. Том 1. С. 29–40.

19. Дворянин П., Галів М., Волошин О. Початкова військова підготовка молоді в умовах російсько-української війни: за матеріалами українських ЗМІ. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2025. Вип. 89. Том 1. С. 18–29. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/89-1-3>

20. Магілін О. В. Передумови відкриття професійних закладів середньої освіти з посиленою військовою підготовкою в Латвії. *Теорія та методика навчання та виховання*. 2022. № 52. С. 126–136.

21. Шаравара Т. Початкова військова підготовка та особливості національно-патріотичного виховання в країнах Балтії. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2025. Вип. 89. Том 2. С. 45–52. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/89-2-7>

22. Юзич Ю. Військове виховання юнацтва у країнах НАТО. А що в Україні? *Реанімаційний пакет реформ*. 2020. URL: <https://rpr.org.ua/news/viys-kove-vykhovannia-i-unatstva-u-krainakh-nato-a-shcho-v-ukraini/>

Володимир ГАЛИК
(Дрогобич, Україна)

ВІЙСЬКОВЕ ВИХОВАННЯ ТА САМОБОРОНА ЯК ЧИННИКИ НАЦІОНАЛЬНОГО САМОЗБЕРЕЖЕННЯ В ІНТЕЛЕКТУАЛЬНІЙ СПАДЩИНІ ІВАНА ФРАНКА

Сьогодні Україна переживає екзистенційну боротьбу, де на перший план виходить питання національного виживання. У цьому контексті погляди Івана Франка на військову справу та самооборону відкривають можливість переосмислити український спротив не лише як суто мілітарну дію, а як частину глибокої інтелектуальної та культурної традиції. Сучасні реалії вимагають нагадати, що ідея *«збройного народу»* та готовності до самозахисту була актуальною ще понад століття тому й формувалася завдяки українським інтелектуалам. Іван Франко розглядав право на самооборону як природний обов'язок кожної нації, яка прагне свободи. Особливо важливою є його думка про необхідність поєднання фізичної підготовки та військової дисципліни із високою національною свідомістю. Ця ідея знаходить відгук у сучасних програмах національно-патріотичного виховання молоді.

Не менш значущим є той факт, що тривалий час образ І. Франка у радянській пропаганді був обмежений низкою стереотипів, як ось *«каменярь-соціаліст»*. Акцент на Франковому ставленні до мілітарного чинника сприяє відновленню цілісного портрета мислителя-державника, який усвідомлював значення сили у міжнародній політиці. І. Франко також досліджував механізми, що допомагають нації не втратити духу під час криз і випробувань. Його інтелектуальна спадщина пропонує низку ідей для організації опору та збереження національної ідентичності за умов агресії. Ключова думка І. Франка про те, що доля народу залежить насамперед від його здатності до самоорганізації та самозахисту, слугує важливим уроком для сучасної України у її відносинах зі світом.

Світоглядні засади національного самозбереження у творчій спадщині Івана Франка спираються на ідею формування нації, що вирізняється свідомістю, освіченістю та духовною зрілістю, здатної до ефективного державотворення. Його концепція акцентує на

необхідності поєднання національного визволення із принципами соціальної справедливості та економічної незалежності. І. Франко трактував національну ідею не лише як фольклорно-культурне явище (зокрема, мову чи народну творчість), а насамперед як політичну волю, економічну автономію та здатність до утвердження власної державності.

Особливе місце у творчості великого українця (зокрема, в поемі «*Мойсей*») [7] займає розгляд ролі культури як засобу формування ідентичності нації. Він наголошував на необхідності духовного очищення, підвищення національної свідомості індивіда та колективної відповідальності. Етичний вимір його ідей включає такі базові цінності, як праця, честь і любов, які І. Франко розглядав як фундаментальні передумови існування і розвитку нації. Вагомою складовою творчості І. Франка є орієнтація на синтез європейських філософських ідей із українським національним контекстом. Вчений підкреслював, що шлях до самовизволення народу повинен лежати через освіту та активну участь кожної окремої особистості у суспільному житті. Особливо це проявляється в його збірці «*З вершин і низин*» [5], де звучить заклик до глибокого самоусвідомлення, самовдосконалення та невтомної боротьби за права свого народу [1].

Таким чином, літературний спадок Івана Франка відображає поступовий перехід від пошуку існуючих ідеологічних моделей до побудови унікальної національної концепції. Ця концепція міцно спирається на інтелектуальний і духовний розвиток українського суспільства, акцентуючи його спроможність до самостійного й гармонійного існування в системі загальносвітових культурно-цивілізаційних координат.

Іван Франко розглядав патріотичне виховання не лише як вияв емоційного почуття, але й як ключовий елемент у процесі формування оборонної свідомості, відповідальної громадянської позиції та фізичного загартування українського народу. На його думку, патріотичне виховання є важливим інструментом, який сприяє формуванню у нації нових форм та проявів емоцій, раніше їй не властивих, чим забезпечується зміцнення національної ідентичності. І. Франко розглядав патріотизм не як просто сентиментальність, а як моральний обов'язок, що передбачає активну любов до власного народу та готовність до дії [2; 15].

У його концепції виховання акцентувалася необхідність розвитку сильного характеру, здатності до боротьби та готовності захищати рідну землю. Ці ідеї можна розглядати як близькі сучасним підходам до військово-патріотичного виховання [11; 15].

І. Франко також наголошував на важливості відродження національної культури, народних традицій і звичаїв як основи єдності українського народу, що сприяє зміцненню його соціальних і духовних засад. Загалом, у Франковому баченні гартування української нації здійснюється через синтез усвідомленого патріотизму та готовності до активного захисту своєї Батьківщини, що залишається актуальним і сьогодні в контексті принципів військово-патріотичного виховання [4, 6-7].

Важливе місце посідають погляди Івана Франка на самооборону бездержавного народу, яку він бачив як багатогранний процес, що виходить далеко за межі суто фізичного опору. Він трактував її як комплексну стратегію виживання, основу якої становили національна свідомість, культурне самоствердження та активна політична боротьба.

Як один із ключових ідеологів української нації, І. Франко розглядав захист народних прав в умовах відсутності державності як невід'ємну складову боротьби з *«тяжким ярмом»* тогочасного існування та закликав до дій [5]. На його думку, процес перетворення етнічної маси в націю необхідно було починати з освіти і культури, адже самооборона зароджується в усвідомленні своєї національної приналежності та відмові від пасивності [3].

У своїй творчості І. Франко наголошував, що патріотизм не можна зводити до сентиментів; це має бути щоденна боротьба, зосереджена на відстоюванні власних прав. Він акцентував на важливості не лише культурного й ідеологічного протистояння, а й економічної участі, оскільки саме такі зусилля здатні захистити народ від асиміляції та експлуатації. На переконання І. Франка, навіть у найскладніших умовах переслідувань народ має боротися за свою *«спасенну Правду»*, а плекання мови, історії та інтелектуальної спадщини є не менш важливими за фізичний захист. Ці складові формують незламний дух народу, який залишається стійким перед будь-якими викликами. Отже, І. Франко розглядав самооборону як динамічний та систематичний процес. Це внутрішнє зміцнення через освіту, розвиток економіки та культури поєднується з зовнішньою боротьбою за політичні права. Завдяки

такій багатогранній стратегії народ може не лише зберегти свою національну ідентичність, а й створити міцний фундамент для побудови власної держави [2; 3; 5; 15].

Творчість Івана Франка має ключове значення для формування сучасної системи національного опору в Україні, оскільки його ідеї визначають інтелектуальні, моральні та державотворчі засади, які необхідні для протистояння зовнішнім загрозам. Задумані понад століття тому, в період зламу ХІХ – ХХ століть, вони набули особливої актуальності у контексті консолідації українського суспільства в умовах повномасштабної війни.

У своїй праці *«Поza межами можливого»* І. Франко ґрунтовно аргументував, що національна ідея полягає не лише в розвитку культури, але й у забезпеченні самостійного політичного життя народу. Це прямий заклик до створення незалежної держави як головної гарантії існування нації [10]. При цьому він виступав проти формального патріотизму, наголошуючи на важливості свідомого і дієвого підходу до боротьби за національну справу. Франко передбачив загрозу, яку несе російська доктрина «нероздільності [р]осії», яка приховується за привабливими гаслами, але має на меті руйнування і експлуатацію залежних територій [8; 9].

У повісті *«Захар Беркут»* І. Франко прославляє відвагу, патріотизм і єдність громади перед лицем зовнішньої загрози, підкреслюючи, що справжня сила народу полягає у солідарності та здатності до самооборони [6].

І. Франко також виступав за те, щоб інтелігенція взяла на себе відповідальність за перетворення пасивних *«несвідомих мас»* на сильну політичну спільноту, об'єднану спільними інтересами та прагненням до власної державності. Його спадщина обґрунтовує модернізацію України за європейськими стандартами, рішуче відкидаючи імперську ідеологію «русского мира». Для Івана Франка патріотизм був не емоційним переживанням, а свідомою і важкою працею задля досягнення національного прогресу. Його ідеї соборності, незалежності та духовної стійкості стали міцним фундаментом для сучасних концепцій інформаційної та духовної безпеки України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бакланова Н. «Культура ідентичності» у творчості Івана Франка. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*, 2022. (203).

URL: С. 35–38. <https://doi.org/10.36550/2415-7988-2022-1-203-35-38>.

2. Вертій О. Іван Франко і національне самоусвідомлення українців. *Українське літературознавство*. 2011. Випуск 74. С. 27–59. URL: http://institutes.lnu.edu.ua/franko/wp-content/uploads/sites/7/ukr-literaturoznavstvo/74_2011/74_2011_o.vertiy.pdf.

3. Іванишин П. Національна ідея для України. Національна? *НІЦ ім. Д. Донцова*. URL: <https://dontsov-nic.com.ua/natsionalna-ideya-dlya-ukrajiny-natsionalna/#:~:text=>

4. Полюга Л. «І підеш ти в мандрівку століть з мого духа печаттю» (Іван Франко про джерела збагачення національної мови, культури, духовності). *Іван Франко: дух, наука, думка, воля: Матеріали Міжнародного наукового конгресу, присвяченого 150-річчю від дня народження Івана Франка (Львів, 27 вересня – 1 жовтня 2006 р.)*. Львів: Видавничий центр Львівського національного університету імені Івана Франка, 2010. Т. 2. С. 5–11.

5. Франко І. З вершин і низин: збірник поезій. Друге, доповнене видане. Накладом Ольги Франко. Львів: З друк. НТШ під зарядом К. Беднарського, 1893. 251 с.

6. Франко І. Захар Беркут. Образ громадського життя Карпатської Русі в XIII віці. *Франко І. Зібр. твор. у 50 т.* К.: Наукова думка, 1978. Т. 16. С. 7-154.

7. Франко І. Мойсей. Львів: накладом Українсько-руської видавничої спілки, із «Загальної друкарні», 1913 р. 63 с. Літературно-наукова бібліотека. Ч. 154.

8. Франко І. Подуви весни в Росії. *Франко І. Вибрані твори у 3 х томах*. Т. 3. Літературознавство і публіцистика. Дрогобич: Коло, 2004. С. 541–567.

9. Франко І. Подуви весни в Росії. *Франко І. Зібр. твор. у 50 т.* К.: Наукова думка, 1986. Т. 45. С. 349–376.

10. Франко І. Поза межами можливого. *Франко І. Зібр. твор. у 50 т.* К.: Наукова думка, 1986. Т. 45. С. 276–285.

11. Франко І. Рутенці. Типи галицьких русинів із 60-тих та 70-тих рр. мин. в. Львів: Загальна друкарня, 1913. 42 с.

12. Франко І. Що таке поступ? *Франко І. Зібр. твор. у 50 т.* К.: Наукова думка, 1986. Т. 45. С. 300–348.

13. Ярема М. Патріотизм – сентимент чи обов'язок? URL: <https://ukr-parafia-roma.it/uk/nascosto-49/546-patriotyzm-sentyment-chy-oboviazok.html#:~:text...>

14. Яценко Г. Концепт «патріотизм» у публіцистиці Івана Франка. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації*. Том 30 (69) № 2. Ч. 2. 2019. С. 135–139. URL: https://www.philol.vernadskyjournals.in.ua/journals/2019/2_2019/part_2/28.pdf.

15. Яценко Г. Публіцистика Івана Франка: навч. посібник / Галина Яценко, Андрій Яценко. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2017. 248 с. URL: <https://journ.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/04/Publitsystyka-Ivana-Franka.pdf>.

*Володимир ГАЛИК,
о. Олег КЕКОШ
(Дрогобич, Україна)*

ФОРМУВАННЯ ОБОРОННОЇ СВІДОМОСТІ ТА ВІЙСЬКО- ВО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ МОЛОДІ В ДІЯЛЬНОСТІ УГКЦ ЗА МИТРОПОЛИТА АНДРЕЯ ШЕПТИЦЬКОГО

Актуальність запропонованої для розгляду теми зумовлена як історичною роллю Митрополита Андрея Шептицького, так і тими викликами, з якими нині стикається Україна. Митрополит очолював Церкву в період обох Світових воєн і неодноразових змін політичних режимів. Його унікальний досвід формування так званої оборонної свідомості є надзвичайно важливим для сучасної України, яка знову бореться за свою незалежність. Порушена проблема дозволяє висвітлити концепцію А. Шептицького, яка гармонійно поєднує любов до Батьківщини із християнськими моральними засадами. У контексті теперішньої інформаційної війни запропонована модель виховання молоді набуває особливої цінності.

Андрей Шептицький активно підтримував молодіжні організації, що дає змогу глибше зрозуміти, як релігійна спільнота може стати рушієм патріотичного виховання. Цей аспект є особливо важливим для побудови взаємодії між державою, Церквою та громадянським суспільством. Праці митрополита, зокрема «Як будувати рідну хату» [11], спрямовані на ліквідацію комплексу меншовартості та виховання відповідальності за долю своєї нації. Вони й сьогодні слугують підґрунтям для формування національної ідентичності нового покоління українців.

Варто також зазначити, що радянська історіографія тривалий час дискредитувала діяльність митрополита А. Шептицького і Української греко-католицької церкви. Об'єктивне вивчення його внеску у справу військово-патріотичного виховання сприятиме відновленню історичної справедливості, а також зміцненню колективної національної пам'яті.

Ідеологічні основи патріотичного виховання у вченні митрополита Андрея Шептицького ґрунтувалися на гармонійному поєднанні християнської етики, національної самосвідомості та праг-

нень до державотворення. А. Шептицький розглядав патріотизм не лише як вияв любові до Батьківщини, а й як глибокий моральний обов'язок перед Богом і своєю нацією [4; 9; 10].

На його переконання, любов до рідної землі є невід'ємною частиною Божої заповіді любові до ближнього. Водночас він застерігав, що патріотизм, позбавлений християнських моральних засад, ризикує перерости у деструктивний шовінізм. Митрополит підкреслював, що виховання у душі християнських цінностей має більшу вагу, ніж всі матеріальні блага світу. Справжній патріот, за його словами, насамперед є свідомим християнином.

А. Шептицький наголошував, що патріотизм полягає у конкретній діяльності на благо свого народу, а не в порожніх гаслах чи зовнішніх деклараціях. Його підхід до молодіжного виховання був спрямований на формування працьовитих, чесних і активних громадян, готових докладати чимало зусиль для економічного та культурного розвитку України.

Митрополит рішуче протистояв руйнівним ідеологіям, які розколювали українське суспільство. Він закликав до єдності між галичанами та наддніпрянцями, підтримував розвиток української мови, культури та історичної свідомості. Основною метою його патріотичного виховання було підготувати українців до самоврядування та незалежності [4; 9; 10; 11].

У своїх посланнях А. Шептицький акцентував увагу на необхідності формування політично свідомої нації, здатної створити власну державу. Він бачив Україну як невід'ємну частину християнської європейської культури. Патріотичні ідеї митрополита ґрунтувалися на засадах демократії, верховенства права та поваги до прав людини. А. Шептицький активно підтримував українські школи, гімназії й художні заклади освіти, а також надавав фінансову допомогу молодим талантам, будучи переконаним у тому, що освіта та культура є підґрунтям національного відродження. У своїх пастирських посланнях він постійно нагадував молоді про важливість виховання в собі таких чеснот, як мужність, працелюбство, чесність і любов до рідної землі – основоположних цінностей його концепції патріотичного виховання [12-15].

Діяльність Української Греко-Католицької Церкви під керівництвом Митрополита Андрія Шептицького була зосереджена на всебічному розвитку української молоді, зміцненні її національної ідентичності та духовних цінностей. А. Шептицький бачив у мо-

лодому поколінні фундамент майбутнього нації, тому активно підтримував молодіжні ініціативи та організації. Одним із його ключових проєктів була ідейна підтримка руху «Українська Молодь Христові», спрямованого на формування молоді в дусі християнської моралі, любові до Батьківщини та солідарності. Він сприяв організації масових заходів і конференцій для молоді, допомагав активності українського скаутського руху «Пласт», незважаючи на заборони польської влади в 1920-ті роки. Зокрема, А. Шептицький докладав зусиль для відкриття таборів і придбання земель для пластунів [3; 16].

Під опікою церкви функціонувала мережа приватних гімназій, шкіл, дитячих будинків та Богословська академія, створена у 1928 році, які забезпечували молодим людям якісну освіту з акцентом на національне та релігійне виховання. Митрополит також виділяв власні кошти на стипендії для обдарованої молоді, яка здобувала освіту у провідних університетах Європи, а також фінансово підтримував молодіжні товариства, такі як «Сокіл-Батько» та «Луг» [3].

Регулярно звертаючись до молоді через свої послання, А. Шептицький заохочував її до самовдосконалення, чесності, любові до Бога та України, вказуючи напрямок життєвого шляху через обґрунтування християнських цінностей [12-15]. Завдяки такій діяльності вдалося сформувати нове покоління свідомих українців, яке стало рушійною силою культурного й громадського розвитку Галичини в міжвоєнний період.

Військово-патріотичний аспект та формування оборонної свідомості у вченні митрополита Андрея Шептицького мають глибоке коріння в християнських цінностях, де любов до Батьківщини розглядається як священний обов'язок, а захист держави – як моральне право та добродієність [2; 5; 6]. На думку А. Шептицького, патріотизм не повинен ґрунтуватися на почутті ненависті до інших народів, натомість це має бути конструктивна форма любові до власної нації, яка передбачає готовність до самовідданості. Митрополит наголошував на тому, що любов до сім'ї та Батьківщини складає фундаментальний обов'язок кожного християнина, а патріотизм визначав як чесноту, яку належить виховувати у суспільстві, особливо за підтримки духовенства [2; 5; 6; 11].

Він закликав український народ усвідомити важливість будівництва власної держави, нагадуючи, що українці мають докладати

значно більше зусиль для розвитку та збереження своєї «хати» у порівнянні з іншими народами [11].

А. Шептицький виявляв активну підтримку українській освіті, мистецтву та культурно-просвітницьким товариствам, відзначаючи ключову роль освіченої молоді у забезпеченні обороноздатності країни. Його благословення утворення Західноукраїнської Народної Республіки у 1918 році відображало тверду позицію щодо права українців на власну державність. За концепцією А. Шептицького, оборонна свідомість не має базуватися на агресії чи ворожих емоціях. Вона являє собою усвідомлену готовність захищати свою землю, що формує моральне підґрунтя для національного служіння. З огляду на це, ідеї Андрея Шептицького разом із думками Йосифа Сліпого продовжують залишатися джерелом натхнення для формування патріотичної позиції та оборонної свідомості серед українців сучасності [1; 2; 11].

Таким чином, діяльність УГКЦ за часів митрополита Андрея Шептицького стала основою для формування стійкої оборонної свідомості, перетворивши патріотизм на невід'ємну етичну норму. Це сприяло збереженню української ідентичності та вихованню покоління, яке було готове боротися за незалежність. Його методи виховання зберігають свою актуальність навіть у наш час.

ЛІТЕРАТУРА

1. Архиєрейський Синод УГКЦ звернувся до українців із пастырським словом про патріотизм. URL: <https://ugcc.lviv.ua/2022/12/07/arhyerejskyj-synod-ugkts-zvernuvsya-do-ukrayintsiv-iz-pastyrskym-slovom-pro-patriotyzm/#:~:text...>

2. Басараб В. Державотворчі та патріотичні ідеї А. Шептицького в історичному контексті. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Історія*. 2018. №2 (39). С. 11–20. URL: [https://doi.org/10.24144/2523-4498.2\(39\).2018.164803](https://doi.org/10.24144/2523-4498.2(39).2018.164803).

3. Беген О. Ще раз про свято «Українська Молодь Христові». URL: <http://www.laityugcc.org.ua/istorija-mirjanskix-ruxiv/articles/sche-raz-pro-svjato-ukrajinska-molod-xristovi.html#:~:text...>

4. Брик Р., Брик Ю. Роль діяльності Андрея Шептицького у формуванні національної ідентичності українців. *Українська Хаття вільної людини в системі цінностей українського суспільства*

в умовах війни та повоєнного часу: збірник наукових статей, тез доповідей та інших матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції, 16 травня 2025 р. / Редколегія: О. М. Петровський, В. С. Мисик, І. М. Вітенко, О. І. Когут, Ю. Ч. Шайнюк, Т. В. Магера, Ф. І. Полянський, Н. Б. Стрийвус, М. І. Чорна. Тернопіль: ФОП Осадца Ю. В., 2025. С. 43–47. URL: <https://eir.kristti.com.ua/storage/app/uploads/public/684/6df/039/6846df039e891209205999.pdf...>

5. Микола Лутчак. «Чеснота патріотизму у навчанні митрополита Андрея (Шептицького)» (науковий керівник – о. ліц. Тарас Коберинко, рецензент – о. Олег Кекош). URL: <http://dds.edu.ua/ua/articles/2/diploms/2016/1568-lutchak-mykola.html#:~:text=>

6. Митрополит Андрей Шептицький [Текст]: наук.праці / упоряд. та наук. ред. Д. Герцюк, П. Сікорський. Львів: «СПОЛОМ», 2016. 305 с. (Серія: Видатні українські педагоги, Вип. 7).

7. Митрополит Андрей Шептицький про християнське розуміння патріотизму. *Український католицький часопис «МІСІОНАР»*. URL: <https://misionar.in.ua/publish/doslidzhennia-i-povchannia/mitropolit-andryey-shyepitskiy-pro-khristiyanskye-rozuminnya-patriotizmu/#:~:text=>

8. Народився Андрей Шептицький, видатний український церковний, культурний та громадський діяч, митрополит Української греко-католицької церкви. URL: <https://www.nbu.gov.ua/node/4761#:~:text=>

9. Огірко О. Духовно-моральне виховання молоді в спадщині Андрея Шептицького. *Вісник післядипломної освіти*. Випуск 12(41). «Серія «Педагогічні науки». С. 198–218. URL: <https://ojs.uem.edu.ua/index.php/vpo/article/view/151/354>.

10. Позняк-Хоменко Н. «На службі Богу й Україні». До дня народження митрополита Андрея Шептицького. URL: <https://uinp.gov.ua/informaciyni-materialy/statti/na-sluzhbi-bogu-y-ukrayini-do-dnya-narodzhennya-mytopolyta-andreya-sheptyckogo#:~:text=>

11. Шептицький А. Наша державність. Як будувати рідну хату. Бібліотека Української Галицької Партії. 48 с. URL: https://uhp.org.ua/storage/2020/06/YAk-buduvaty-ridnu-hatu-01.06_druk.pdf.

12. Шептицький А. Пастирські послання 1899–1914, Т. 1. Львів: Видавництво «АРТОС», 2007. L+1014 с.
13. Шептицький А. Пастирські послання 1905–1944, Т. 4. Львів: Видавництво «АРТОС», 2013. XIV+1194 с.
14. Шептицький А. Пастирські послання 1918–1939, Т. 2. Львів: Видавництво «АРТОС», 2013. XII+1248 с.
15. Шептицький А. Пастирські послання 1939–1944, Т. 3. Львів: Видавництво «АРТОС», 2010. XXXII+828 с.
16. Що зробив Андрей Шептицький для України: діяльність великого Митрополита. URL: <https://givingtuesday.ua/statti/shho-zrobyv-andrej-sheptyczkyj-dlya-ukrayiny-diyalnist-velykogo-mytropolyta/#:~:text...>

*Олеся ГАЛИК
(Дрогобич, Україна)*

РОЛЬ ЛОГОПЕДИЧНОЇ КОРЕКЦІЇ У ПІДГОТОВЦІ ТА РЕАБІЛІТАЦІЇ ОСОБОВОГО СКЛАДУ ЗСУ ЯК ГАРАНТ СТАБІЛЬНОСТІ СИСТЕМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Логопедична корекція в системі Збройних Сил України відіграє важливу роль у відновленні боєздатності військовослужбовців та зміцненні національної безпеки. Вона спрямована не лише на медичну реабілітацію, але й на забезпечення безперерйного функціонування військового управління за рахунок відновлення здатності до ефективної комунікації. Ця допомога є складовою частиною комплексного процесу реабілітації, і охоплює такі ключові напрямки: робота над наслідками черепно-мозкових травм (ЧМТ) та контузій, які можуть спричиняти афазію (втрата мовлення), дизартрію (порушення вимови) та порушення на кшталт набутого заїкання; застосування сучасних технологій, як-от віртуальна реальність і допоміжні ІТ-засоби, для подолання мовленнєвих порушень, що позначаються на розумінні та відтворенні мовлення; стабілізація психоемоційного стану пацієнтів завдяки мовленнєвій терапії, що є важливим елементом стратегії збереження людського ресурсу [2; 13; 14].

Ефективна комунікація є одним із ключових компонентів національної безпеки через такі аспекти: внутрішня комунікація у військових підрозділах базується на чіткій ієрархічній структурі, а будь-яке її ускладнення внаслідок мовленнєвих порушень між командирами й підлеглими призводить до зниження ефективності управління; логопедичне лікування сприяє поверненню в стрій досвідчених спеціалістів, чий навички мають високий пріоритет у забезпеченні обороноздатності; відновлення комунікативної компетентності офіцерського складу підвищує довіру громадян до військових і дозволяє суттєво покращити координацію у сфері безпеки [1; 3].

Теоретико-методологічні основи логопедичної підтримки військовослужбовців Збройних Сил України в умовах війни ґрунтуються на міждисциплінарному підході, який інтегрує нейрореабі-

літацію, психологію травми та військову медицину. Це не просто робота з мовленнєвими порушеннями, а стратегічний компонент, що сприяє збереженню боєздатності і соціальної адаптації захисників. Головна методологія будується на принципах нейропластичності, які передбачають відновлення мовленнєвих функцій після контузій і поранень, а також на принципах комплексного підходу.

Логопедичний супровід вимагає командної роботи з неврологами та психологами, оскільки мовленнєві порушення, такі як афазії та дизартрії, часто супроводжуються посттравматичним стресовим розладом (ПТСР). Особлива увага приділяється формуванню навичок стресостійкої комунікації та відпрацюванню чіткої дикції в екстремальних умовах, що критично важливо для оперативної передачі наказів у військових підрозділах [7; 13].

Серед пріоритетних завдань – подолання наслідків бойових травм головного мозку та акубаротравм. Основна мета – відновлення комунікативної функції військовослужбовців для їхнього повернення до лав армії або успішної інтеграції в цивільне життя. Запобігання інвалідизації ветеранів є важливим аспектом цієї роботи, що сприяє стабільності всієї системи [7; 13].

Ефективна комунікація стає ключовим фактором психологічної стійкості суспільства та збереження інтелектуального потенціалу армії. Логопедична підтримка виконує роль гаранта стабільності, адже здатність військових до повноцінного спілкування є фундаментом їхнього психічного здоров'я та професійної спроможності [7; 13].

Нормативно-правова основа реабілітації військовослужбовців Збройних Сил України, яка розглядається в контексті національної безпеки, ґрунтується на сукупності законодавчих і нормативних актів, спрямованих на забезпечення медичної, психологічної та соціальної реінтеграції захисників. Основним завданням цієї правової бази є забезпечення стабільності суспільства, відновлення людського капіталу та зменшення ризиків соціальної напруги. Ключовими документами, які регулюють цю сферу, є такі:

1. «Конституція України», яка гарантує громадянам право на охорону здоров'я та соціальний захист, закладаючи основу для надання підтримки військовослужбовцям [10];

2. «Закон України «Про національну безпеку України» (№ 2469-VIII)», що встановлює принципи захисту громадян як

складової державної безпеки, включаючи спеціальні положення, які стосуються ветеранів [4];

3. «Закон України «Про реабілітацію у сфері охорони здоров'я» (№ 1053-IX)», який впроваджує функціональний підхід до реабілітації, використовуючи положення Міжнародної класифікації функціонування (МКФ), адаптовані до національних особливостей [5];

4. «Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», що передбачає надання широкого спектра медичних послуг, зокрема санаторно-курортного лікування для осіб, які постраждали під час виконання своїх обов'язків [6];

5. «Постанова Кабінету Міністрів України № 307 від 18 березня 2024 року», яка регулює порядок надання комплексних послуг з реабілітації, серед яких значне місце відведено психологічній допомозі [8].

Вище названі нормативно-правові акти формують цілісну систему підтримки військовослужбовців, забезпечуючи не лише їхнє фізичне та психологічне відновлення, а й сприяють їхній ефективній інтеграції в соціальне середовище після виконання військових завдань.

Логопедична корекція у військовій сфері є не лише засобом для вдосконалення вимови, але й одним із ключових компонентів забезпечення національної безпеки, який безпосередньо впливає на ефективність виконання бойових завдань і психологічну стійкість військовослужбовців. Під час підготовки особового складу основна увага в логопедичній роботі приділяється чіткості бойових команд і управління. Це передбачає виправлення дефектів мовлення, здатних спричинити неправильне розуміння наказів через засоби зв'язку (рації, гарнітури), де через фонові шуми й перешкоди особливо важливими стають бездоганна дикція та точність артикуляції [11; 17; 18].

Корекція мовленнєвих порушень також позитивно впливає на авторитет командирів і полегшує взаємодію та згуртованість у колективі. У післяпораненому періоді це стає критично важливим для реабілітації ветеранів, яких планується повернути до служби чи адаптувати до цивільного життя. Така допомога охоплює: подолання наслідків мінно-вибухових травм (МВТ), зокрема боротьбу з афазією (втрата мовленнєвої функції), дизартрією (порушення артикуляції) та дисфагією (труднощі з ковтанням), що час-

то виникають після контузії чи черепно-мозкових травм; лікування посттравматичного заїкання, яке зазвичай з'являється внаслідок сильного стресу чи фізичних ушкоджень; когнітивне відновлення, де логопеди працюють над відновленням пам'яті, уваги та здатності до чіткого формулювання думок [11; 12; 17].

Системний підхід до логопедичної допомоги забезпечує кілька важливих результатів, зокрема: збереження кадрового потенціалу – завдяки якісній реабілітації є можливість повернути до лав армії або викладацької діяльності тих, хто має унікальний бойовий досвід; підтримка соціальної стабільності – успішна мовленнєва реабілітація запобігає соціальній ізоляції ветеранів, знижує рівень депресії та сприяє їхній ресоціалізації [11; 12; 17]. Отже, логопедична служба має бути невід'ємною частиною мультидисциплінарних команд у військових госпіталях, виконуючи важливу роль у процесах ерготерапії та психологічної реабілітації.

Логопедична реабілітація військовослужбовців є не лише засобом відновлення мовлення, але й важливим чинником забезпечення національної безпеки та соціальної стійкості. Військові, які стикаються з порушеннями мовлення (зокрема, внаслідок контузій, інсультів або бойових поранень), нерідко втрачають здатність ефективно комунікувати. Успішне проходження реабілітаційного процесу дає їм змогу не тільки повернутися до виконання службових обов'язків, але й передавати свій досвід і знання молодшому поколінню кадрів, що є критично важливим для підтримання боєздатності Збройних Сил України [9; 15; 16].

Варто зазначити, що неможливість вираження власних думок може призводити до ізоляції від суспільства, що значно підвищує ризики розвитку депресії, конфліктів в сімейному середовищі та проявів агресії. Логопедична підтримка відіграє ключову роль у сприянні адаптації ветеранів до життя в суспільстві, зберігаючи їх як активних і повноправних членів громади, здатних працювати та брати участь у соціальному житті. Створення ефективної системи реабілітації є не лише медичною задачею, але й маркером того, наскільки держава цінує своїх захисників. Це сприяє підвищенню довіри громадян до державних інституцій і стимулює мотивацію до мобілізації, адже військовослужбовці отримують гарантії підтримки в разі поранення [15].

Окрім цього, відновлення комунікативних навичок сприяє інтеграції ветеранів у цивільну сферу, даючи їм можливість ефекти-

вно реалізовувати себе у професійній діяльності. Це, своєю чергою, позитивно впливає на економіку країни та зменшує навантаження на систему соціального забезпечення [15].

Отже, логопедична корекція в умовах функціонування Збройних Сил України набуває значення не лише як одна з форм медико-педагогічної допомоги, але й як стратегічно важливий компонент, що сприяє зміцненню обороноздатності та забезпеченню національної безпеки. Логопедичний супровід, хоча і залишається мало помітним для широкого загалу, виконує ключову роль у забезпеченні ефективного командування, оптимізації комунікативних процесів і підтриманні принципів соціальної справедливості всередині військових підрозділів. У підсумку, його значущість визначається впливом на загальну стабільність та цілісність системи національної безпеки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аніщенко В., Разумейко Н., Кужельний А. Формування комунікативної компетентності майбутніх офіцерів сектору безпеки та оборони України. *Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка*. Том 172. № 16. 2022. URL: <https://visnyk.chnpu.edu.ua/index.php/visnyk/article/view/287#:~:text...>

2. Бабич Н. Мовленнєві дисфункції у військових з наслідками ЧМТ: огляд літератури. *Перспективи та інновації науки (Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина»)*. № 8 (42). 2024. С. 46–58. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/49629/1/N_Babych_PTSVN_8_FPSRSO.pdf.

3. Довідник військовослужбовця після поранення. URL: <https://turbota.mil.gov.ua/dovidnyk-poranenogo#:~:text...>

4. Закон України. Про національну безпеку України. (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2018, № 31, ст.241). URL: <https://mod.gov.ua/diyalnist/normativno-pravova-baza/zakon-ukraini-pro-nacjonalnu-bezpeku-ukraini>.

5. Закон України. Про реабілітацію у сфері охорони здоров'я. (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2021, № 8, ст. 59). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1053-20#Text>.

6. Закон України. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту. (Відомості Верховної Ради України (ВВР),

1993, № 45, ст. 425). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text>.

7. Звекова В., Качуровська О., Сілявіна Ю. Особливості логопедичної допомоги дорослим в умовах воєнного стану. *Імідж сучасного педагога*. № 4 (217). 2024. С. 97–101. URL: <file:///C:/Users/Dell/Downloads/308123-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-716888-1-10-20240820.pdf>.

8. Кабінет Міністрів України. Постанова від 18 березня 2024 р. № 307. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/deiaki-pytannia-mentalnoi-sportyvnoi-fizychnoi-psykholohichnoi-reabilitatsii-ta-profesiinoi-adaptatsii-t180324>.

9. Ковальчук Ж. Становлення та розвиток теоретичних засад логопедії в Україні (друга половина XX століття – початок XXI століття). Дисертація. Київ, 2020. URL: https://npu.edu.ua/images/file/vidil_aspirant/dicer/%D0%94_26.053.23/Kovalchuk.pdf.

10. Конституція України. (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.

11. Консультація провідного логопеда для пацієнтів з афазією після інсультів та черепно-мозкових травм. URL: <https://bettertone.com.ua/uk/konsultatsiia-providnoho-lohopeda-dlia-patsiientiv-z-afaziiieu-pislia-insultiv-ta-cherepno-mozkovykh-travm/#:~:text...>

12. Лікування заїкання у військових після акубаротравми (контузії). URL: <https://poda.gov.ua/news/201750#:~:text...>

13. Лопатинська Н., Мельник В. Психолого-логопедичний супровід військовослужбовців в системі реабілітації після отриманих бойових травм. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Психологія*. 2024. №35 (74). С. 89–94. URL: <https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/49705/#:~:text...>

14. Міноборони розширює психологічну допомогу військовим: до процесу залучатимуть цивільних фахівців. URL: <https://mod.gov.ua/news/minoboroni-rozshiryuye-psiholohichnu-dopomogu-vijskovim-do-proczesu-zaluchatimut-czivilnih-fahivcziv>.

15. Психологічний супровід воєнного та повоєнного періодів України: інформаційно-аналітичний довідник / за наук. ред. О. П.

Лучанінової; авт.-упоряд.: О. П. Лучанінова, Я. В. Пилипчук, С. С. Рашидова, Г. В. Міськов, О. В. Углова; НАПН України, Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського. Вінниця: ТВО-РИ, 2025. 290 с. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/745461/1/IAS_Reference-Book_2025.pdf.

16. Соціально-психологічне забезпечення діяльності сил безпеки та оборони України: тези доп. VI Всеукр. наук.-практ. конф., 30 травня 2025 р. Харків: НА НГУ. 2025. 321 с. URL: <https://nangu.edu.ua/uploads/files/documenty/Naukova%20diyalnist/naukovu%20forumy/2025/...>

17. Чайковський А., Толмачов О. Психологічна підготовка військових кадрів: сучасні методики та підходи в контексті державного управління у сфері безпеки. *Держава та регіони. Серія: Публічне управління і адміністрування*. 2024. № 1. С. 244–250. https://pa.stateandregions.zp.ua/archive/1_2024/41.pdf#:~:text=...

18. Josef S. Otto, Carla Chase, Christopher W Barrett. Therapists in the Uniformed Services: Improving Care in Emergency Response Medical Missions. URL: <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC9109541/>.

Микола ГАЛІВ
(Дрогобич, Україна)

ФОРМИ ВІЙСЬКОВО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ У ДІЯЛЬНОСТІ ЕСТОНСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ «МОЛОДІ ОРЛИ» ТА «ДОЧКИ БАТЬКІВЩИНИ»

Вивчення українськими вченими форм, методів і засобів військово-патріотичного виховання дітей та молоді у країнах НАТО активізувалося у роки російсько-української війни. Особливу увагу викликає досвід країн Балтії, які відчувають безпосередню загрозу з боку Росії, а відтак прагнуть зміцнити готовність своїх суспільства до національної оборони [11; 12; 13]. Загалом можна виділити декілька найбільш популярних організаційних форм діяльності організацій «Молоді орли» та «Дочки Батьківщини».

По-перше, проведення щорічного військового табору «Молодих орлів», які відбуваються на базах військових частин Сил оборони Естонії. Учасники табору займаються тактичними вправами, опановують стрілецьку зброю, вивчають тактичну медицину, практикують командно-лідерську діяльність. Водночас естонська молодіжна організація тісно співпрацює зі своїми колегами з Литви, Латвії, Польщі, беручи участь в щорічних міжнародних таборах «Балтійська гвардія», започаткованих 2012 р. у Латвії. Відомо, що 28 липня – 2 серпня 2024 р. табір «Балтійська гвардія» проходив у Гар'юмааському повіті на півночі Естонії, об'єднавши близько 100 молодих людей, зокрема з парамілатрних організацій із сусідніх країн. Головна мета заходу полягала в пропаганді патріотичних цінностей та обміні досвідом між молоддю різних країн. Табір включав вправи молоді з військової тактики, кібербезпеки, самооборони, рятування та безпеки на воді. У перший день табору молодь ознайомилася з давньою архітектурою Таллінна, будівлею парламенту, бастіонними проходами під час екскурсії містом. Решту часу учасники провели в оздоровчому центрі Паунк'юла. Протягом наступних двох днів табору діти перебували в лісисто-му районі, де ночували в наметах. Крім того, вони відпрацьовували навички тактичної підготовки зі страйкбольною зброєю, проводили розвідку в нічному лісі [2].

По-друге, проведення військово-польових змагань локального, національного та міжнародного рівня. Найбільш відомими є щорічні змагання «Міні-Ерна», започатковані в 1997 р. Вони є молодіжним варіантом змагань «Ерна», які проводить Ліга оборони Естонії. Змагання випробовує і загартовує фізичні та розумові здатності учасників, привчає їх діяти у команді, зокрема і в стресових ситуаціях. «Міні-Ерна» триває близько 35 годин, а довжина змагальної траси сягає кількох десятків кілометрів. Трасу заповнено контрольно-пропускними пунктами, де учасники можуть продемонструвати знання та навички з надання першої медичної допомоги, орієнтування на місцевості, проходження смуги перешкод, стрільби, виживання в природних умовах, а також виконати інші завдання, що вимагають кмітливості та командної злагоженості. Переможець «Міні-Ерни» має можливість представляти Естонію на деяких змаганнях за кордоном [1].

Для прикладу, у 2025 р. змагання «Міні-Ерна» розпочалися увечері 27 червня й відбувалися в лісових і болотистих районах повіту Рапла. При вкрай несприятливій дощовій погоді у змаганнях взяли участь 17 команд, з яких 12 дійшли до фінішу. Загалом, на учасників чекали такі випробування: 1) перетин водойми із завданням усунути несправність розподільчої коробки зв'язку на протилежному березі; 2) розпалювання вогню певними способами і підтримування його горіння щонайменше чотири хвилини; 3) випробування на пожежній станції, де командам слід було наповнювати відро, черпаючи воду з водойми за допомогою ручного насоса (двоє членів пожежної служби качали воду, третій направляв шланг); 4) подолання фізичних перешкоди на стежках разом із розв'язанням завдань, що вимагали знань різного характеру; 5) вправи з дроном, за яких кожен команду ділили на дві частини: одна вирішувала завдання зі складання електроніки дрона відповідно до схеми, а інша виконувала розвідку за допомогою симулятора, складаючи розвідувальний звіт із зібраної інформації; 6) надання допомоги потерпілому в «автомобільній аварії»: учасникам змагання потрібно було проаналізувати ситуацію, надати першу медичну допомогу та швидко передати точну інформацію службам екстреної допомоги; 7) будівництво моста («міст Да Вінчі») заввишки понад 2 м, і один з учасників команди мав перетнути його; 8) підняття прапорів країн-членів Європейського Союзу; 9) доставка ящика з припасами до певної точки за допомогою тро-

лейбуса; 10) у фінальному забігу слід було подолати балансувальну трасу на канатах, пролізти під сіткою, стрибати крізь шини та пробігти фінішну пряму. У цих змагання перше місце посіли «молоді орли» з Тарту, друге – з Ярви, третє – Рапла [5].

По-третє, відповідно до Програми патріотичного виховання, було започатковано спільне таборування членів організацій «Молоді орли» та «Дочки Батьківщини». 9–13 липня 2018 р. вперше було організовано та проведено табір «Спектер» («Specter»). Кількість учасників табору сягнула 800 осіб, частина з яких представляли різні естонські та закордонні молодіжні організації. У 2020 р., з огляду на епідемію коронавірусу, табір було проведено в режимі онлайн [1]. Найбільший за кількістю учасників (1234 особи) табір «Спектер» відбувся 1–5 липня 2024 р. у відпочинковому центрі Йиулумяе. «Метою табору було надати 12–18-річним дітям змістовні знання та навички через захопливі і веселі випробування та заходи з національної оборони» [8], – наголосила керівниця проекту Лія Касс. Щоденні заходи табору «Спектер» були розділені на два модулі: 1) модуль національної оборони; 2) модуль табору. Експерти з Ліги оборони та молодіжних організацій оцінювали діяльність учасників табору у сфері національної оборони. Крім того, резервісти та члени Ліги оборони організували і провели «пункти активності». В рамках модуля табору молодь могла долучитися до виготовлення сувенірів для себе і на благодійні цілі. Проводилися заняття з «фінансової грамотності», практик виживання у дикій природі та різні творчі заходи. Розважальна програма табору містила виступи відомих естонських музичних гуртів. Табір відвідали Президент Естонії Алар Каріс та міністр оборони Ханно Певкур [8].

По-четверте, членів організації «Молоді орли» готують до можливої служби у Військово-морському флоті Естонії. Щороку хлопці, які цікавляться морською справою і належать до морського підрозділу організації (Merenoorkotkad), проходять певну практичну підготовку на навчальному кораблі, набуваючи певні знання і вміння. Вважається, що такі «морські орлята» повинні бути готовими виконувати обов'язки матросів та молодших офіцерів. З 2020 р. у розпорядженні організації «Молоді орли» знаходиться навчальний катер «Кулкурі 34», який було придбано в Інспекції з охорони навколишнього середовища. Регулярні заняття відбуваються також в Талліні і на острові Сааремаа. Навчальні

заняття для юнаків проводять фахівці з Військово-морської академії Естонії [1].

По-п'яте, Програма патріотичного виховання молоді націлена й на підготовку та підтримку молодіжних лідерів, які є ключовими фігурами в роботі молодіжних організацій. Завдяки зазначені програмі, молодіжні лідери, котрі завжди є волонтерами, мають можливість навчатися як в рамках організації, так і поза нею. Організація навчання важлива для створення відчуття єдності та гармонізації знань [3]. Молодіжні лідери мають змогу отримувати стипендію від Ліги оборони після подання відповідної заявки.

По-шосте, організації «Молоді орли» та «Дочки Батьківщини» організовують різноманітні заходи культурно-пізнавального, патріотично-виховного змісту, котрі часто також йменуються «таборами». Так, у середині серпня 2025 р. студенти Вільяндівської академії культури Тартуського університету організували чотириденний міський табір для «молодих орлів», які приїхали з усіх куточків Естонії. Програма табору включала відвідування аеропорту, Музею фортифікації Кіек-ін-де-Кьок, будинку Стенбока, Генерального штабу Ліги оборони, арени А. Ле Кок, фабрики відкриттів PROTO, Талліннської телевежі та парку Кадріорг. Крім того, учасники табору ознайомилися з історичною частиною естонської столиці – Старим містом Таллінна [6].

У жовтні 2025 р. під час осінніх канікул в Ревальській морській школі для членів естонських молодіжних організацій було проведено курс «Самопорятунок у разі надзвичайної ситуації на морі». Навчання проводилося в басейні зі спеціальним оснащенням, яке давала змогу імітувати шторм, темряву, шум моря. Мета навчання – сформувані у молоді певні знання та навички щодо правильних дій у разі надзвичайної ситуації на воді: корабельній аварії, штормі, несподіваному падінні у воду. Інструктори показали учасникам курсу як стрибати у воду в рятувальному жилеті, як збиратися групою, щоб зігрітися, як подавати сигнали. Все відбувалося в безпечному середовищі, але максимально реалістичній ситуації: темрява, сильний вітер, гуркіт та шум хвиль створювали відчуття перебування в морі посеред шторму. Крім цього, активна молодь мала змогу пройти цікаві спеціальні тести, зокрема спеціальне випробування рятувальників [10].

Інші учасники молодіжних організацій (81 учень 9–12 класів) у той час проходили навчання в «Осінній школі Лісового братства»,

яку було організовано в Раплаському повіті серед лісів Віна-Вігала. Навчання тривало чотири дні, які були заповнені лекціями, вправами, експериментами, командними іграми. На відкритті «Осіньої школи» історики з Естонського інституту пам'яті Пее-тер Каасік, Елмар Гамс та Мартін Анделлер розповіли про людей, які обрали шлях «лісового братерства» – юнаків та дівчат, що не здалися іноземній владі, а боролися проти російсько-радянських окупантів у 1940-х рр. Надалі заняття проводилися в лісі. Інструктори з Ліги оборони Мехіс Борн та Ханнес Аус показали юнакам і юнкам, як побудувати укриття, розпалити багаття, непомітно пересуватися в багнистому холодному лісі та працювати в команді. Представниці Жіночої самооборони Мар'є Вербо та Лііна Ріісмаа провели практичний семінар з цивільного захисту. Одним із найочікуваніших моментів табору була поїздка до бункеру «Дно пекла» – історичного сховища «лісових братів», розташованого глибоко в серці лісів Вігала. Програма заходу не обмежувалася пішими прогулянками. Молодь створила короткометражні фільми на тему «лісового братерства», які поєднували історію й бачення сучасної молоді про мужність, свободу та командну роботу. Знання і кмітливість також довелося перевірити під час спортивного орієнтування – кожна контрольна точка представляла нове завдання, яке вимагало як фізичних, так і розумових зусиль [4].

14–15 листопада 2025 р. у Вірумаа відбулися перші в історії патрульні змагання «Подорож Руубена», організовані місцевим відділенням «Молодих орлів» і присвячені пам'яті колишнього «молодого орла», учасника естонського визвольного руху Руубена Ламбура. Мета заходу полягала у збереженні спадщини естонських борців за свободу та репресованих, а також у тому, щоб надати молоді можливість відчути життя «лісових братів». Формат змагань передбачав подолання командами 65 кілометрів шляху впродовж 24 годин, що випробувало учасників як фізично, так і психологічно. Правила допускали використання мінімального спорядження, але передбачали повну заборону використання сучасних технологій, щоб створити максимально реалістичне відображення повсякденного життя «лісових братів». Кожен пункт змагань був пов'язаний з історією Естонії та переплітався із життям Руубена Ламбура [7].

Загалом річні плани «Молодих орлів» та «Дочок Батьківщини» містять різноаспектні заходи. Так, план діяльності «Молодих

орлів» на 2025 р. передбачав проведення: конференції з питань оборони (спільної з «Дочками Батьківщини»); патрульних змагань «Біла блискавка» у Валгаському повіті; двох конкурсів молодіжних лідерів; Дня Перемоги і відзначення 95-ї річниці організації; змагань «Міні-Ерна»; військового табору в Валгаському повіті; міського табору в Талліні; літньої школи для молоді в Алу-тагусе; табору виживання в Тартуському повіті; походу для дітей молодшого шкільного віку в Тартуському повіті тощо [9]. Схожі плани реалізує й організація «Дочки Батьківщини».

Отже, основними напрямками діяльності «Дочок Батьківщини» та «Молодих орлів» є освіта з питань національної оборони, формування навичок надання першої медичної допомоги, виживання у дикій природі, орієнтування на місцевості, знання історії та культури Естонії. Регулярними заходами є військові табори, щорічні змагання «Міні-Ерна», спільний для юнаків і дівчат табір «Спектер», навчання морської справи, курси і семінари для підготовки молодіжних лідерів тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ajalugu. 2025. URL: <https://nooredkotkad.ee/meist/ajalugu/>
2. Baltic Guard 2024 militaarlaager tõi neljast riigist kokku üle saja osaleja. 2024. URL: <https://nooredkotkad.ee/baltic-guard-2024-militaarlaager-toi-neljast-riigist-kokku-ule-saja-osaleja/>
3. Isamaalise hariduse programm. 2025. URL: <https://nooredkotkad.ee/tegevus/ihp/>
4. Metsavendluse sügiskool tõi Vana-Vigala metsadesse rekordarvu noori. 2025. URL: <https://nooredkotkad.ee/metsavendluse-sugiskool-toi-vana-vigala-metsadesse-rekordarvu-noori/>
5. Mini-Erna 2025 – patrullvõistlus, kus vaprus ja visadus pandi tõeliselt proovile! 2025. URL: <https://nooredkotkad.ee/mini-erna-2025-patrullvoistlus-kus-vaprus-ja-visadus-pannakse-toeliselt-proovile/>
6. Noorte Kotkaste linnalaager 2025 toob noored pealinna avastama. 2025. URL: <https://nooredkotkad.ee/noorte-kotkaste-linnalaager-2025-toob-noored-pealinna-avastama/>
7. Ruubeni retk tõi noored kokku tähenduslikule teekonnale läbi ajaloo. 2025. URL: <https://nooredkotkad.ee/ruubeni-retk-toi-noored-kokku-tahenduslikule-teekonnale-labi-ajaloo/>

8. Suurlaager Spekker tõi kokku 1234 osalejat. 2024. URL: <https://nooredkotkad.ee/suurlaager-spekter-toi-kokku-1234-osalejat/>

9. Tegevusplaan 2025. URL: <https://nooredkotkad.ee/tegevus/tegevusplaan-2025/>

10. Tormisimulaator pani julguse proovile! 2025. URL: <https://nooredkotkad.ee/tormisimulaator-pani-julguse-proovile/>

11. Галів М., Бурдяк Р. Початкова загальновійськова підготовка в Литовській Республіці (початок ХХІ ст.): роль Литовського Стрілецького Союзу. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2025. Вип. 88. Том 1. С. 25–38.

12. Шаравара Т. Початкова військова підготовка та особливості національно-патріотичного виховання в країнах Балтії. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2025. Вип. 89. Том 2. С. 45–52. DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/89-2-7>

13. Юзич Ю. Військове виховання юнацтва у країнах НАТО. А що в Україні? *Реанімаційний пакет реформ*. 2020. URL: <https://rpr.org.ua/news/viys-kove-vykhovannia-iunatstva-u-krainakh-nato-a-shcho-v-ukraini/>

Nazariy HUK
(*Drohobych, Ukraine*)

WORLDVIEW AND MORAL FOUNDATIONS OF PERSONALITY FORMATION IN THE SYSTEM OF INITIAL GENERAL MILITARY TRAINING

Introduction. Initial general military training occupies a distinctive place among educational practices that connect the individual with the state and collective responsibility. Its formative potential lies not only in preparing a person for action under demanding conditions, but also in shaping a stable understanding of duty, lawful authority, solidarity, dignity, and self-limitation in the use of force. Research on worldviews demonstrates that broad systems of belief provide individuals with meaning and interpretive frameworks for social reality [8; 9]. Developmental studies of moral identity show that ethical commitments become progressively internalized as central features of mature moral functioning [6; 7]. The philosophical and moral architecture of military preparation cannot therefore be treated as an optional supplement – it is constitutive of its pedagogical legitimacy.

Worldview and Moral Identity as Foundations of Formation. A worldview is a relatively integrated system through which a person interprets life, social order, and personal obligation. In educational settings, worldview formation involves the cultivation of evaluative judgment, awareness of common goods, and the ability to situate oneself within a normative community. In the context of initial general military training, the worldview dimension becomes especially salient: trainees encounter questions not reducible to technique – why defend the political community, what conditions make coercive force legitimate, and how personal freedom relates to collective duty. Without coherent responses to such questions, training risks producing compliance without conviction.

The moral component of personality formation depends on the emergence of moral identity – a relatively stable self-understanding in which ethical commitments become part of who the person is. Kingsford et al. [6] characterize moral identity as central to mature moral functioning, while Krettenauer [7] emphasizes its developmental

movement from externally anchored responsibility toward internally organized moral maturity. For initial general military training this has direct implications: if trainees are expected to remain disciplined under conditions of uncertainty, moral norms must become internal standards rather than externally imposed rules. The pedagogical task is therefore to establish a worldview in which service, statehood, law, and human dignity are linked within a coherent moral horizon.

Military Socialization as a Moral Process. Research on military socialization supports the claim that institutional settings shape value development. Schmitz Wortmeyer and Branco [11] demonstrate that military institutions canalize moral development through structured practices, while emphasizing that subjects actively reconstruct rather than passively absorb values. This is decisive for pedagogy: formal exposure to patriotic or ethical content does not automatically produce moral formation. Values are mediated through group life, institutional consistency, role modelling, and reflective interpretation. The training system teaches not only through what it declares, but through what it rewards, tolerates, and exemplifies.

Empirical work on officer formation adds further nuance. Brooks et al. [4], in a survey of 1,468 United States Military Academy cadets, found that a substantial group's adherence to professional norms was conditional rather than robust. Bell et al. [2] showed that norms of civilian protection are shaped not only by military training but also by prior moral orientations. These findings indicate that early training cannot assume a morally neutral starting point. Entrants bring pre-existing value configurations, and education must engage with them deliberately. Early neglect is corrected later only with difficulty.

Resilience, Moral Injury, and the Ukrainian Context. Crane et al. [5] demonstrated that self-reflection and emotion-regulation training strengthen resilience in officer cadets, while Navickienė and Vasiliauskas [10] linked cadet resilience to self-efficacy and professional achievement. Ethical education and resilience training should therefore not be separated institutionally. This is reinforced by work on moral injury: Brémault-Phillips et al. [3] show that moral injury emerges when military experience conflicts profoundly with a person's values. Vikan [14] argues that military ethics can be taught as a form of resilience – ethically grounded formation reduces the risk of moral failure under stress. Moral education delayed is often moral education weakened.

In the Ukrainian context, the worldview and moral dimension of military-related education has acquired intensified relevance. Sevruk et al. [12] argue that current standards of military professionalism require systematic ethical education rather than episodic moral instruction. Urych and Matyasik [13] confirm that defence-oriented preparation of young people in Europe combines educational purposes, civic integration, and structured cooperation between armed forces and civilian society. Accordingly, initial general military training in Ukraine should be conceptualized as a civic-pedagogical institution whose aim is the formation of a responsible citizen-defender – not merely a technically prepared novice.

Conclusion. The system of initial general military training should be understood as a formative institution of civic, worldview, and moral development. Its long-term effectiveness depends on whether it succeeds in shaping a person who can unite discipline with dignity, courage with restraint, and service with reflective responsibility. Contemporary research converges on one conclusion: military-related education becomes pedagogically sound only when competence formation is inseparable from value formation [12; 13]. The personality ideal appropriate to initial general military training is not that of the mechanically obedient performer, but that of the morally grounded citizen-defender – a person capable of acting under pressure without losing normative orientation. In the present Ukrainian historical situation, this educational ideal is not merely desirable. It is strategically and ethically necessary.

LITERATURE

1. Althof, W., & Berkowitz, M. W. (2006). Moral education and character education: Their relationship and roles in citizenship education. *Journal of Moral Education*, 35(4), 495–518. <https://doi.org/10.1080/03057240601012204>.
2. Bell, A. M., Gift, T., & Monten, J. (2022). The moral foundations of restraint: Partisanship, military training, and norms of civilian protection. *Journal of Peace Research*, 59(5), 694–709. <https://doi.org/10.1177/00223433211059061>.
3. Brémault-Phillips, S., Pike, A., Scarcella, F., & Cherwick, T. (2019). Spirituality and moral injury among military personnel: A mini-review. *Frontiers in Psychiatry*, 10, Article 276. <https://doi.org/10.3389/fpsy.2019.00276>.

4. Brooks, R. A., Robinson, M. A., & Urban, H. A. (2022). What makes a military professional? Evaluating norm socialization in West Point cadets. *Armed Forces & Society*, 48(4), 803–827. <https://doi.org/10.1177/0095327X211026355>.
5. Crane, M. F., Boga, D., Karin, E., Gucciardi, D. F., Rapport, F., Callen, J., & Sinclair, L. (2019). Strengthening resilience in military officer cadets: A group-randomized controlled trial of coping and emotion regulatory self-reflection training. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 87(2), 125–140. <https://doi.org/10.1037/ccp0000356>.
6. Kingsford, J. M., Hawes, D. J., & de Rosnay, M. (2018). The moral self and moral identity: Developmental questions and conceptual challenges. *British Journal of Developmental Psychology*, 36(4), 652–666. <https://doi.org/10.1111/bjdp.12260>.
7. Krettenauer, T. (2022). Development of moral identity: From the age of responsibility to adult maturity. *Developmental Review*, 65, Article 101036. <https://doi.org/10.1016/j.dr.2022.101036>.
8. Lemettinen, J., Hirvonen, M., & Ubani, M. (2021). Is worldview education achieved in schools? A study of Finnish teachers' perceptions of worldview education as a component of basic education. *Journal of Beliefs & Values*, 42(3), 316–329. <https://doi.org/10.1080/13617672.2021.1889218>.
9. Mifsud, R., & Sammut, G. (2023). Worldviews and the role of social values that underlie them. *PLoS ONE*, 18(7), e0288451. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0288451>.
10. Navickienė, O., & Vasiliauskas, A. V. (2024). The effect of cadet resilience on self-efficacy and professional achievement: Verification of the moderated mediating effect of vocational calling. *Frontiers in Psychology*, 14, Article 1330969. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2023.1330969>.
11. Schmitz Wortmeyer, D., & Branco, A. U. (2019). The canalization of morality in institutional settings: Processes of values development within military socialization. *Culture & Psychology*, 25(4), 589–604. <https://doi.org/10.1177/1354067X19831214>.
12. Sevruc, I., Sokolovska, Y., Chuprinova, N., & Pylypenko, V. (2021). Ethical education of the military: NATO experience and Ukrainian practice. *Revista Romaneasca pentru Educatie Multidimensionala*, 13(1), 324–348. <https://doi.org/10.18662/rrem/13.1/375>.

13. Urych, I., & Matyasik, G. (2022). Preparing youth for defence: Socialisation, education, and training of young people in Europe for national security. *Security and Defence Quarterly*, 38(2), 1–15. <https://doi.org/10.35467/sdq/149891>.

14. Vikan, C. (2025). Teaching military ethics as resilience: The case of the Royal Norwegian Air Force Academy. *Etikk i Praksis – Nordic Journal of Applied Ethics*, 19(2), 53–57. <https://doi.org/10.5324/eip.v19i2.6569>.

*Орест ГУК
(Дрогобич, Україна)*

ПОЧАТКОВА ЗАГАЛЬНОВІЙСЬКОВА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ В УКРАЇНІ: ВИКОРИСТАННЯ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ

Повномасштабна війна в Україні істотно змінила зміст професійної діяльності соціального працівника. Сьогодні він працює не лише з традиційними соціальними проблемами, а й із наслідками бойових дій, втратою житла, травматизацією, евакуацією, потребою в екстреному реагуванні, перенаправленні до інших служб та координації допомоги в громаді. Дослідження української соціальної освіти в умовах війни показує, що заклади вищої освіти вже адаптувалися через онлайн- і гібридне навчання, тимчасові освітні рішення та посилення громадоорієнтованої місії, однак проблема відповідності підготовки новим безпековим викликам залишається актуальною [14].

У цьому контексті особливої уваги потребує питання початкової загальновійськової підготовки майбутніх соціальних працівників. Водночас сучасний український нормативний контекст уже виходить за межі вузького розуміння БЗВП. Якщо у 2025 році для студентів ЗВО було передбачено базову загальновійськову підготовку обсягом 300 академічних годин, з яких 90 годин становив теоретичний курс, а 210 – практичний, то в березні 2026 року Верховна Рада України ухвалила перехід до системи підготовки громадян до національного спротиву із запровадженням дисципліни «Основи національного спротиву» [1; 3; 4; 6].

У сучасних наукових працях дедалі частіше наголошується на необхідності розширення професійної підготовки соціальних працівників у напрямі безпеки, стійкості та кризового реагування. Зокрема, українські дослідники Максимовська Н., Полянничко А., Логовський І., Ващук Т. звертають увагу на формування безпечного напрямку соціальної роботи та доводять необхідність підготовки фахівця, здатного забезпечувати соціальну підтримку і захист населення в умовах сучасних небезпек і загроз [2].

Окремий напрям досліджень стосується травма-інформованого підходу. Так Литовченко О. підкреслює, що в умовах війни для соціальної роботи особливо актуальними стали поняття травми, гострої стресової реакції та посттравматичного стресового розладу, а отже, зміст підготовки майбутніх соціальних працівників має включати не лише знання про соціальну підтримку, а й інструменти роботи з травматизованими людьми та громадами [11].

Метою статті є обґрунтування доцільності оновлення початкової загальновійськової підготовки майбутніх соціальних працівників в Україні на основі адаптованого використання зарубіжного досвіду та визначення змістових компонентів інтегрованої безпеково-соціальної моделі підготовки.

Українська нормативна база вже створила підґрунтя для включення безпекового компонента в підготовку студентської молоді. Постанова Кабінету Міністрів України від 21.06.2024 № 734 затвердила порядок проведення базової загальновійськової підготовки громадян України, які здобувають вищу освіту. Міністерство оборони України у 2025 році пояснювало, що БЗВП інтегрується в освітній процес ЗВО та має на меті формування базових військових компетентностей і готовності громадян до захисту держави. Водночас уже в 2026 році законодавчий акцент змістився від БЗВП до ширшого формату підготовки до національного спротиву, що охоплює здобувачів освіти незалежно від статі, передбачає нову дисципліну та спеціалізовані центри для практичної підготовки [1; 3; 4; 6].

Для майбутніх соціальних працівників цей перехід є принципово важливим. Їхня професійна діяльність безпосередньо пов'язана з кризовими ситуаціями, а державний стандарт соціальної послуги кризового та екстреного втручання визначає таке втручання як термінову допомогу з метою негайного усунення або мінімізації наслідків кризової ситуації. Той самий стандарт прямо вимагає, щоб у разі загрози або виникнення надзвичайної ситуації соціальна послуга надавалася з урахуванням вимог цивільного захисту. Отже, безпековий компонент у підготовці соціального працівника є не додатковим, а функціонально необхідним [5].

Українські науковці також підкреслюють, що соціальна робота у сфері безпеки населення потребує фахівця, здатного діяти в умовах загроз, оцінювати ризики, використовувати ресурси громади, взаємодіяти з іншими службами та забезпечувати оператив-

ний соціальний супровід. Такий підхід добре узгоджується з логікою сучасної соціальної роботи, у якій соціальний працівник виступає не лише консультантом, а й координатором допомоги, учасником міждисциплінарної команди та посередником між людиною і системою підтримки [2].

Показовим для України є досвід Фінляндії. У 2025 році уряд Фінляндії затвердив нову Security Strategy for Society, яку Міністерство оборони країни визначає як головний документ, що спрямовує політику комплексної безпеки (comprehensive security). У цій моделі безпека розглядається як спільна справа державних органів, бізнесу, організацій і громадян. Додатково Emergency Services Academy Finland забезпечує тренування з підготовки до надзвичайних ситуацій (preparedness training) для органів місцевої, регіональної та центральної влади, а зміст навчання охоплює законодавчі основи підготовки, оцінку ризиків, кризове управління, ситуаційну обізнаність та кризові комунікації. Для України цінність цього досвіду полягає в міжвідомчому характері підготовки та поєднанні безпеки з цивільною спроможністю суспільства [9; 13].

Не менш важливим є досвід Швеції. Campus Total Defence визначається як стратегічна співпраця шведських закладів вищої освіти, спрямована на посилення загальної оборони (total defence) через освіту і науку. Ініціатива об'єднує академію, органи влади, бізнес і громадянське суспільство, а її центральною метою є створення національної освітньої пропозиції з підготовки у сфері оборони та кризової готовності – від базового до поглибленого рівня. Для українських програм із соціальної роботи це важливий орієнтир: безпекову підготовку майбутніх фахівців доцільно будувати не ізольовано, а як частину ширшої системи суспільної стійкості [7].

Литовський підхід акцентує на стійкості цивільних громадян (civil resilience). Міністерство національної оборони Литви прямо вказує, що підготовка держави до оборони неможлива без комплексного підходу, який поєднує військові й невійськові засоби, громадські організації та громадян. Окремо підкреслюється, що стратегія підготовки громадян до цивільного спротиву має включати систему освіти. Для України цей підхід особливо корисний, оскільки майбутні соціальні працівники працюватимуть саме в середовищі громад, де стійкість, самоорганізація населення й підтримка вразливих груп є критично важливими [8].

Естонія пропонує приклад чітко структурованої оборонної освіти. National Defence Education там викладається в старшій школі та професійній освіті як предмет із двох курсів загальним обсягом 70 годин: теоретичного і практичного. До змісту входять військова історія, безпекова політика, стройова підготовка, безпечне поведження зі зброєю, орієнтування, перша допомога, внутрішня безпека та цивільний захист. Для української вищої школи цей досвід важливий як модель логічного поєднання теорії й практики, а також як приклад інтеграції домедичних і цивільно-захисних елементів у безпекову підготовку [12].

Особливо близьким до потреб соціальної роботи є досвід Ізраїлю. Tel Aviv University після подій 7 жовтня (маються на увазі атаки ХАМАС на Ізраїль 7 жовтня 2023 року, того дня бойовики прорвалися з Гази на територію південного Ізраїлю та одночасно відбувся масований ракетний обстріл; саме ці події стали початком нинішньої війни між Ізраїлем і ХАМАС) запустив шеститижневий онлайн-курс для соціальних працівників, орієнтований на роботу з гострою травмою та ПТСР і водночас на захист ментального здоров'я самих фахівців. Цей приклад демонструє, що в умовах війни підготовка соціального працівника має включати не тільки реагування на зовнішню небезпеку, а й професійну готовність до роботи з масовою травматизацією населення [15].

Американський досвід також є продуктивним для адаптації. Council on Social Work Education у 2025 році опублікувала Програму підготовки фахівців із соціальної роботи в сфері ліквідації наслідків катастроф (Specialized Practice Curricular Guide for Disaster Relief Social Work), де прямо зазначено, що такий навчальний інструмент допомагає програмам готувати студентів до роботи до, під час і після катастрофічних подій. У другому томі окремо виділено додаткову компетентність – співчуття та турбота про себе під час ліквідації наслідків катастроф (Compassion and Self-Care in Disaster Response), яку укладачі вважають суттєвою для практики соціального працівника в умовах критичної ситуації. Це важливий сигнал і для України: майбутній соціальний працівник повинен бути навчений не лише допомагати іншим, а й запобігати власному виснаженню [16].

Важливим рамковим орієнтиром залишаються Global Standards for Social Work Education and Training, оновлені IFSW та IASSW. У цих стандартах наголошено, що соціальна освіта має одночасно

забезпечувати професійну послідовність і враховувати різноманітність локальних контекстів, а також відображати сучасні глобальні виклики, зокрема конфлікти, катастрофи та психосоціальні наслідки криз. Саме це дає методологічні підстави адаптувати міжнародні практики до українських умов, не руйнуючи професійної логіки соціальної роботи [10].

З урахуванням наведеного доцільно стверджувати, що початкова загальновійськова підготовка майбутніх соціальних працівників в Україні має трансформуватися в інтегровану безпеково-соціальну модель. Це вже не просто навчання стройовим чи вогневим елементам, а система формування готовності діяти в умовах кризи, підтримувати людей і громади, координувати допомогу та зберігати професійну ефективність у стресових обставинах. Такий висновок є узагальненням українських нормативних змін і розглянутих міжнародних підходів.

На практичному рівні до змісту підготовки майбутніх соціальних працівників доцільно включати такі модулі: основи національного спротиву; цивільний захист і поведінка в надзвичайних ситуаціях; домедична допомога; кризове й екстрене втручання; травма-інформована соціальна робота; міжвідомча взаємодія; комунікація з громадами; професійна стійкість і самопомога. Це є аналітичним висновком на основі українських стандартів соціальної послуги, досліджень про соціальну роботу у сфері безпеки населення та міжнародних освітніх моделей Фінляндії, Швеції, Литви, Естонії, Ізраїлю і США.

Отже, в умовах війни і повоєнного відновлення України підготовка майбутніх соціальних працівників потребує суттєвого перегляду. Сучасна українська нормативна еволюція – від БЗВП до підготовки громадян до національного спротиву – відкриває можливість перейти від вузького військового підходу до комплексної моделі формування безпекових, кризових і психосоціальних компетентностей. Зарубіжний досвід показує, що найбільш ефективними є ті моделі, які поєднують громадянську стійкість, цивільний захист, міжвідомчу взаємодію, домедичну підготовку, кризові комунікації та турботу про психологічний ресурс самого фахівця. Саме така модель є найбільш придатною для професійної підготовки соціальних працівників в Україні.

ЛІТЕРАТУРА

1. БЗВП у закладах вищої освіти: що потрібно знати / Міністерство оборони України. 25. 01. 2025. URL: <https://mod.gov.ua/news/bzvp-u-zakladah-vishhoyi-osviti-shho-potribno-znati> (дата звернення: 20. 03. 2026).

2. Максимовська Н., Полянничко А., Логовський І., Вашук Т. Соціальна робота у сфері безпеки населення. *Соціальна робота та соціальна освіта*. 2023. Вип. 2 (11). С. 173–184. URL: <https://repositc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/21094/1/291894-D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-674342-1-10-20231129.pdf> (дата звернення: 20. 03. 2026).

3. Нова система підготовки до нацспротиву скасовує БЗВП для студентів / Міністерство оборони України. 25.03.2026. URL: <https://mod.gov.ua/explanation/bez-bzvp-dlia-studentiv-shcho-zminiue-nova-systema-pidhotovky-do-natssprotyvu> (дата звернення: 29.03.2026).

4. Підготовка громадян до національного спротиву: Верховна Рада прийняла Закон / Верховна Рада України. 25.03.2026. URL: <https://www.rada.gov.ua/news/razom/271549.html> (дата звернення: 29.03.2026).

5. Про затвердження Державного стандарту соціальної послуги кризового та екстреного втручання: наказ Міністерства соціальної політики України від 01.07.2016 № 716. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0990-16#Text> (дата звернення: 20.03.2026).

6. Про затвердження Порядку проведення базової загальновійськової підготовки громадян України, які здобувають вищу освіту, та поліцейських: Постанова Кабінету Міністрів України від 21.06.2024 № 734. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/734-2024-%D0%BF#Text> (дата звернення: 20.03.2026).

7. About us / Campus Total Defence. Last updated: 14 August 2025. URL: <https://campustotalforsvar.se/en/campus-total-defence/about-us> (дата звернення: 20.03.2026).

8. Civil resilience / Ministry of National Defence of Lithuania. URL: <https://kam.lt/en/civil-resilience/> (дата звернення: 20.03.2026).

9. Finland's comprehensive security reinforced through new security strategy for society / Ministry of Defence, Finland. 16.01.2025. URL: <https://defmin.fi/en/-/finland-s-comprehensive-security-reinforced-through-new-security-strategy-for-society> (дата звернення: 20.03.2026).

10. Global Standards for Social Work Education and Training / International Federation of Social Workers; International Association of Schools of Social Work. 2020. URL: <https://www.iassw-aiets.org/global-standards-for-social-work-education-and-training/> (дата звернення: 20.03.2026).

11. Lytovchenko O., Lytovchenko O. Trauma-informed approach: relevance for ukrainian social work. *Social Work and Education*. 2025. Vol. 12. No. 2. P. 224–231. DOI: <https://doi.org/10.25128/2520-6230.25.2.8>

12. Optional course: National Defence / Ministry of Education and Research of Estonia. Appendix 9 of the National Curriculum for Upper Secondary Schools. Last amendment: 29 August 2014. URL: https://www.hm.ee/sites/default/files/documents/2022-10/est_upper_secondary_nat_cur_2014_appendix_9_final.pdf (дата звернення: 20.03.2026).

13. Preparedness training / Emergency Services Academy Finland. URL: <https://www.pelastusopisto.fi/en/other-education-and-training/preparedness-training/> (дата звернення: 20.03.2026).

14. Semigina T., Stoliaryk O. Navigating Wartime Realities: Adaptation and Resilience in Ukrainian Social Work Education // *Socialine teorija, empirija, politika ir praktika*. 2025. Vol. 31. P. 8–24. DOI: <https://doi.org/10.15388/STEPP.2025.31.1>

15. Social Workers on the Frontlines / Tel Aviv University. URL: https://english.tau.ac.il/partnerships/social_work_trauma (дата звернення: 20.03.2026).

16. Specialized Practice Curricular Guide for Disaster Relief Social Work, Volume 2 / Council on Social Work Education. 2025. URL: <https://www.cswe.org/publications/curricularguides/2022-epas-curricular-guides/> (дата звернення: 20.03.2026).

Володимир ДРАГАН
(Борислав, Україна)

ВІЙСЬКОВО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ МОЛОДІ У ТВОРЧОСТІ СТЕФАНА КОВАЛІВА ЯК ЧИННИК ЗМІЦНЕННЯ ОБОРОНОЗДАТНОСТІ ДЕРЖАВИ

У своїй творчості Стефан Ковалів порушував важливі теми, пов'язані з ідеалами служіння народу, самовідданості та захисту національної гідності. У контексті сучасної війни з росією, звернення до класичної літературної спадщини дає змогу простежити витоки української незламності та створити зв'язок між поколіннями захисників.

Творчість С. Коваліва наснажена глибокими сенсами національної ідентичності, які відіграють ключову роль у протидії дезінформації та ворожій пропаганді. Виховання стійкого патріотичного світогляду серед молоді є фундаментом і для забезпечення цивільної обороноздатності, і для формування ментального опору. На відміну від формальних настанов чи статутів, художні образи С. Коваліва мають потужний емоційний вплив, пробуджуючи внутрішнє прагнення захищати Батьківщину. Це робить його твори ефективним інструментом для сучасної педагогіки та системи допризовної підготовки.

Впровадження військово-патріотичного виховання на базі класичних текстів загалом, допомагає усвідомити, що обороноздатність держави залежить не лише від озброєння, а й від морально-психологічної стійкості кожного громадянина у боротьбі за незалежність.

Стефан Ковалів у своїй творчості приділяв значну увагу зображенню життя маргіналізованих соціальних груп та їхніх прагнень до гідного існування. У циклі бориславських оповідань, зокрема у творі «Добрий заробок», автор майстерно висвітлює нелюдські умови праці на нафтових промислах. Боротьба героїв в цих оповіданнях часто набуває стихійного характеру або ж проявляється через моральну стійкість проти нищівного впливу існуючої системи [4, 1-52].

У творах, присвячених сільській тематиці, зокрема в оповіданні «Зваричі», С. Ковалів акцентує увагу на конфлікті між патріархальним укладом селянського життя та новими економічними реаліями. У цих умовах селяни змушені відстоювати своє право на існування перед обличчям лихварства і несправедливих правових норм [9, 215-222].

Натомість у оповіданнях, зокрема, такому як «Чічі», де розглядається тема еміграції та заробітчанства, де С. Ковалів демонструє трагізм долі тих, хто, шукаючи соціальної справедливості за кордоном, нерідко стикається з ще більшою експлуатацією, втрачаючи особистісну та національну ідентичність [9, 171-184; а також див. ширше у: 13].

Незважаючи на те, що Стефана Коваліва часто визначають як реаліста-побутописця, у його творчості виразно простежується ідея національного пробудження. Він підкреслює важливість освіти та самоусвідомлення як фундаменту боротьби за політичну свободу рідного краю. Для посилення емоційного впливу на читача, С. Ковалів часто використовує натуралістичні деталі, які яскраво ілюструють жахи соціальної несправедливості, закликаючи до протесту [10]. Герої його творів здебільшого представляють три основні типи. По-перше, це робітники нафтових промислів, які попри надзвичайно жорстокі умови зберігають свою людську гідність. По-друге, це селяни, прагнення яких до справедливості змушує їх шукати розв'язання конфліктів через юридичні інституції або освіту. І нарешті, це діти, чий життєвий шлях найяскравіше демонструють глибокий дефіцит соціальної справедливості в тогочасному суспільстві.

Герої літературних творів Стефана Коваліва стають для молодого покоління уособленням моральної стійкості в умовах складних історичних обставин. У своїх працях, присвячених життю галицьких робітників і селян, таких як «Громадські промисловці» та «Риболови», С. Ковалів створює образи людей, які не миряться з несправедливістю. Вони здатні згуртуватися заради спільного блага своєї громади, що утверджує основу національного патріотизму [1; 9, 198-214; 9, 464-475].

Важливим є й те, що для його персонажів праця – це не просто спосіб виживання, а важливий процес, спрямований на створення національного простору. Наприклад, у творах на кшталт «Іван Всеготовий» розкривається образ героя, який своєю майстерністю

та невтомною працею стає символом творчої енергії та життєвої сили народу. Твір зосереджується на проблематиці солдатської служби та військового життя, висвітлюючи образ Івана Всегото-вого, який уособлює ідеал хороброго і витривалого воїна. Головний герой демонструє дивовижну стійкість перед випробуваннями і долає всі труднощі, що постають перед ним. Через цей образ молоде покоління приходить до усвідомлення, що патріотизм – це не гучні слова, а щоденна сумлінна праця на благо своєї землі і громади [2].

Стефан Ковалів також часто звертався до теми випробувань, які зустрічаються на життєвому шляху «малої людини» в промисловому Бориславі. Його твори, як-от «Безконечний швіндель» та «Киселиця», показують героїв, які незважаючи на життєві труднощі, зберігають людську гідність і вірність своїй національній ідентичності. Такими людьми є ті, хто не зраджує своїм принципам заради легкої наживи [3; 5, 67-81; 9, 375-387].

Як талановитий педагог, С. Ковалів тонко інтегрував у свої художні тексти моральні настанови і цінності. Персонажі його творів часто виступають хранителями знань та традицій. Образ патріота в його викладі позбавлений надмірного героїчного пафосу – це скромна і віддана своїй справі людина, чий патріотизм проявляється через щире турботу про власну родину, громаду і всю націю.

Педагогічна спадщина Стефана Коваліва є практичним маніфестом, який акцентує увагу на формуванні характеру через працю, релігію та національну самосвідомість. Його ідеї залишаються актуальними, оскільки він бачив школу не просто як місце для отримання знань, а як майстерню для розвитку людської душі. С. Ковалів вважав, що характер формується через щоденну працю. Він ставив практику над теорією, заохочуючи заняття через організацію шкільних городів й ремесл. На його думку, праця навчає дисципліни, терплячості й відповідальності за власні дії, що сприяє розвитку самозарадності – здатності покладатися на свої сили [11].

Для С. Коваліва виховання цілісної особистості було неможливе без зв'язку з народом. Викладання рідної мови, історії та фольклору мало важливе значення для формування «патріотичного стержня», який надає людині опору під час суспільних криз. Християнська етика служила для нього фундаментом виховання: чес-

ність, пошук істини та милосердя стали базою для розвитку внутрішнього «морального компасу», що допомагає приймати правильні рішення в складних ситуаціях. С. Ковалів підкреслював, що діти переймають не слова, а вчинки. Тому важливо, щоб авторитет педагога будувався на його власній моральності та відданості справі, сприяючи формуванню ідеалів через наслідування гідного прикладу. Він також активно боровся проти пияцтва та неписьменності серед селян, розглядаючи просвіту як засіб визволення від «рабської психології» та розвитку сили волі і критичного мислення [11]. Таким чином, виховна система С. Коваліва націлена на формування «цілісної людини», яка є працьовитою, віруючою та свідомою своєї національної ідентичності.

Використання творчої спадщини Стефана Коваліва у роботі з допризовною молоддю має на меті всебічний розвиток їхньої національної свідомості, моральної стійкості та готовності до захисту держави. Його твори створюють можливості для інтеграції виховних елементів через аналіз таких важливих аспектів, як патріотизм, соціально-психологічні процеси та громадянський обов'язок. Наприклад, дослідження оповідань про долю галицького селянства (збірки «Оповідання для молодіжи», чи наприклад «Дезертир») допомагає осмислити важливість усвідомлення себе як частини нації [5; 6; 9, 161-170].

Образи, як-от постать Івана Всеготового у творі «Іван Всеготовий», пропонують молоді зразки моральної стійкості, чесності та відданості, що є незамінними рисами для майбутнього захисника держави [2]. Крім того, вивчення публіцистичних праць і мемуарів С. Коваліва, зокрема тих, що описують співпрацю з Іваном Франком, відкриває перед молоддю глибоке розуміння інтелектуального й культурного потенціалу української нації в умовах чужоземного панування [1; 7; 8; 9]. Робота з його творчістю сприяє зміцненню історичної пам'яті та забезпеченню тяглості поколінь.

Для ефективної роботи з допризовною молоддю варто застосовувати різноманітні методи. Серед них особливе місце займають літературно-дискусійні клуби, де можна обговорювати такі твори, як «Дезертир», акцентуючи увагу на поняттях присяги, вірності і наслідках зради власним цінностям. Корисним буде проведення учнівських конференцій на тему «Стефан Ковалів: минуле і сучасність», де учасники досліджуватимуть його діяльність як громадського діяча. Краєзнавчі екскурсії до Борислава та Дрогобича,

які стали ключовими місцями його життя і творчості, дозволять візуально зануритися у історичний контекст боротьби за українську ідентичність. Особливу увагу варто приділити аналізу збірок «Оповідання для молодіжи» («Світ учить розуму» [5, 82-109.], «Писанка» [6, 87-99.]) в рамках тематичних бесід про етику стосунків, значення поваги до праці та необхідність дисципліни [1; 7; 8; 9; 12]. Завдяки цьому творчість Стефана Коваліва стане потужним інструментом у вихованні національно свідомих та морально стійких поколінь.

ЛІТЕРАТУРА

1. Драган В. Історико-краєзнавчі погляди Стефана Коваліва в дослідженнях українських гуманітаріїв другої половини ХХ – початку ХХІ ст. *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету*. Том 2. № 52. 2019. С. 144–148. URL: <https://history.znu.edu.ua/index.php/journal/article/view/202/209>.
2. Ковалів С. Іван Всеготовий. URL: <https://osvita.ua/doc/files/news/806/80602/kovaliv-stefan-mykhaylovych-ivan-vsehotovyy.pdf>.
3. Ковалів С. Киселиця. URL: <https://ru.osvita.ua/school/literature/k/80603/>.
4. Ковалів С. Образки з Галицької Каліфорнії. Львів: друк. наук. т-ва ім. Шевченка, 1913. 138 с.: портр.
5. Ковалів С. Оповідання для молодіжи. Львів: Накладом Укр.-Рус. Вид. Спілки: 3 друк. Наук. Т-ва ім. Шевченка під зарядом К. Беднарського, 1910. Т. 1: Чародійна скрипка. 1910. 109 с.
6. Ковалів С. Оповідання для молодіжи. Львів: Накладом Укр.-Рус. Вид. Спілки: 3 друк. Наук. Т-ва ім. Шевченка під зарядом К. Беднарського, 1910. Т. 2: Писанка. 1910. 153 с.
7. Ковалів С. Оповідання, статті, щоденник (3 недрукованої спадщини). Дрогобич: Сурма – Львів – інститут МАУП, 2011. 204 с.
8. Ковалів С. Оповідання. Казки. Листи (3 недрукованої спадщини). Борислав, 2009. 183 с.
9. Ковалів С. Твори / Упорядкування, підготовка текстів, вступна стаття, примітки і словник канд. філолог. Наук В. М. Лесина та С. І. Дігтяра. К.: Державне видавництво художньої літератури, 1958. 723 с.

10.Ковалів Стефан Михайлович. Біографія. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/bio/printit.php?tid=12830#:~:text...>

11.Коцопей Г. Питання виховного ідеалу української молоді у творчій спадщині Стефана Коваліва. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи: збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини* / [ред. кол.: Побірченко Н. С. (гол. ред.) та інші]. Умань: ФОП Жовтий О. О., 2014. Випуск 48. С. 209–216. URL: https://library.udpu.edu.ua/library_files/psuh_pedagog_prob_l_silsk_sh_kolu/48/33.pdf.

12.Стефан Ковалів: педагог, письменник, громадський діяч «Галицької Каліфорнії» та високоповажний друг Івана Франка: науковий збірник статей і матеріалів регіональної науково-практичної конференції до 175-ї річниці від дня народження Стефана Коваліва 24 листопада 2023 р. / Головний редактор: Богдан Лазорак; Упорядниця і технічна редакторка: Тетяна Лазорак; Відповідальна секретарка: Тетяна Кекіс. Дрогобич: Півсвіт, 2023. 268 с. URL: <https://kamenyar.info/wp-content/uploads/2023/11/STEFAN-KOVALIV-Zbirnyk-ostatochnyj.pdf>.

13.Шостак О. Тема еміграції у творчості Стефана Коваліва. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Філологія. 2021. № 47. Том 3. URL: https://www.vestnik-philology.mgu.od.ua/archive/v47/part_3/18.pdf.

*Олег ІВАХІВ
Андрій ШЕГЛОВ
Сергій КУДИМОВ
(Львів, Україна)*

СИСТЕМА ПІДГОТОВКИ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ ДО НАЦІОНАЛЬНОГО СПРОТИВУ: ВІЙСЬКОВА СКЛАДОВА

Виклики та загрози, що постали перед цивілізованим світом і Україною, необхідність захисту території та суверенітету, протидія тероризму, інформаційній та економічній війні з боку держави-агресора провакують посилення такої проблеми, як відсутність системного характеру військово-патріотичного виховання населення всіх вікових категорій, як наслідок – формування системи під впливом деструктивних внутрішніх і зовнішніх факторів, у тому числі держави-агресора.

На сьогодні наша держава, як ніколи, зацікавлена у захисті своєї території від зовнішнього втручання, а громадян – від маніпулювання свідомістю ззовні. Це обумовлює пошук різноманітних форм підготовки населення, в тому числі дітей та молоді до військової служби через залучення до відповідних програм підготовки з включеними до них питаннями української національної та громадянської ідентичності, підготовки до національного спротиву.

Ми вважаємо, що в ідеальному варіанті Система підготовки громадян України до національного спротиву повинна включати наступні складові:

освітньо-наукову – дошкільна освіта, загальна середня освіта, позашкільна освіта, професійно-технічна освіта, вища освіта, післядипломна освіта, аспірантура, докторантура, самоосвіта;

громадську – органи державної влади та місцевого самоврядування, політичні, громадські, волонтерські організації (установи);

військову (фахову, спеціалізовану) – загальновійськова підготовка громадян (початкова підготовка, базова підготовка), базова військова служба (базова загальновійськова підготовка, практична загальновійськова служба), базова підготовка громадян України до національного спротиву, підготовка резервістів та військовозо-

бов'язаних (навчальні збори резервістів, навчальні збори з підготовки резервістів за військово-обліковими спеціальностями, навчальні збори військовозобов'язаних, навчальні збори з загальновійськової підготовки), мобілізаційна підготовка (базова загальновійськова підготовка для підготовки мобілізаційних ресурсів), підготовка ДФТГ [4].

Організація військової підготовки на сьогоднішній день має ряд особливостей, зокрема:

законодавча та підзаконна нормативно-правові бази – розбалансованість категорійно-понятійного апарату щодо визначень, які використовуються у цій сфері. Так, в різних законодавчих документах зустрічаються такі визначення, як «підготовка громадян до військової служби» [1], «підготовка громадян до національного спротиву» [2], «загальновійськова підготовка» [3];

військовий обов'язок громадян України – встановлюється з метою підготовки громадян України до захисту Вітчизни, забезпечення особовим складом ЗС України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань; включає: підготовку громадян до військової служби, взяття громадян на військовий облік, прийняття в добровільному порядку (за контрактом) та направлення на військову службу, проходження військової служби; виконання військового обов'язку в запасі; проходження служби у військовому резерві; дотримання правил військового обліку;

категорії розподілу громадян України щодо виконання військового обов'язку: допризовники (особи, які підлягають взяттю на військовий облік), призовники (особи, які взяті на військовий облік), військовослужбовці (особи, які проходять військову службу), військовозобов'язані (особи, які перебувають у запасі для комплектування Збройних Сил України та інших військових формувань на особливий період, а також для виконання робіт із забезпечення оборони держави), резервісти (особи, які проходять службу у військовому резерві Збройних Сил України, інших військових формувань і призначені для їх комплектування у мирний час та в особливий період);

Підготовка громадян України до військової служби включає: національно-патріотичне та військово-патріотичне виховання; початкову загальновійськову підготовку; базову загальновійськову підготовку; підготовку у військових ліцях та ліцях з посиленою військово-фізичною підготовкою; підготовку до вступу у

заклади фахової передвищої військової освіти, вищі військові навчальні заклади та військові навчальні підрозділи закладів вищої освіти; військову підготовку у закладах вищої освіти за програмою підготовки офіцерів запасу; фізичну підготовку; лікувально-оздоровчу роботу; підвищення рівня освітньої підготовки; вивчення державної мови [1].

“Загальновійськова підготовка”, яка відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 29 грудня 2021 р. № 1443 [3] складається з початкової загальновійськової підготовки та базової загальновійськової підготовки громадян здійснюється в мирний час та особливий період незалежно від політичних та інших вподобань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання з метою формування в суспільстві готовності до стійкого опору агресору, зокрема в інформаційному просторі, патріотичної свідомості та стійкої мотивації, набуття та підтримання громадянами знань та практичних вмінь, необхідних для захисту України. Але ключовим є те, що “загальновійськову підготовку” проходять громадяни допризовного, призовного віку, військовозобов’язані, резервісти та інші категорії громадян, які виявили бажання долучитися до національного спротиву.

Серед вищезазначених способів підготовки громадян в умовах сучасних екзистенційних загроз особливої уваги заслуговують: організація початкової загальновійськової підготовки; організація базової загальновійськової підготовки; організація підготовки військового резерву (запасу).

Аналіз матеріалів щодо організації початкової та базової підготовки громадян свідчить про:

необхідність перегляду як програм підготовки, так і кількості годин, відведених на навчання, у бік їх збільшення. Також необхідне збільшення кількості годин для педагогічних працівників на відповідних курсах підвищення кваліфікації;

потребу включення у базову підготовку: розширених курсів надання першої допомоги в умовах бойових дій; навчання із використання сучасних засобів безпілотних систем та зв'язку, радіокомунікації та Інтернет-технологій для координації дій; навчання громадян базовим тактичним навичкам у складі малих груп; проводити регулярні навчання, включаючи командну роботу, комунікацію у стресових ситуаціях, маскування, використання укриттів,

розвідку та охорону територій; впровадити мінімальні фізичні вимоги для учасників базової військової підготовки;

обов'язковість законодавчого та нормативно-правового врегулювання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про військовий обов'язок і військову службу: Закон України від 25 березня 1992 року № 2232-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12#Text>

2. Про основи національного спротиву: Закон України від 16.07.2021 № 1702-ІХ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-20#Text>

3. Про затвердження Порядку організації та здійснення загальновійськової підготовки громадян України до національного спротиву: Постанова Кабінету Міністрів України від 29.12.2021 р. № 1443. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1443-2021-п#Text>

4. Про затвердження Положення про добровольчі формування територіальних громад: Постанова Кабінету Міністрів України від 29.12.2021 р. № 1449. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1449-2021-%D0%BF#Text>

Василь ЛЬНИЦЬКИЙ
Микола ГАЛІВ
(Дрогобич, Україна)

ШВЕДСЬКА АСОЦІАЦІЯ ОБОРОННОЇ ПІДГОТОВКИ (FÖRSVARsutbildarna): ІСТОРИОГРАФІЯ ТА ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ДОСЛІДЖЕННЯ

Дослідження діяльності Шведської асоціації оборонної підготовки (Svenska Försvarsutbildningsförbundet; скорочено – Försvarsutbildarna) у сучасній науковій літературі перебуває на перетині історії оборонної політики, громадянської мобілізації та неформальної освіти. Водночас специфіка цієї проблематики полягає у відносно обмеженій кількості суто академічних праць і домінуванні офіційних, аналітичних та інституційних джерел. Саме тому джерельна база дослідження має комплексний характер і включає нормативно-методичні матеріали державних органів, внутрішні документи зазначеної організації та публікації довідково-історичного типу.

Ключовим узагальнюючим дослідженням є праця К. Бйоремана [2], яка висвітлює столітню історію організації. У ній простежено еволюцію Шведської асоціації оборонної підготовки від ранніх форм добровільної оборонної підготовки до сучасної структури, інтегрованої в систему «тотальної оборони» Швеції. Автор наголошує на поступовому розширенні функцій організації – від суто військової підготовки до ширшої діяльності у сфері підвищення готовності суспільства до кризових ситуацій. Праця має характер офіційно-історичного дослідження, проте містить важливий фактичний матеріал щодо інституційного розвитку, структури та напрямів діяльності організації.

Безумовно, першорядною складовою джерельної бази є матеріали шведських державних органів, насамперед Шведського агентства з питань цивільних надзвичайних ситуацій (Myndigheten för samhällsskydd och beredskap – MSB). У цих документах Шведська асоціація оборонної підготовки розглядається як складова ширшої системи добровільних оборонних організацій. Зокрема, наголошується, що такі організації забезпечують підготов-

ку громадян до виконання конкретних функцій у системі цивільної та військової оборони [1]. У методичних матеріалах MSB підкреслюється значення добровільної участі громадян у забезпеченні національної безпеки. У документі «Як волонтери сприяють гарній підготовці» (Så bidrar frivilliga till god beredskap) зазначено, що добровільні організації відіграють важливу роль у підвищенні загальної готовності суспільства до криз і надзвичайних ситуацій [8]. Це дозволяє розглядати Шведську асоціацію оборонної підготовки не лише як освітню структуру, але як елемент інституційної архітектури національної безпеки. Інші матеріали MSB акцентують увагу на необхідності залучення громадян до діяльності добровільних оборонних організацій. Зокрема, наголошується: «du behövs» (ти потрібен), що відображає орієнтацію державної політики на широку соціальну мобілізацію [4]. У цьому контексті Шведська асоціація оборонної підготовки виступає одним із ключових інструментів реалізації цієї політики.

Важливу групу джерел становлять матеріали самої організації, розміщені на її офіційному сайті. Вони дають змогу відтворити структуру, функції та напрями діяльності Шведської асоціації оборонної підготовки. Зокрема, у розділі «Om oss» підкреслюється, що організація здійснює підготовку як для добровільних оборонних структур, так і у співпраці зі Збройними силами Швеції [6]. Це свідчить про її інтегрованість у державну систему оборони. Матеріали щодо навчальних програм демонструють різноманітність форм підготовки. Наприклад, зазначено, що організація пропонує курси для осіб, які беруть участь у діяльності добровільних оборонних організацій і взаємодіють із Збройними силами [5]. Окремий сегмент становлять ознайомчі курси («prova på kurser»), які виконують функцію первинного залучення громадян до оборонної діяльності [7]. Таким чином, ці джерела дозволяють реконструювати зміст і методи підготовки, хоча потребують критичного аналізу як офіційні матеріали інституції.

Важливе джерельне значення мають внутрішні звіти організації, зокрема річний звіт за 2012 рік [13], який відображає реальний стан діяльності, масштаби підготовки та участь добровольців у різних програмах. Такі документи дозволяють реконструювати сучасні практики функціонування організації, хоча й потребують критичного підходу через їхній інституційний характер.

Особливе місце у джерельній базі займають матеріали, що стосуються молодіжної діяльності Шведської асоціації оборонної підготовки. У відповідних розділах підкреслюється, що організація здійснює підготовку молоді через спеціалізовані курси та програми [11; 12]. Ці програми орієнтовані на формування базових навичок безпеки, лідерства та командної роботи. Водночас важливо зазначити, що молодіжна діяльність Шведської асоціації оборонної підготовки є частиною ширшої системи добровільних оборонних організацій. Це підтверджується матеріалами платформи Frivilligförsvaret, де наголошується на можливості участі молоді в оборонній діяльності та підготовці [10]. Особливо підкреслюється значення залучення сім'ї до цього процесу, що відображає соціальний характер підготовки [9]. Зазначені матеріали вказують на те, що молодіжний компонент діяльності Шведської асоціації оборонної підготовки має не лише військовий, а й соціально-виховний характер, спрямований на формування громадянської відповідальності.

Отже, джерельна база дослідження діяльності Шведської асоціації оборонної підготовки є багатокомпонентною та включає: а) історико-аналітичні праці, передусім [2]; б) внутрішні документи організації [13]; в) офіційні матеріали [5–7; 11–12]; г) державні аналітичні та методичні документи [1; 3; 4; 8]; г) ресурси добровільного оборонного сектору [9–10]. Специфікою цієї бази є переважання інституційних джерел над академічними дослідженнями, що зумовлює необхідність їх критичного осмислення.

Підсумовуючи, відзначимо, що історіографія діяльності Шведської асоціації оборонної підготовки характеризується обмеженістю спеціалізованих наукових досліджень і значною залежністю від офіційних джерел. Водночас наявний корпус матеріалів дозволяє реконструювати основні напрями діяльності організації, її роль у системі «тотальної оборони» Швеції та значення у підготовці громадян, зокрема молоді. Шведська асоціація оборонної підготовки виступає важливим інструментом інтеграції громадянського суспільства в оборонну систему держави, поєднуючи елементи військової підготовки, громадянського виховання та соціальної мобілізації. Це визначає її унікальне місце в сучасній європейській практиці підготовки населення до забезпечення національної безпеки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Befattningar frivilliga försvarsorganisationer kan utbilda till. *Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (MSB)*. URL: <https://www.msb.se/sv/amnesomraden/krisberedskap--civilt-forsvar/beredskap-for-aktorer/samverka-med-frivilliga--for-dig-som-ar-offentlig-aktor/befattningar-ffo/>
2. Björeman C. Försvarsutbildarna 100 år. Stockholm: Svenska Försvarsutbildningsförbundet, 2012. 189 s.
3. Du behövs din insats gör skillnad : frivilliga försvarsorganisationer. Karlstad: Myndigheten för samhällsskydd och beredskap. [n. d.]. URL: <https://rib.msb.se/filer/pdf/28489.pdf>
4. Engagera dig i en frivillig försvarsorganisation – du behövs! *Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (MSB)*. URL: <https://www.msb.se/sv/rad-till-privatpersoner/engagera-dig/engagera-dig-i-en-frivillig-forsvarsorganisation---du-behovs/>
5. Kurser för dig i frivillig försvarsorganisation och Försvarsmakten. *Försvarsutbildarna*. URL: <https://www.forsvarsutbildarna.se/utbildning/kurser-for-dig-i-frivillig-forsvarsorganisation-och-forsvarsmakten/>
6. Om oss. *Försvarsutbildarna*. URL: <https://www.forsvarsutbildarna.se/om-oss/>
7. Prova på kurser. *Försvarsutbildarna*. URL: <https://www.forsvarsutbildarna.se/utbildning/prova-pa-kurser/>
8. Så bidrar frivilliga till god beredskap: vägledning. *Karlstad: Myndigheten för samhällsskydd och beredskap*, 2024. URL: <https://rib.msb.se/filer/pdf/29873.pdf>
9. Till dig som förälder. *Frivilligförsvaret*. URL: <https://frivilligforsvaret.se/ungdom/foraldrar/>
10. Ung i frivilligförsvaret. *Frivilligförsvaret*. URL: <https://frivilligforsvaret.se/ungdom/ungdomsverksamhet/>
11. Ungdom // *Försvarsutbildarna*. URL: <https://www.forsvarsutbildarna.se/ungdom/> (дата звернення: 15.04.2026).
12. Ungdomskurser. *Försvarsutbildarna*. URL: <https://www.forsvarsutbildarna.se/utbildning/ungdom/>
13. Verksamhetsberättelse med årsbokslut 2012. *Försvarsutbildarna*. 2012. URL: <https://www.cleardesign.se/forsvarsutbildarnas-arsredovisning-2012/Forsvarsutbildarnas-arsredovisning-2012.pdf>

Ірена КОХАНЕВИЧ

(Львів, Україна)

РОЛЬ ТА ЗНАЧЕННЯ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ ПІД ЧАС ЗАГАЛЬНОВІЙСЬКОВОЇ ПІДГОТОВКИ В УМОВАХ СУЧАСНИХ БЕЗПЕКОВИХ ВИКЛИКІВ

Актуальність порушеної проблеми обумовлена потребою інтеграції Збройних Сил України до стандартів НАТО, зокрема для забезпечення високої взаємосумісності під час міжнародних операцій та ефективного освоєння сучасної техніки, яка постачається іноземними партнерами.

Вивчення іноземних мов, особливо англійської, у процесі загальновійськової підготовки набуває стратегічного значення для безпеки, сприяючи оперативному обміну інформацією, правильному використанню технічних інструкцій і продуктивній комунікації з міжнародними партнерами в умовах гібридних загроз. Володіння мовою є ключовим аспектом участі в спільних навчаннях, операціях, а також застосуванні уніфікованих стандартів операційних процедур (SOPs) [1; 3].

Доступ до технічної документації, навчальних матеріалів і інструкцій для сучасної військової техніки, яка постачається союзниками, вимагає знання англійської мови. Самостійна робота з іноземними джерелами інформації та аналіз розвідувальних даних зменшують залежність від перекладачів і підвищують оперативність ухвалення рішень. Крім того, покращуються комунікація та координація з іноземними інструкторами, радниками та військовими контингентами.

Оволодіння іноземною мовою сприяє розвитку багатозадачності, покращує пам'ять та допомагає швидко адаптуватися до нових умов – навички, що є вкрай важливими для ефективної діяльності військового персоналу [1; 15].

У сучасних реаліях іноземна мова більше не є лише додатковою навичкою, а виступає ключовим інструментом для виживання та ефективної діяльності. У системі професійних компетенцій військового вона формує основу для співпраці з країнами-членами НАТО. Без володіння мовою на рівні стандартів STANAG 6001

неможливо здійснювати спільне планування операцій, використовувати уніфіковані протоколи зв'язку та управління, а також розуміти бойові накази у багатонаціональному середовищі.

Сучасні види озброєння, техніка і програмне забезпечення, такі як дрони, системи радіоелектронної боротьби й протиповітряної оборони, здебільшого оснащені англomовними інтерфейсами. Фахівець з відповідними мовними знаннями швидше освоює таку техніку та здатен самостійно працювати з технічною документацією, уникаючи затримок через переклад. Військовослужбовець повинен також уміти аналізувати інформацію з відкритих іноземних джерел, проводити допити військовополонених або опитування місцевого населення у зонах конфліктів, а також координувати взаємодію з міжнародними інструкторами та волонтерами [8; 11].

Викладання іноземних мов для військовослужбовців, які не спеціалізуються на лінгвістиці, повинно бути зосереджено на розбудові професійно орієнтованої комунікативної компетенції, співвідносної зі стандартами НАТО. Основним акцентом тут є швидке й ефективне засвоєння військової термінології у поєднанні з інтерактивними педагогічними підходами, такими як кейс-стаді, рольові ігри та моделювання ситуацій із використанням онлайн-платформ і сучасних інформаційно-комунікаційних технологій.

Навчання також повинне бути спрямоване переважно на практичні аспекти – комунікацію в реальних умовах виконання службових обов'язків – із мінімізацією абстрактних теоретичних елементів. Особливе значення має приділятися вивченню специфічної військової термінології, абревіатур, назв техніки та процедур, пов'язаних із функціонуванням різних родів військ. Методологія викладання повинна бути орієнтована на оперативне опанування матеріалу через активну участь у навчальних сценаріях: проведення нарад, підготовку доповідей і виконання завдань, які моделюють реальні професійні ситуації [10; 14].

Увага також повинна концентруватися на комунікаціях, необхідних для взаємодії з іноземними партнерами, а також на вмінні аналізувати накази та технічну документацію, забезпечуючи цим професійну сумісність із військовими структурами інших країн. Суттєвим складником такого освітнього процесу є інтеграція сучасних мультимедійних засобів і онлайн-технологій, що гаранту-

ють необхідну гнучкість навчання. Зокрема, розробка освітніх програм має бути спрямована на досягнення мовних рівнів, які відповідають вимогам НАТО та забезпечують ефективну комунікацію з персоналом країн-членів Альянсу. Важливою умовою успішної реалізації таких завдань є залучення кваліфікованих фахівців, здатних адаптувати матеріал загальної мовної підготовки до специфічних професійних потреб військових підрозділів [6; 11; 14].

У сучасному світі іноземні мови вже не обмежуються функцією засобу комунікації – вони стали важливим стратегічним елементом безпеки. Володіння іноземною мовою відкриває доступ до першоджерел і дає можливість оперативно аналізувати інформацію в оригіналі (OSINT). Це дозволяє своєчасно виявляти загрози, відстежувати ворожу пропаганду та краще розуміти наміри супротивника, уникаючи ризиків, пов'язаних із неточностями перекладу [13].

Знання англійської та інших світових мов дає країні можливість самостійно формувати свій імідж на міжнародній арені, вести ефективну боротьбу з дезінформацією та безпосередньо доносити правдиву інформацію до іноземних аудиторій. Для результативної співпраці з міжнародними партнерами, наприклад у межах НАТО, надзвичайно важливо, щоб офіцери та фахівці володіли спільною мовою. Це знижує ризик помилок під час спільних операцій, тренувань та іншої взаємодії. Крім того, більшість сучасного програмного забезпечення та протоколів кібербезпеки базуються на англійській мові. Тому знання технічної термінології є критично важливим для ефективної протидії кібератакам. Володіння мовою партнерів також сприяє створенню міцніших коаліцій, залученню гуманітарної допомоги, а також просуванню санкцій чи військової підтримки на політичному рівні [9; 13; 16].

Сучасна модернізація мовної підготовки в рамках загальної мовної підготовки спрямована на забезпечення сумісності з вимогами НАТО та швидке освоєння специфічної військової термінології. Одним із ключових напрямів є перехід від традиційної загальної освіти до оцінювання за стандартами НАТО, де основна увага зосереджена на практичному розумінні військових команд, наказів і рапортів. Замість класичного вивчення граматики «з нуля» акцент повинен робитися на інтенсивному оволодінні правилами радіообміну (Radio Discipline), тактичними командами

та умовними позначеннями на картах. Ефективним рішенням у цьому процесі є впровадження спеціалізованих додатків і онлайн-платформ для самостійного навчання в польових умовах. Такий підхід дозволяє військовослужбовцям підтримувати рівень знань навіть поза межами навчальних аудиторій [2; 5; 7].

Разом з тим, мовна підготовка стає невід'ємною частиною кожного тренувального етапу. Команди та ввідні під час навчань на полігонах дублюються англійською мовою, що сприяє створенню ефекту повного занурення. Водночас важливим аспектом є залучення інструкторів та військовослужбовців із бойовим досвідом за кордоном до ролі менторів для колег, які потребують більшої підготовки. Також доцільним є розроблення окремих навчальних модулів для кожного роду військ – артилеристів, медиків, зв'язківців тощо, що дозволяє уникнути витрачання часу на опанування непрофільної лексики. Такий диференційований підхід підвищує ефективність навчання та забезпечує цілеспрямоване освоєння необхідних навичок [2; 5; 7].

Таким чином, опанування іноземних мов, зокрема англійської, відіграє ключову роль у загальновійськовій підготовці, адже саме воно значною мірою визначає ефективність сучасного військовослужбовця. Знання мови сприяє забезпеченню оперативної сумісності із силами НАТО, відкриває доступ до інноваційних технічних інструкцій і позитивно впливає на когнітивні здібності, такі як пам'ять та багатозадачність – критичні навички для реагування на різноманітні виклики безпеки. Володіння іноземними мовами є основою для ефективної співпраці з міжнародними партнерами, що стає особливо важливим під час участі у спільних операціях. Крім того, знання мов дозволяє військовим швидше освоювати сучасну техніку і озброєння, оскільки розуміння технічної документації є невід'ємною складовою цієї роботи. Окрім професійних переваг, вивчення мов покращує пам'ять, зосередженість і вміння працювати в умовах багатозадачності, що позитивно впливає на прийняття рішень у стресових ситуаціях. Мовна компетенція суттєво підвищує професійний рівень військовослужбовців і відкриває нові можливості для участі в програмах навчання за кордоном.

Отже, включення іноземних мов до програми загальновійськової підготовки є не просто даниною сучасним тенденціям, а жит-

тево необхідним кроком до посилення обороноздатності держави в умовах глобалізованого світу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аношкова Т. Роль іноземної мови у процесі формування глобальної компетентності студентів закладів вищої освіти США. *Advanced Linguistics*. 2024. № 14. URL: <https://al.fl.kpi.ua/article/view/315725#:~:text...>

2. Березнева І., Бакун К., Яслик А. Шляхи покращення мовної підготовки курсантів вищих військових навчальних закладів. *Актуальні питання гуманітарних наук*. Вип. 91. Том 1. 2025. С. 247–252. URL: https://aphn-journal.in.ua/archive/91_2025/part_1/35.pdf.

3. Боклаг Н. Важливість вивчення іноземних мов у сучасному світу. URL: <https://essuir.sumdu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/791225ba-ef28-45c1-b00a-ea2baacdca89/content>.

4. від. 15.12.2016. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0019-17/ed20161215#Text>

5. Ворона Т., Ворона А. Особливості модернізації мовної освіти в Збройних Силах України. *Військова освіта*. 2 (44). 2021. С. 43–50. URL: <file:///C:/Users/Dell/Downloads/248695-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-573348-1-10-20211229.pdf>.

6. Герасимчук Г., Ковальчук О., Мельничук О. Особливості викладання іноземної мови професійного спрямування для студентів немовних спеціальностей. ЗВО. *Академічні студії. Серія «Педагогіка»*. 2024. № 2. С. 12–18. URL: <https://doi.org/10.52726/as.pedagogy/2024.2.2>.

7. Лойшин А., Серебрянська І., Пунда Ю., Музиченко Д. Підготовка військовослужбовців в умовах війни: взаємодія з програмою НАТО «Defence Education Enhancement Program», інноваційні освітні процеси та виклики. *Military Science*. Vol. 2. No.4. 2024. С. 159–170. URL: <file:///C:/Users/Dell/Downloads/108-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-251-2-10-20251212.pdf>.

8. Основні засади мовної підготовки особового складу у системі Міністерства оборони України. URL: <https://nuou.org.ua/assets/documents/osn-zas-mp.pdf>.

9. Осова О. Лінгводидактичні особливості викладання іноземних мов у кризових ситуаціях: досвід закладів вищої освіти України. *Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти...* Випуск 42. 2023. С. 62–80. URL: <file:///C:/Users/Dell/Downloads/21889-Article%20Text-40211-1-10-20230620.pdf>.

10. Піддубна А., Дзюба Я. Особливості викладання іноземної мови у вищих військових навчальних закладах в умовах воєнного стану: формування комунікативної компетентності майбутніх офіцерів. URL: https://www.researchgate.net/publication/395615509_Osoblivosti_vikladanna_inozemnoi_movi_u_visih_vijskovih_navcalnih_zakladah_v_umovah_voennogo_stanu_formuvanna_komunikativnoi_kompetentnosti_majbutnih_oficeriv#:~:text=...

11. Про затвердження Інструкції про курси іноземних мов у Збройних Силах України Міністерство Оборони України. Наказ №286 від. 23.05.2027. URL: <https://nuou.org.ua/assets/documents/instr-course-for-lang-286.pdf>.

12. Про затвердження Критеріїв використання іноземної мови у службовій діяльності військовослужбовцями Збройних Сил України. Міністерство Оборони України. Наказ № 692

13. Романов І., Волік О. Іноземна мова як інструмент професійної комунікації працівників сектору безпеки та оборони в умовах глобальної безпекової нестабільності. *Академічні візії*. Вип. 49. 2025. С. 1–9. URL: <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/2915/2755>.

14. Ромашко О. Формування іншомовної компетентності курсантів немовних спеціальностей у вищих військових навчальних закладах України засобами інформаційнокомунікаційних технологій. Дисертація. Львів. 2025. URL: https://lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2025/07/diss_Romashko.pdf.

15. Сніговська О. Роль іноземної мови в контексті сучасних вимог до професійної підготовки фахівців із міжнародних відносин в умовах інтеграційних і глобалізаційних світових процесів. *Збірник наукових праць*. Частина 2. 2014. С. 349–355. URL: https://www.researchgate.net/publication/380601119_ROL_INOZEMNOI_

MOVI_V_KONTEKSTI_SUCASNIH_VIMOG_DO_PROFESIJNIH_PIDGOTOVKI_FAHIVCIV_IZ_MIZNARODNIH_VIDNOSIN_V_U MOVAH_INTEGRACIJNIH_I_GLOBALIZACIJNIH_SVITOVIH_PROCESIV#:~:text...

16. Стрельбицький М., Стрельбицька Л. Міжнародна безпека в умовах сучасних викликів та її вплив на внутрішню і зовнішню безпеку України. *Інформація і право*. № 4(55). 2025. С. 199–205. URL: <file:///C:/Users/Dell/Downloads/346417-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-810765-1-10-20260112.pdf>.

Лідія ЛАЗУРКО
(Дрогобич, Україна)

ПОЛЬСЬКА МОДЕЛЬ ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ: ПРАВОВІ, ІСТОРИЧНІ ТА КУЛЬТУРНІ ЗАСАДИ

Питання патріотичного, і особливо, військово-патріотичного виховання молоді особливо актуалізувалося на науковій літературі з огляду на агресію Росії проти України. Побачили світ численні праці, присвячені методам, формам і змістові патріотичного виховання [12; 14; 15; 16; 17], початковій військовій підготовці [7; 8; 9; 10; 11], медійному дискурсу підготовки до національної оборони [12], а також втвченню польського досвіду підготовки молоді до захисту батьківщини [18; 19].

Польська модель патріотичного виховання не визначається якимсь окремим законом чи концепцією, а є інтегрованою в освіту, політику історичної пам'яті та державні програми і поширюється на усі вікові категорії [3; 4]. Її особливістю є те, що вона охоплює не лише школу, а й вельми широкий соціокультурний простір, спеціально формований через комеморативні практики та інфраструктуру, мас-медійні засоби.

Основними визначальними нормативним документами узаasadнення національно-патріотичного виховання можна вважати Конституцію Польщі та Закон «Освітнє право» [6]. У останньому окреслюються такі цілі освіти як формування громадянської позиції, повага до держави, традицій і культури та розвиток національної ідентичності. У цьому законі патріотичне виховання закладене на рівні цілей освіти, але без окремого терміна «національно-патріотичне виховання» [6]. Також у державному освітньому стандарті (podstawa programowa) є теми про національну ідентичність, історію Польщі, державні символи та патріотичні цінності. А політика національної пам'яті реалізується через діяльність Інституту національної пам'яті, регламентовану окремим законом.

Вочевидь це зумовлено тим, що польське національно патріотичне виховання має дуже давню традицію, що фактично, у сучасному вигляді, сформувалася ще в часи діяльності Едукаційної

комісії наприкінці XVIII ст. та викристалізувалася впродовж боротьби за незалежність держави у XIX – на початку XX ст. Відтак польська модель патріотичного виховання має виразний морально-етичний характер. Патріотизм розглядається як чеснота, що полягає у відповідальному ставленні до спільного блага, яким є Батьківщина [1, s. 319]. Центральним елементом польської концепції є ідея пріоритету народу над державою, де народ виступає сувереном, а держава – тільки інструментом реалізації його волі. Такий підхід зумовлює особливе розуміння патріотизму як служіння нації [5, s. 45–46].

Значну роль у формуванні патріотизму відіграє релігія, зокрема християнство. Польська культура та національна ідентичність тісно пов'язані з релігійною традицією, що знаходить відображення у виховному процесі. Формула «Бог – Честь – Батьківщина» виступає символічним вираженням ціннісної ієрархії. За визначенням М. Титка: «У польській історії принцип патріотизму виражався традиційним гаслом: «Бог–Честь–Батьківщина», а це означає, що на першому місці завжди стоїть Бог, тобто Найвище Добро, про яке говорить релігія, потім Честь, тобто моральне благо, до якого чутлива совість, а Вітчизна є спільним благом, що знаходиться у сфері спільних релігійних і моральних благ, які дано полякам у рамках рідної культури і у обшарі латинської цивілізації, з якої, зрештою, походить наша національна культура» [5, s. 48].

Надзвичайно важливе значення у польській моделі займає історична пам'ять у якій події минулого розглядаються як джерело моральних орієнтирів, а за історією закріплюється статус «*magistra vitae*». Особливий акцент робиться на збереженні історичної правди, протидії її викривленню та формуванні національної гідності [5, s. 51]. Тривала відсутність власної держави, а потім і життя в умовах радянського режиму, виробили у польській системі значну увагу ролі сім'ї, церкви та громадських інституцій у вихованні патріотизму. Церква стала невід'ємною частиною польської культури навіть для тих, хто не є воцерковленими, але дотримується польських релігійних традицій у родині [5, s. 53].

Важливою рисою є критичне ставлення до ідеологій, зокрема комунізму та певних форм сучасного лібералізму. Дехто з дослідників проблеми історії польського патріотизму розглядає епоху ПНР як винятково непатріотичну, позбавлену такої стрижневої

його основи як суверенність. Відтак, патріотичне виховання декларується як позаідеологічне, хоча фактично спирається на чітко визначену систему цінностей [2, s. 14].

Порівнюючи ці дві системи патріотичного виховання, що оформилися в Україні і Польщі, можемо відзначити, що вони мають спільну мету – формування свідомого громадянина-патріота, здатного діяти в інтересах своєї країни і базуються на визнанні патріотизму як фундаментальної соціальної цінності. Також важливою спільною рисою є використання історичної пам'яті як основного інструменту виховання. В обох випадках історія виступає джерелом прикладів для наслідування та формування національної ідентичності. Окрім того, обидві моделі передбачають комплексний характер виховання, що охоплює різні соціальні інститути: сім'ю, освіту, державу та громадянське суспільство.

Водночас відзначимо й відмінності, однією з ключових з яких є ідеологічна основа. Українська модель орієнтується на демократичні та європейські цінності, тоді як польська – на традиційні моральні та релігійні засади. Істотно відрізняється і розуміння співвідношення між державою та народом. В Україні у межах офіційної політики значна увага приділяється державі як інституції, тоді як у Польщі пріоритет надається народу (нації). Суттєвою є також різниця у ставленні до культурного різноманіття. Українська модель підкреслює полікультурність і толерантність, тоді як польська – єдність національної культури.

ЛІТЕРАТУРА

1. Jaroszyński P. Patriotyzm. *Powszechna Encyklopedia Filozofii*. Lublin : Polskie Towarzystwo Tomasza z Akwinu, 2009. T. 10 (Suplement). S. 319–321.
2. Kolmann P., Foldyna L. Istota wychowania patriotycznego. *Studia Administracji i Bezpieczeństwa*. 2018. Nr 4. S. 13–19.
3. Patriotyzm jutra: regulamin. 2017. URL: http://muzhp.pl/files/upload/patriotyzm_jutra/patriotyzm_jutra_2017_regulamin.pdf (дата звернення: 13.03.2026).
4. Program Wieloletni “Niepodległa” na lata 2017–2021. Warszawa, 2017. 84 s. URL: https://bip.mkidn.gov.pl/media/docs/ogloszenia/2017/20170201_Projekt_Programu_Wieloletniego_NIEPODLEGLA_na_lata_2017-2021_do_konsultacji.pdf (дата звернення: 15.04.2026).

5. Tytko M. M. Wychowanie patriotyczne w Polsce XXI wieku. *Wartości, rodzina, szkoła. Patriotyzm na co dzień i od święta : materiały konferencji* (Kraków, 8 czerwca 2010 r.) / за ред. W. Balińskiego. Kraków : Księgarnia Akademicka, 2010. S. 45–50.

6. Ustawa z dnia 14 grudnia 2016 r. – Prawo oświatowe. 2016. URL:

<https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=wdu20170000059>

(дата звернення: 15.04.2026).

7. Галів М., Бурдяк Р. Початкова загальновійськова підготовка в Литовській Республіці (початок XXI ст.): роль Литовського Стрілецького Союзу. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2025. Вип. 88, ч. 1. С. 25–38.

8. Галів М., Джалілова Е. Початкова військова підготовка дітей та молоді у Швейцарії: історичний досвід і сьогодення. *Молодь і ринок*. 2025. № 10 (242). С. 38–43. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2025.344549>

9. Галів М., Ільницький В. Початкова військова підготовка у Китайській Республіці (Тайвань) на початку XXI ст. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2025. Вип. 91, ч. 1. С. 31–40. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/91-1-4>

10. Галів М., Пантюк Т. Початкова військова підготовка в Естонській Республіці: позашкільний компонент. *Молодь і ринок*. 2026. № 1. С. 38–43. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2026.351450>

11. Галів М., Фролов М., Онищак В. Початкова загальновійськова підготовка в Україні (кінець XX – початок XXI ст.): нормативно-правове забезпечення. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2025. Вип. 86, ч. 1. С. 29–40.

12. Гуз К., Кононець Н. Військово-патріотична підготовка старшокласників у сучасному освітньому просторі. *Імідж сучасного педагога*. 2021. № 1. С. 77–81.

13. Дворянин П., Галів М., Волошин О. Початкова військова підготовка молоді в умовах російсько-української війни: за матеріалами українських ЗМІ. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2025. Вип. 89, ч. 1. С. 18–29. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/89-1-3>

14. Журба К. Зарубіжний досвід підготовки школярів до захисту своєї країни. *Нова педагогічна думка*. 2022. № 3 (111). С. 107–111.

15. Зубалій М. *Форми військово-патріотичного виховання допризовної молоді*. Київ, 2010.

16. Ковба М. Зміст військово-патріотичного виховання старшокласників (перша чверть XXI ст.). *Інноваційна педагогіка*. 2024. Вип. 68, ч. 1. С. 30–33.

17. Ковба М. *Методи і форми військово-патріотичного виховання старшокласників (перша чверть XXI ст.)*. *Педагогічний альманах*. 2024. № 55. С. 278–284.

18. Лазурко Л. *Військова освіта у школі як складова національної безпеки: польський досвід (2013–2022)*. *Вісник науки та освіти*. 2025. № 10 (40). С. 1863–1873. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2025-10\(40\)-1863-1873](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2025-10(40)-1863-1873)

19. Лазурко Л. Система шкільної та позашкільної військової підготовки в сучасній Польщі. *Вісник науки та освіти*. 2025. № 7 (37). С. 1393–1404. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2025-7\(37\)-1393-1404](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2025-7(37)-1393-1404)

Світлана ЛІБРУК-ЛІПКЕВИЧ

Андрій ДОРОТА

Олексій ФУРТЕС

(Львів, Україна)

НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ МОЛОДІ ЯК ЧИННИК НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Важливою складовою виховного процесу в умовах війни є національно-патріотичне виховання, що є актуальним серед молоді та суспільства.

В Україні молодь є важливим ресурсом у зміцненні національної безпеки держави, здатності запобігти внутрішнім конфліктам і протистояти в умовах загрози, що впливає на розвиток держави [2].

Основна робота щодо організації та підготовки патріотичного виховання здійснюється в закладах освіти та спрямована на всебічний розвиток особистості, де національно-патріотичне виховання є важливою складовою цього процесу, що поєднує духовно-моральні цінності з активною громадською позицією, виховуючи людину здатну до захисту інтересів держави та патріотизм в боротьбі за незалежну Україну, також включає знання з історії та культури України, звичаї та традиції, здійснює активну участь у волонтерських проєктах, патріотичних заходах, які сприяють формуванню гордості за свою націю та патріотизм.

Актуальність патріотичного та духовного виховання молоді зумовлюється процесом формування в Україні громадянського суспільства, становлення єдиної нації. Патріотизм є нагальною потребою для молоді та суспільства, оскільки високий рівень патріотизму громадян забезпечує повноцінний розвиток як особистості в державі, так і суспільства в цілому.

Основні аспекти національно-патріотичного виховання включають:

Вивчення історії та культури. Знання про минуле своєї країни допомагає особистості зрозуміти та оцінити традиції, досягнення та виклики, з якими вона стикалася. Це сприяє формуванню почуття національної ідентичності та гордості за свої коріння.

Розвиток патріотичних почуттів. Виховання патріотизму полягає в тому, щоб навчити особистість бути відданою своїй країні, її цілям та ідеалам. Це включає в себе розуміння та підтримку основних цінностей, які формують основу суспільства.

Участь у громадському житті. Активна участь у різних аспектах життя своєї країни, враховуючи політику, культуру, спорт тощо, сприяє формуванню відчуття власної важливості та відповідальності перед суспільством.

Повага до національних символів. Виховання поваги до національних символів, які відтворюють історію, традиції та цінності країни, допомагає зміцнювати почуття належності до своєї нації.

Розвиток міжнаціонального розуміння і толерантності. Важливою частиною національно-патріотичного виховання є розвиток уявлення про різноманіття культур та поваги до інших народів і їхніх традицій. Це допомагає уникати етнічної або культурної ворожнечі.

Враховуючи сьогодишню ситуацію в країні, національно-патріотичне виховання молоді потрібно здійснювати через комплексні форми, а саме:

1. Інтерактивною новою формою національно-патріотичного виховання в умовах війни є започаткування в березні 2022 року загальнонаціональної хвилини мовчання за загиблими. Метою є «вшанування пам'яті, громадянської відваги і самовідданості, сили духу, стійкості та героїчного подвигу воїнів, полеглих під час виконання бойових завдань, та мирних громадян, які загинули внаслідок збройної агресії російської федерації проти України» [1].

2. Впровадження ігрових методик, інтерактивних занять та національно-культурних програм, які сприятимуть формуванню у дітей 6-14 років базових уявлень про національну символіку та героїчні постаті України. Виховання поваги до державних символів: прапора, герба та гімну, що є невід'ємною частиною виховного процесу.

3. Проведення та розвиток Всеукраїнської дитячо-юнацької військово-патріотичної гри “Сокіл” (“Джура”), у тому числі за окремими напрямками, з метою здобуття молоддю первинних загальновійськових і спеціальних компетентностей із залученням інститутів громадянського суспільства та ветеранів війни [3].

4. Участь молоді в національній скаутській організації України - "Пласт". Метою Пласту є сприяти всебічному вихованню української молоді на засадах християнської моралі. Пластуни організують заходи соціально-культурного та виховного спрямування, серед яких поширення Вифлеємського Вогню Миру, День Пластуна, Полум'я братерства.

5. Проведення в закладах освіти "Уроків звитяги" та заходів військово-патріотичного виховання з залученням до заходів з учасниками бойових дій (АТО/ООС/ЗСУ) з метою підвищення рівня обізнаності молоді щодо війни за незалежність і територіальну цілісність України, історії українського війська.

6. Проведення разом із складовими сектору безпеки і оборони заходів (проектів), спрямованих на формування оборонної свідомості та громадянської стійкості молоді.

7. Створення та поширення мотиваційно-інформаційних матеріалів, спрямованих на формування та розвиток у суспільстві оборонної свідомості.

8. Інформування громадянського суспільства щодо досягнень у підвищенні обороноздатності держави, підготовки особового складу за рахунок активного впровадження передових технологій, постійного вдосконалення озброєнь і військової техніки.

9. Проведення заходів з популяризації історії боротьби зі збройною агресією російської Федерації проти України, що сприятиме посиленню суспільної свідомості населення.

10. Здійснення заходів, спрямованих на посилення поваги до ветеранів війни як носіїв національно-патріотичних цінностей.

11. Висвітлення інформації про героїчні/видатні вчинки військовослужбовців, імідж яких допоможе заохотити військовозобов'язаних громадян України до вступу на військову службу та сприяти підвищенню мотивації суспільства до захисту країни.

12. Поширення інформації про військовослужбовців сектору безпеки і оборони, нагороджених державними та відомчими нагородами, зокрема в регіонах проживання (походження) військовослужбовців.

13. Забезпечення проведення заходів для поширення в суспільстві важливої інформації з питань відзначення подвигів ветеранів/ветеранок війни, проявлених під час захисту суверенітету та територіальної цілісності України.

14. Залучення учасників бойових дій, в тому числі Героїв України, до проведення бінарних занять з дисциплін військової складової у вищих військових навчальних закладах, базової загальновійськової підготовки громадян України, які здобувають вищу освіту, та поліцейських, наукових та інформаційних заходів вищих військових навчальних закладів та закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання.

15. Участь у благодійних акціях: допомога воїнам, впорядкування пам'ятників та Алеї слави Героїв.

Виховання патріотизму в Україні стало ключовим напрямком діяльності освітніх установ, культурних організацій, волонтерського руху та військових структур. Оскільки воно охоплює розробку нових освітніх програм, що сприяють формуванню патріотичної свідомості, використання культурних ініціатив для збереження національної спадщини.

В основу системи національно-патріотичного виховання молоді покладено ідеї зміцнення української державності як чинника національної безпеки суспільства, формування патріотизму у молоді та й суспільства в цілому.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2023, №46, ст.116. URL: <https://zaron.rada.gov.ua/go/2834-20>).

2. Указ президента України від 16.03.2022 року №143/2022 «Про загальнонаціональну хвилину мовчання за загиблими внаслідок збройної агресії російської федерації проти України».

3. Безлюдна Н. Особливості національно-патріотичного виховання молодших школярів в умовах воєнного стану. *Збірник наукових праць «Психолого-педагогічні проблеми сучасної школи»*. № 2(8). 2022.

4. Шевчук Г.Й. Національно-патріотичне виховання молоді в умовах війни. *Наукові інновації та передові технології. Серія «Управління та адміністрування», серія «Право», серія «Економіка», серія «Психологія», серія «Педагогіка»*. 2023. № 5 (19). С. 634–635.

*Володимир НОС
(Львів, Україна)*

ПРОФЕСІЙНА ВІЙСЬКОВА ОСВІТА У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ КАНАДИ: ЗАВДАННЯ, ЗМІСТ, ФОРМИ І МЕТОДИ

Система професійно-військової освіти Канади має багаторівневий і диференційований характер. Вона охоплює початкову підготовку рекрутів і курсантів, академічну освіту майбутніх офіцерів у військових коледжах, професійний розвиток сержантського складу, а також штабну й стратегічну освіту старших офіцерів. Офіційно ця мережа об'єднується в систему військових університетів, шкіл та інших освітніх установ [5]. На практиці це означає поєднання університетської освіти, власне військового тренінгу, лідерського розвитку, фізичної підготовки та поступового кар'єрного навчання.

Головним завданням офіцерської освіти є підготовка фахівця, який одночасно має академічний ступінь і професійну придатність до служби. Саме так сформульовано мету Плану регулярної підготовки офіцерів (Regular Officer Training Plan – ROTP): ця програма дає можливість здобути і офіцерську комісію, і ступінь бакалавра, а її ціль – розвивати відібраних молодих чоловіків і жінок як офіцерів Канадських Збройних Сил у різних професійних спеціальностях [9].

Для неофіцерського складу завдання дещо інші. Якщо базова підготовка у Школі лідерства та рекрутів Канадських Збройних Сил (Canadian Forces Leadership and Recruit School – CFLRS) спрямована на введення новобранців у військову службу через базову військову кваліфікації (Basic Military Qualification – BMQ) і базову кваліфікацію військового офіцера (Basic Military Officer Qualification – BMOQ) [1], то програми Коледжу лідерства унтер-офіцерів (Non-Commissioned Member Leadership College – NCMLC) мають на меті підготувати майбутніх прапорщиків (молодших офіцерів), старшин та старших радників (warrant officers, petty officers, senior advisors) до дедалі вищих лідерських, управлінських і наглядових функцій [7; 11].

На рівні старших офіцерів завданням стає вже не базове входження в професію, а підготовка до командно-штабних і стратегічних функцій. Так, Програма Об'єднаного Командування та Штабу (Joint Command and Staff Programme – JCSP) та його дистанційна версія (JCSP DL) орієнтовані на підготовку відібраних старших офіцерів до призначень у сфері командування і штабної роботи в сучасному операційному середовищі, як на національному, так і на міжнародному рівнях [3; 4; 8].

Зміст канадської військової освіти залежить від типу програми. Охарактеризуємо, зокрема, офіцерські академічні програми. У Королівському військовому коледжі Канади (Royal Military College of Canada – RMC) освіта вибудована за моделлю чотирьох взаємопов'язаних складників: академічні досягнення, військова справа, фізична підготовка та двомовність [10]. Це дуже важлива риса канадської системи: військовий фахівець формується не лише через дисципліни військового профілю, а через комплексний розвиток особистості. У межах академічного компоненту RMC пропонує програми бакалавра мистецтв, бакалавра наук, бакалавра інженерії (Bachelor of Arts, Bachelor of Science, Bachelor of Engineering), а також бакалавра військових мистецтв і наук (Bachelor of Military Arts and Science), зокрема зі спеціалізацією у військових студіях; серед програм і концентрацій прямо наявні “Військові та стратегічні дослідження” (Military and Strategic Studies) [10; 12].

У Королівському військовому коледжі Сен-Жан (Royal Military College Saint-Jean) зміст офіцерської підготовки має іншу структуру. Тут є підготовчий рік (Preparatory Year), еквівалентний 12-у класу в більшості провінцій або першому року в коледжах загальної та професійної освіти (CEGEP) у Квебеку, а також перший рік (First Year), що відповідає першому року університетських програм Королівського військового коледжу Канади [2]. Крім цього, Королівський військовий коледж Сен-Жан пропонує ступінь бакалавра з міжнародних досліджень та сертифікат з міжнародних досліджень (Bachelor's degree in International Studies; Certificate in International Studies) [13]. Отже, Королівський військовий коледж Сен-Жан виконує не лише підготовчу, а й частково самостійну університетську функцію.

Аналізуючи базову професійно-військову підготовку, відзначаємо, що у Школі лідерства та рекрутів Канадських Збройних Сил

зміст програм ВМQ і ВМОQ зорієнтований на введення в професію військовослужбовця. На жаль, офіційна сторінка закладу не подає повної навчальної програми, але чітко фіксує, що саме ця установа проводить базову кваліфікацію для сержантів та офіцерів (non-commissioned members and officers), які вступають до регулярних сил [1]. Тобто тут домінує власне професійно-службовий зміст: дисципліна, стройова підготовка, основи військової служби, первинні навички функціонування в армійському середовищі. Такий висновок є обережною інтерпретацією статусу ВМQ/ВМОQ як базових кваліфікаційних курсів.

Окреслюючи лідерські програми для неофіцерського (сержантського) складу (non-commissioned members), зауважимо, що у Коледжі лідерства унтер-офіцерів (NCMLC) зміст чітко вибудований за рівнями професійного зростання. Програма середнього рівня лідерства (Intermediate Leadership Programme – ILP) готує майбутніх старшин (PO1 – на флоті, WO – в сухопутних військах) до лідерських, управлінських та наглядових ролей [11].

Програма розширеного лідерства (Advanced Leadership Programme – ALP) акцентує на розвитку сильних когнітивних здібностей (strong cognitive abilities), розумінні сучасних проблем і здатності здійснювати професійні судження (sound professional judgment) в умовах складного і змінного безпекового середовища [11]. Програма для старших лідерів (Senior Leadership Programme – SLP) готує майбутніх головних старшин (CPO1 – на флоті, CWO – у сухопутних військах) до вищих інституційних функцій у сфері керівництва, командування персоналом та виконання консультативних функцій [11].

Окреме місце займає Програма професійної освіти (Professional education programme – OIPEP), яка дає можливість представникам старшого неофіцерського складу здобути академічну підготовку і веде до отримання сертифікату з міжнародних студій (Certificate in International Studies) від Королівського військового коледжу Сен-Жан [11].

Один зі шляхів здобуття військової професійної освіти пролягає через субсидоване післясереднє навчання (subsidized postsecondary study). Особливе місце у цьому ключі посідає План субсидованої освіти і професійної підготовки для неофіцерського складу у Збройних силах Канади (Non-Commissioned Member Subsidized Training and Education Plan – NCMSTEP). Це механізм

фінансованої освіти, за яким кандидати повинні мати умовну або попередню пропозицію вступу до коледжу чи університету за програмою, що відповідає вимогам до певного військового фаху [6]. Отже, тут зміст освіти значною мірою винесено у цивільні коледжі та університети, але він безпосередньо пов'язаний із військовими професіями. Це зближує таку модель з дуальною професійною освітою, де цивільна академічна підготовка інтегрується в систему військової кадрової політики.

Окреслюючи *форми* професійно-військової освіти в Канаді, відзначимо декілька з них.

Перша – стаціонарна форма. Вона характерна для Королівського військового коледжу Канади, Королівського військового коледжу Сен-Жан, Школи лідерства та рекрутів Канадських Збройних Сил і частини програм Коледжу Канадських Збройних Сил (Canadian Forces College – CFC). Курсанти і слухачі перебувають у специфічному військово-освітньому середовищі, де навчання поєднане з дисциплінарною і службовою практикою [1; 2; 4; 9; 10].

Друга – дистанційна форма або так зване розподілене навчання (distributed learning). Найвиразніше це видно в дистанційній Спільній командно-штабній програмі (Joint Command and Staff Programme – Distance Learning, або JCSP DL) [3], а також у програмах Коледжу лідерства унтер-офіцерів (NCMLC). Зокрема, для Програми середнього рівня лідерства (ILP) вказано 10-тижневий етап дистанційного навчання, який проводять цивільні інструктори, переважно в асинхронному форматі з деякими синхронними заняттями. У Програмі розширеного лідерства (ALP) зазначено, що вона пропонується повністю дистанційно протягом десяти тижнів. У Програмі для старших лідерів (SLP) і Програмі підготовки до старших призначень (SAP) застосовується двофазна модель: спочатку дистанційне навчання, потім стаціонарне навчання (face-to-face learning) [11].

Третя – комбінована (змішана) форма. Вона найбільш характерна знову ж для Програми Об'єданого Командування та Штабу (дистанційний варіант) і програм Коледжу лідерства унтер-офіцерів, де дистанційні модулі поєднуються з очними фазами [3; 11].

Четверта – підготовча форма. Її репрезентує вже загаданий підготовчий рік (з відповідною програмою) у Королівському військовому коледжі Сен-Жан, що виконує роль перехідного ака-

демичного етапу для майбутніх офіцерів, які ще не готові до прямого вступу на стандартний перший рік [2].

Ведучи мову про *методику* професійно-військової освіти, відзначимо найважливіші з них. По-перше, це інституційно інтегроване навчання, де академічна освіта поєднується з військовим, фізичним і мовним компонентами. Саме так працює вже згадана модель чотирьох взаємопов'язаних складників (академічні досягнення, військова справа, фізична підготовка та двомовність) у Королівському військовому коледжі Канади [10]. Це означає, що професійне становлення досягається не одним методом, а через поєднання аудиторного викладання, військового тренінгу, фізичної підготовки та мовного розвитку.

По-друге, це компетентнісний підхід. У Коледжі лідерства унтер-офіцерів відзначають, що дистанційна фаза Програми середнього рівня лідерства (ILP) розвиває такі компетентності як комунікативність, аналітичне мислення, організаційні знання та відданість військовому етосу, а різні навчальні активності дають змогу застосувати і поглибити ці компетентності [11]. Отже, тут домінує не передавання готової інформації, а розвиток професійних здатностей через вправи, завдання і рефлексію.

По-третє, це асинхронне дистанційне навчання з елементами синхронної взаємодії, що дозволяє поєднати службу і професійний розвиток [11]. Така модель особливо важлива для слухачів курсів без відриву від служби і senior NCMs (Senior Non-Commissioned Members), тобто старшого неофіцерського складу Збройних сил Канади (військовослужбовців з високими сержантськими/старшинськими званнями, які виконують керівні та дорадчі функції).

По-четверте, це проблемно-аналітичний і штабний метод, прияманий Програми Об'єднаного Командування та Штабу, а також Коледжу Канадських Збройних Сил загалом. Хоча силабуси їхніх програм відсутні у відкритому доступі, але цілі програм вказують на орієнтацію на аналіз операційного середовища, планування і прийняття рішень [3; 4; 8]. Звісно, це наша інтерпретація на основі формулювання мети програм.

Порівнюючи програми, для прикладу, Королівського військового коледжу Канади та Королівського військового коледжу Сен-Жан, зауважимо, що спільним для них є те, що вони орієнтовані на підготовку офіцерів через поєднання академічної освіти і

військової служби [2; 9; 10; 13]. В обох випадках курсанти перебувають у військово-академічному середовищі, а результатом є не лише освітній ступінь, а й професійна офіцерська траєкторія.

Відмінність полягає в тому, що Королівський військовий коледж Канади є повноцінним військовим університетом із широким спектром бакалаврських програм – від мистецтв (arts) і наук (science) до інженерії (engineering) та військових мистецтв і наук (military arts and science) [10; 12], тоді як Королівський військовий коледж Сен-Жан виконує більш виразну підготовчу і перехідну функцію, забезпечуючи спеціальні програми підготовчого року (Preparatory Year), першого року (First Year) і окремі програми з міжнародних студій (International Studies) [2; 13].

Доцільно співставити Школу лідерства та рекрутів Канадських Збройних Сил (CFLRS) і План регулярної підготовки офіцерів (ROTP). Спільне полягає у тому, що обидві ланки формують майбутнього військовослужбовця. Відмінне – CFLRS забезпечує початкову кваліфікаційну підготовку на рівні базової військової кваліфікації (BMQ) і базової кваліфікацію військового офіцера (BMOQ) [1], тоді як ROTP у Королівському військовому коледжі реалізує довготривалу вищу військово-академічну освіту, спрямовану на формування офіцера як лідера, фахівця і випускника університету [9; 10].

Говорячи про Коледж лідерства унтер-офіцерів (NCMLC) та Коледж Канадських Збройних Сил (CFC), відзначимо: подібність полягає у тому, що обидві структури працюють уже не з новобранцями, а з військовослужбовцями, які просуваються кар'єрними рівнями. Проте Коледж лідерства унтер-офіцерів орієнтований на неофіцерський корпус, зосереджується на питаннях формування умінь у лідерстві, нагляді, професійній оцінці та виконанні вищих консультативних функцій [7; 11], тоді як Коледж Канадських Збройних Сил спрямований на підготовку старших офіцерів і розвиває командно-штабні та стратегічні компетентності [3; 4; 8].

Доцільно, на нашу думку, порівняти План субсидованої освіти і професійної підготовки для неофіцерського складу у Збройних силах Канади (NCMSTEP) та План регулярної підготовки офіцерів (ROTP). Обидві моделі поєднують освіту і військову кар'єру, але по-різному. ROTP веде через військові коледжі до офіцерського складу [9], а NCMSTEP фінансує навчання у цивільному коледжі

чи університеті для підготовки до конкретних військових спеціалістів [6]. Тому ROTP є інституційно військово-університетською моделлю, а NCMSTEP – субсидованою моделлю зовнішньої професійної освіти.

Підсумовуючи, зазначимо, що професійно-військова освіта у закладах вищої та післясередньої освіти Канади є різнорівневою, багатоканальною і функціонально диференційованою. Її завдання змінюються від первинного входження у військову професію (CFLRS) до інтегрованої офіцерської академічної освіти (ROTP, RMC, RMC Saint-Jean), далі – до кар’єрного лідерського розвитку сержантського складу (NCMLC) і, нарешті, до командно-штабної та стратегічної підготовки старших офіцерів (CFC). Її зміст поєднує академічні дисципліни, військовий тренінг, лідерство, фізичну підготовку, білінгвізм, штабну освіту та розвиток аналітичного мислення. Форми реалізації включають стаціонарне, дистанційне, змішане і підготовче навчання, а методика – компетентнісний, інтегрований, проблемно-аналітичний та модульно-дистанційний підходи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Canadian Forces Leadership and Recruit School. *Government of Canada*. URL: <https://www.canada.ca/en/department-national-defence/services/benefits-military/education-training/basic-training/recruit-school.html>
2. Future Students. *Royal Military College Saint-Jean*. URL: <https://www.cmrsj-rmcjsj.forces.gc.ca/fe-fs/fe-fs-eng.asp>
3. Joint Command and Staff Programme – Distance Learning. *Canadian Forces College*. URL: <https://www.cfc.forces.gc.ca/jcspdl-eng.html>
4. Joint Command and Staff Programme. *Canadian Forces College*. URL: <https://www.cfc.forces.gc.ca/jcsp-eng.html>
5. Military universities, schools and training establishments. *Government of Canada*. URL: <https://www.canada.ca/en/department-national-defence/services/militarycolleges.html>
6. NCMSTEP: Non-Commissioned Member Subsidized Training and Education Plan. *Canadian Armed Forces*. URL: <https://forces.ca/en/paid-education/ncmstep>
7. Non-Commissioned Member Leadership College. *Government of Canada*. URL: [https://www.canada.ca/en/department-national-](https://www.canada.ca/en/department-national-defence/services/benefits-military/education-training/basic-training/recruit-school.html)

defence/services/benefits-military/education-training/professional-development/canadian-defence-academy/ncmlc.html

8. Programmes at the Canadian Forces College. *Canadian Forces College*. URL: <https://www.cfc.forces.gc.ca/programmes-eng.html>

9. Regular Officer Training Plan (ROTP). *Royal Military College of Canada*. URL: <https://www.rmc-cmr.ca/en/registrars-office/regular-officer-training-plan-rotp>

10. RMC the University. *Royal Military College of Canada*. URL: <https://www.rmc-cmr.ca/en/registrars-office/rmc-university>

11. Training. Non-Commissioned Member Leadership College. *Government of Canada*. URL: <https://www.canada.ca/en/department-national-defence/services/benefits-military/education-training/professional-development/canadian-defence-academy/ncmlc/training.html>

12. Undergraduate academic programmes. *Royal Military College of Canada*. URL: <https://www.rmc-cmr.ca/en/registrars-office/undergraduate-academic-programmes>

13. Undergraduate Program. *Royal Military College Saint-Jean*. URL: <https://www.cmrsj-rmcsj.forces.gc.ca/ea-cs/ac-cc/fu-up/fu-up-eng.asp>

*Вячеслав ОНИЩАК
Роман БОЙЧИН
(Дрогобич, Україна)*

СУЧАСНА УКРАЇНЬСЬКА ІСТОРИОГРАФІЯ ПРОБЛЕМИ ПОЧАТКОВОЇ ВІЙСЬКОВОЇ ПІДГОТОВКИ (початок ХХІ ст.)

Проблема початкової військової підготовки молоді в українській історіографії сформувалася як міждисциплінарне поле досліджень, що перебуває на перетині історії освіти, педагогіки, військової історії та безпекових студій. Її розвиток особливо інтенсифікувався після 2014 р., а з початком повномасштабної російсько-української війни набув нового змістового наповнення, зумовленого потребами національної безпеки та мобілізаційної готовності суспільства.

Важливу частину досліджень становлять праці, присвячені історико-правовому та інституційному забезпеченню початкової військової підготовки в Україні. Насамперед слід виокремити дослідження М. Галіва, М. Фролова та В. Онищака, у якому комплексно проаналізовано нормативно-правову базу розвитку системи підготовки молоді від кінця ХХ до початку ХХІ ст. [5]. Автори розкривають еволюцію законодавства, показують трансформацію підходів від радянської моделі допризовної підготовки до сучасної концепції національно-патріотичного виховання. Важливим є акцент на зміні функціонального навантаження системи: від вузько-військової підготовки до ширшого формування громадянських і оборонних компетентностей.

Суттєвий внесок у розробку проблеми зроблено в дисертації В. Глушука [6], яка є одним із небагатьох спеціальних історичних досліджень допризовної підготовки в Україні. Автор детально реконструює стан підготовки юнаків у 1991–2001 рр., висвітлює кризові явища перехідного періоду, зокрема скорочення фінансування, інституційну дезорганізацію та втрату системності. Разом із тим, дослідження демонструє поступове формування нової моделі підготовки, орієнтованої на національні потреби, а не на радянську військову доктрину.

Значний масив становлять педагогічні праці, у яких проблема початкової військової підготовки розглядається в контексті військово-патріотичного виховання. До цієї групи належать дослідження К. Гуз та Н. Кононец [7], М. Ковби [11; 12], О. Остапенка та М. Тимчика [15; 16], а також узагальнювальна праця М. Зубалія [10].

У цих роботах акцент зроблено на змісті, формах і методах підготовки старшокласників, формуванні їхньої готовності до військової служби, розвитку громадянської відповідальності. Зокрема, М. Ковба деталізує структурні компоненти військово-патріотичного виховання, виокремлюючи когнітивний, ціннісний і діяльнісний рівні [11], а також систематизує педагогічний інструментарій реалізації відповідних програм [12]. Праці О. Остапенка та М. Тимчика демонструють інтеграцію військової підготовки у нову українську школу, з урахуванням сучасних освітніх підходів і викликів інформаційної війни [15; 16].

Важливий напрям сучасної історіографії становлять праці, присвячені аналізу зарубіжного досвіду підготовки молоді до оборони держави. Узагальнювальний характер мають дослідження К. Журби [9] та Ю. Юзича [20], у яких розглянуто практики країн НАТО та інших держав. Ці роботи формують концептуальне підґрунтя для порівняльних досліджень, акцентуючи увагу на таких аспектах, як інституційні моделі підготовки, роль громадських організацій, інтеграція військової освіти у шкільну систему. Водночас вони мають переважно оглядовий характер і не завжди заглиблюються у конкретні механізми функціонування відповідних систем.

Найбільш динамічно розвиваються порівняльно-історичні дослідження, присвячені конкретним країнам і моделям початкової військової підготовки. До неї належать дослідження швейцарського [1], литовського [2], тайванського [3], естонського [4], польського [13; 14], французького [17], американського [18] та балтійського (узагальненого) досвіду [19]. Ці праці доцільно розглядати як цілісний напрям, що формує сучасну українську компаративістську традицію у сфері військово-освітніх студій. Вони демонструють перехід від описових характеристик до аналітичного зіставлення моделей підготовки.

Особливої уваги заслуговує дослідження швейцарського досвіду [1], у якому розкрито історичну тяглість системи підготовки

молоді, її інтеграцію в загальнонаціональну модель оборони та громадянської відповідальності. Автори (М. Галів та Е. Джалілова) показують, що ефективність швейцарської системи зумовлена поєднанням державних і громадських інституцій, а також високим рівнем суспільної підтримки військової служби. Важливим є висновок про органічний зв'язок між початковою підготовкою і системою територіальної оборони.

Не менш показовим є праця М. Галіва та Р. Бурдяка про литовську модель початкової військової підготовки [2]. У цій праці зроблено акцент на ролі Литовського Стрілецького Союзу як ключового суб'єкта підготовки молоді. Автори доводять, що саме поєднання державної політики та діяльності громадських організацій забезпечує ефективність системи. Литовський випадок демонструє можливість швидкої адаптації освітньо-військових практик до умов гібридної війни.

У праці, присвяченій Тайваню [3], розкрито специфіку функціонування системи підготовки в умовах постійної зовнішньої загрози. Автори (М. Галів та В. Ільницький) показують, що військова підготовка інтегрована в освітній процес і має чітко структурований характер, поєднуючи теоретичну підготовку з практичними навичками. Особливістю є високий рівень технологізації та орієнтація на сучасні форми війни.

Дослідження естонського досвіду [4] акцентує увагу на позашкільному компоненті підготовки, зокрема діяльності молодіжних воєнізованих організацій. Автори демонструють, що саме неформальна освіта відіграє ключову роль у формуванні оборонної готовності молоді, забезпечуючи гнучкість і адаптивність системи.

Праці Л. Лазурко [13; 14] вирізняється глибиною аналізу польської моделі військової освіти. Авторка розкриває еволюцію системи після 2013 р., показує її інтеграцію в стратегію національної безпеки та висвітлює роль школи як базового інституту формування оборонної свідомості. Важливим є висновок про інституціоналізацію військової підготовки в освітній політиці Польщі.

Окремий напрям становлять новітні праці, присвячені трансформації системи підготовки в умовах війни. Показовим є дослідження П. Дворянин, М. Галіва та О. Волошина, виконане на матеріалах українських ЗМІ [8]. Автори аналізують дискурс військової підготовки у медіапросторі, виявляють ключові тен-

денції, зокрема зростання ролі громадянської ініціативи, волонтерського руху та неформальної освіти. Ця праця є важливою з методологічного погляду, оскільки демонструє можливість використання медіаджерел для реконструкції сучасних процесів, а також фіксує швидкі зміни у підходах до підготовки молоді в умовах війни.

Отже, українська історіографія проблеми початкової військової підготовки перебуває на стадії активного формування та характеризується тематичною і методологічною різноманітністю. У її структурі можна виокремити кілька основних напрямів: історико-правовий аналіз, педагогічні дослідження, узагальнення зарубіжного досвіду, порівняльно-історичні студії та новітні дослідження, зумовлені умовами війни. Сучасний етап розвитку історіографії відзначається зростанням інтересу до компаративних досліджень і практико-орієнтованого аналізу, що свідчить про прагнення інтегрувати зарубіжний досвід у національну систему підготовки. Водночас залишається потреба у комплексних узагальнюючих працях, що поєднували б історичний, педагогічний і безпековий виміри проблеми.

ЛІТЕРАТУРА

1. Галів М., Джалілова Е. Початкова військова підготовка дітей та молоді у Швейцарії: історичний досвід і сьогодення. *Молодь і ринок*. 2025. № 10 (242). С. 38–43. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2025.344549>

2. Галів М., Бурдяк Р. Початкова загальновійськова підготовка в Литовській Республіці (початок ХХІ ст.): роль Литовського Стрілецького Союзу. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2025. Вип. 88, ч. 1. С. 25–38.

3. Галів М., Ільницький В. Початкова військова підготовка у Китайській Республіці (Тайвань) на початку ХХІ ст. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2025. Вип. 91, ч. 1. С. 31–40. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/91-1-4>

4. Галів М., Пантюк Т. Початкова військова підготовка в Естонській Республіці: позашкільний компонент. *Молодь і ринок*. 2026. № 1. С. 38–43. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2026.351450>

5. Галів М., Фролов М., Онищак В. Початкова загальновійськова підготовка в Україні (кінець ХХ – початок ХХІ ст.): норма-

тивно-правове забезпечення. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2025. Вип. 86, ч. 1. С. 29–40.

6. Глушук В. Допризовна підготовка юнаків до служби в Збройних Силах України в 1991–2001 рр.: дис. ... канд. іст. наук. Київ, 2011.

7. Гуз К., Кононец Н. Військово-патріотична підготовка старшокласників у сучасному освітньому просторі. *Імідж сучасного педагога*. 2021. № 1. С. 77–81.

8. Дворянин П., Галів М., Волошин О. Початкова військова підготовка молоді в умовах російсько-української війни: за матеріалами українських ЗМІ. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2025. Вип. 89, ч. 1. С. 18–29. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/89-1-3>

9. Журба К. Зарубіжний досвід підготовки школярів до захисту своєї країни. *Нова педагогічна думка*. 2022. № 3 (111). С. 107–111.

10. Зубалій М. *Форми військово-патріотичного виховання допризовної молоді*. Київ, 2010.

11. Ковба М. Зміст військово-патріотичного виховання старшокласників (перша чверть XXI ст.). *Інноваційна педагогіка*. 2024. Вип. 68, ч. 1. С. 30–33.

12. Ковба М. *Методи і форми військово-патріотичного виховання старшокласників (перша чверть XXI ст.)*. *Педагогічний альманах*. 2024. № 55. С. 278–284.

13. Лазурко Л. Система шкільної та позашкільної військової підготовки в сучасній Польщі. *Вісник науки та освіти*. 2025. № 7 (37). С. 1393–1404. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2025-7\(37\)-1393-1404](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2025-7(37)-1393-1404)

14. Лазурко Л. Військова освіта у школі як складова національної безпеки: польський досвід (2013–2022). *Вісник науки та освіти*. 2025. № 10 (40). С. 1863–1873. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2025-10\(40\)-1863-1873](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2025-10(40)-1863-1873)

15. Остапенко О., Тимчик М. *Формування готовності старшокласників до військової служби в контексті положень НУШ. Фізичне виховання в рідній школі*. 2017. № 6. С. 36–40.

16. Остапенко О., Тимчик М. *Військово-патріотичне виховання старшокласників в умовах ідейно-світоглядної конфронтації. Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*. 2021. Вип. 25, ч. 2. С. 62–73.

17. Стецик Ю. З досвіду військової підготовки у школах Франції: початковий рівень. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2025. Вип. 91, ч. 2. С. 29–33. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/91-2-6>

18. Стецик Ю. Фінансово-освітнє забезпечення військової підготовки учнівської молоді у США. *Грааль науки*. 2025. № 57. С. 62–68. DOI: <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.17.10.2025.005>

19. Шаравара Т. Початкова військова підготовка та особливості національно-патріотичного виховання в країнах Балтії. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2025. Вип. 89, ч. 2. С. 45–52. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/89-2-7>

20. Юзич Ю. Військове виховання юнацтва у країнах НАТО. А що в Україні? *Реанімаційний пакет реформ*. 2020. URL: <https://rpr.org.ua/news/viys-kove-vykhovannia-i-unatstva-u-krainakh-nato-a-shcho-v-ukraini/>

Олександра ПРОЦЬ
(Дрогобич, Україна)

МЕТОДИКА ВИВЧЕННЯ МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО ПРАВА В РАМКАХ БЗВП

Повномасштабна російсько-українська війна підтвердила, що поширення й удосконалення знань міжнародного гуманітарного права (далі – МГП) у Збройних Силах України має бути невід’ємною складовою підготовки військовослужбовців до виконання свого обов’язку щодо захисту Української держави, її суверенітету і територіальної цілісності. На противагу російським окупантам, які грубо ігнорують і тотально порушують норми МГП, військовослужбовці ЗСУ дотримуються законів і звичаїв війни, хоч ця війна була розв’язана Росією проти України всупереч усім нормам міжнародного права. Тому курс «Теоретична підготовка базової загальновійськової підготовки» містить відповідний розділ, що передбачає вивчення здобувачами освіти основних положень міжнародного гуманітарного права, з метою формування у них готовності застосовувати ці норми; розуміти підстави притягнення військовослужбовців до відповідальності за їх порушення.

Методика вивчення міжнародного гуманітарного права (МГП) має комплексний характер, що передбачає засвоєння теоретичних положень і практичний аналіз реальних кейсів. При опрацюванні теоретичного матеріалу найперше необхідно наголосити, що історія виникнення окремих правил ведення війни тісно пов’язана з історією людства, однак попервах вони існували у вигляді неписаних звичаїв і традицій, і лише наприкінці 19 ст. розпочалося формальне їх закріплення на рівні всієї міжнародної спільноти. Висвітлюючи зміст поняття «міжнародне гуманітарне право» як галузь міжнародного права, слід виходити з того, що воно регламентує поведінку учасників збройного конфлікту, при цьому вступає в дію з початком збройного конфлікту автоматично, та діє до його закінчення, а в окремих питаннях, наприклад, стосовно військовополонених, – і після закінчення збройного конфлікту.

Варто зосередити увагу здобувачів освіти на основних джерелах МГП, якими є Гаазькі конвенції (1899, 1907 рр.), чотири Женевські конвенції 1949 р. та додаткові протоколи до них [1]. Як і більшість цивілізованих країн сучасного світу, Українська держава, що ратифікувала ключові конвенції, визнає обов'язковість норм міжнародного гуманітарного права, понад те, інтегрує їх у національне законодавство. Зокрема, Розділ XX Кримінального кодексу України містить перелік кримінальних правопорушень проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку, який охоплює: порушення законів і звичаїв війни; застосування зброї масового знищення; розроблення, виробництво, придбання, зберігання, збут, транспортування зброї масового знищення; екоцид; геноцид; та ін. [2].

Нормативне закріплення положення МГП отримали також у відомчому документі – Інструкції про порядок виконання норм МГП у Збройних Силах України, де чітко визначено основне завдання МГП: «захист осіб, які не беруть безпосередньої участі у воєнних діях, а також тих, які перестали брати в них участь у результаті хвороби, поранення або будь-якої іншої причини, незалежно від їх раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, мови або інших ознак» [3].

Ключовим для розуміння сутності МГП є вивчення його основних принципів: гуманності; військової необхідності; розрізнення; пропорційності; вжиття запобіжних заходів. розрізнення, пропорційності та гуманності. Принцип гуманності полягає у забезпеченні захисту осіб, які не беруть безпосередньої участі у бойових діях, передовсім цивільних осіб (некомбатантів), а також осіб зі складу збройних сил противника, що склали зброю чи припинили участь у бойових діях внаслідок поранення, хвороби або з будь-якої іншої причини. Крім того, принцип гуманності проявляється у забороні та обмеженні використання конкретних засобів і методів ведення бойових дій, які можуть завдати надмірних пошкоджень або надмірних страждань. Згідно з принципом військової необхідності, вид і ступінь сили, яка застосовується, мають бути дійсно необхідними для досягнення законної військової мети, при цьому застосування такого виду та ступеню сили не забороняється нормами МГП. Принцип розрізнення зобов'язує завжди розмежовувати комбатантів та цивільне населення, військові

об'єкти та цивільні об'єкти при визначенні законної цілі для здійснення нападу. Принцип пропорційності передбачає, що конкретна і безпосередня військова перевага, здобута в результаті військової операції, повинна бути більшою, ніж супутня шкода, заподіяна цивільним особам і цивільним об'єктам. Принцип вжиття запобіжних заходів зобов'язує перевірити, чи дійсно ціль є військовим об'єктом; обрати такі засоби і методи нападу, які мінімізують шкоду; по змозі, попередити цивільне населення про напад.

Зміст указаних принципів необхідно розкривати за допомогою аналізу прикладів планування та ведення бойових дій командуванням Збройних Сил України, що демонструють дотримання вимог МГП, і, навпаки, рішень і дій російської окупаційної армії, що порушують практично всі норми і принципи МГП. Предметом обговорення може бути теза вітчизняних дослідників про те, що «в умовах російської збройної агресії та повномасштабного вторгнення на територію України особливо гостро відчувається брак таких норм міжнародного гуманітарного права, які б забезпечували реалізацію міжнародного примусу до держави-агресора (держави-порушниці)» [4, 611]. Дійсно, практично відсутній механізм притягнення до відповідальності за порушення норм МГП, тому воно потребує подальшого розвитку.

При вивченні МГП у пригоді можуть стати навчальні матеріали, підготовлені Українською Гельсінською спілкою з прав людини у партнерстві з Департаментом юридичного забезпечення Міністерства оборони України [5], відеоматеріали «Право знати. Правила ведення війни» [6]. Для самостійного опрацювання теми можна звернути увагу здобувачів на додатки «Я поважаю правила війни» та «У війни теж є правила», розроблені Міжнародною гуманітарною організацією «Женевський заклик» (Geneva Call), які можна встановити на смартфон через загальний сервіс Google Play.

У результаті вивчення МГП у здобувачів освіти повинні сформуватися тверді переконання в тому, що знати і дотримуватися законів і звичаїв війни – обов'язок кожного військовослужбовця ЗСУ, оскільки вони відповідають тим цінностям, які обстоює Україна, весь український народ у боротьбі проти російського агресора. Це цінності гуманізму, поваги до людської гідності, ненасильства, недискримінації та ін.

ЛІТЕРАТУРА

1. Основні документи міжнародного гуманітарного права : зб. документів / укл. Робочою групою щодо виконання норм міжнародного гуманітарного права та участі у наданні правових послуг Сил територіальної оборони ЗСУ та ГО «Українська правова консультативна група». Київ ; Одеса : Фенікс, 2023. 388 с. URL: https://sprotyvg7.com.ua/wp-content/uploads/2023/03/doc_2023-03-16_23-20-56.pdf.

2. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.

3. Інструкція про порядок виконання норм міжнародного гуманітарного права у Збройних Силах України: затверджена наказом Міністерства оборони України від 23.03.2017 № 164. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0704-17#Text>.

4. Царенко О.М., Тична Б.М., Федчук Т.Ю. Порухення норм міжнародного гуманітарного права в умовах російської збройної агресії. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 4. С. 607–611. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.04.94>.

5. Комплексний пакет навчальних матеріалів для викладання заняття на тему «Міжнародне гуманітарне право та його норми про захист жертв війни» у межах базової загальновійськової підготовки. URL: <https://www.helsinki.org.ua/wp-content/uploads/2024/12/Kompleksnyy-paket-navchalnykh-materialiv.pdf>.

6. Міжнародне гуманітарне право. URL: <https://sprotyvg7.com.ua/lesson/mizhнародne-gumanitarne-pravo>.

Назар САВИЦЬКИЙ
(Дрогобич, Україна)

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВПРОВАДЖЕННЯ ПОЧАТКОВОЇ ЗАГАЛЬНОВІЙСЬКОВОЇ ПІДГОТОВКИ

У цивілізаційних викликах сучасного культурно-історичного розвитку України, в умовах європейської та євроатлантичної інтеграції, російсько-української війни (з 2014 року) актуальною є проблема початкової загальновійськової підготовки як чинника національної безпеки, теоретичного та практичного джерела історичного українського досвіду і провідних країн світу.

Початкова загальновійськова підготовка у закладі освіти має на меті, як визначено у Постанові КМУ «Порядок проведення початкової загальновійськової підготовки», «формування у здобувачів освіти первинних загальновійськових знань і спеціальних компетентностей стосовно оборонної свідомості, ознайомлення громадян з місцем і роллю громадянина у зв'язку з усвідомленням свого конституційного обов'язку щодо захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України» [2]. Упровадження початкової загальновійськової підготовки здійснюється через предмет «Захист України», який є обов'язковим у старшій школі, включає навчання з тактичної медицини, основ поведіння зі зброєю, цивільного захисту та військової стратегії. Мета навчальної дисципліни конкретизує початкову загальновійськову підготовку і полягає у формуванні у здобувачів освіти життєво необхідних знань, умінь і навичок щодо захисту України та дій в умовах надзвичайних ситуацій, а також оборонної свідомості, готовності до національного спротиву, розумінні суспільної значущості військової служби, мотивації до набуття необхідних компетентностей у сфері безпеки і оборони [1]. Програма предмету «Захист України» є оновленою – видалено застарілі теми, такі як стройова підготовка, водночас, додано тему про сучасні військові технології, інформаційну безпеку та кіберзахист. Зміна змісту та методології підвищує ефективність військової підготовки молоді та адаптує навчальний процес до сучасних цивілізаційних викликів. Модульна система викладання структурує навчання на окремі

10 модулів, кожен з яких охоплює важливі аспекти технології військової підготовки (зокрема БПЛА), включаючи тактичну медицину, поводження зі зброєю та цивільний захист, радіозв'язок та особливості інформаційної війни, усуваючи обмеження для дівчат у військовій освіті. Здійснені нововведення об'єднують допризовну та загальновійськову підготовку, долають методологічні та змістові суперечності між ними.

Методологічні засади впровадження початкової загальновійськової підготовки передбачають використання особистісно орієнтованого підходу, а також системного, компетентнісного підходів, принципів дитиноцентризму, соціального партнерства, взаємодії, взаємоповаги, діалогу, розподілення лідерських повноважень тощо.

Використовуючи настанови системного підходу в процесі початкової загальновійськової підготовки, виявляємо спільні системні властивості, принципи побудови та структуру, взаємозв'язок часткового і цілого у характеристиках та інтеграції окремих елементів національно-патріотичного виховання, компонентом якого є початкова загальновійськова підготовка.

Оновлена методологія предмету «Захист України» уводить в освітню практику низку інноваційних форм і методів, зокрема:

залучення ветеранів війни та громадських організацій, що сприяє передачі реального бойового досвіду;

проведення практичних тренінгів в урочний, позаурочний час та у спеціально обладнаних центрах, де відпрацьовують навички домедичної допомоги, радіозв'язку та використання безпілотників;

організацію роботи літніх таборів, де підлітки вчаться виживанню у польових умовах, орієнтуванню на місцевості та основам військової дисципліни;

гендерну рівність у навчанні, коли усі учні, незалежно від статі, проходять однакову програму, що включає тактичну підготовку та самооборону.

У методологічному, дидактичному забезпеченні початкової загальновійськової підготовки підлітків в умовах закладу освіти необхідно врахувати психологічні аспекти формування емоційної стійкості, дисципліни, самостійності, відповідальності за власні дії та їх наслідки, саногенного мислення, мотивації, адаптації до

навчального процесу та перспективи виконання військового обов'язку, розвиток здатностей командної роботи.

Ефективним в освітньому процесі початкової загальновійськової підготовки є використання методики симуляційних сценаріїв – моделювання кризових ситуацій (наприклад, евакуації або надання першої допомоги), що допомагає підліткам психологічно адаптуватися до стресових умов, приймати оптимальні рішення, формувати лідерські якості і, водночас, працювати в команді.

Очікуваним результатом початкової загальновійськової підготовки, методологічною основою якої є настанови особистісно орієнтованого, компетентнісного та системного підходів, є вдосконалення початкової військової підготовки в інтегративному зв'язку інших компонентів національно-патріотичного виховання української молоді як основи підготовки до захисту України, національного спротиву, розбудови демократичної, незалежної держави у європейській та євроатлантичній співдружності. Досягнення очікуваних результатів забезпечує, зокрема, володіння соціальними та громадянськими, здоров'язберігаючими компетентностями як життєво важливими здатностями особистості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Навчальна програма «Захист України. Рівень Стандарту» для 10–11 класів закладів загальної середньої освіти (Наказ Міністерства освіти і науки України від 13.09.2023 № 1121-23) «Погоджено в Міністерстві оборони України» (Лист від 28.08.2023 № 220/10183) 2023 рік. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/programy-10-11-klas/2023/13.09.2023/Navchalna.programa-2023.zakhyst.Ukrayiny-10-11-standart.pdf>
2. Порядок проведення початкової загальновійськової підготовки (Затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 05 грудня 2024 року № 1393). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1393-2024-%D0%BF#Text>

Назар САВИЦЬКИЙ
(Дрогобич, Україна)

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ВІЙСЬКОВО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ПІДЛІТКІВ ЗАСОБАМИ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І СПОРТУ

Психологічні аспекти військово-патріотичного виховання підлітків засобами фізичної культури і спорту розкриваємо у процесі формування їх саногенного мислення, яке є потужним інструментом для зміцнення психічного здоров'я в умовах сьогодення, розвитку емоційної стійкості та гармонізації внутрішнього стану особистості, це мислення, що зцілює, оздоровлює; таке, що породжує здоров'я – як психічне, так і фізичне [1, 13–14]. Це особливий тип мислення, що спрямований на подолання негативних емоцій; зниження внутрішнього конфлікту; психічне оздоровлення; розвиток здатності до саморегуляції та рефлексії у процесі занять фізичними вправами та певним видом спорту на заняттях шкільного навчального предмету «Фізична культура», самопідготовки у час дозвілля, як форми активного відпочинку, чи занять у закладах позашкільної освіти спортивного профілю різної форми власності. Для формування психічного здоров'я підлітка, навчання, зокрема у процесі курсу «Захист України», цілісного процесу військово-патріотичного виховання спорт має величезне значення [2]. У процесі занять знижується рівень стресу, тривоги та симптоми депресії, покращується настрій, когнітивні функції (пам'ять, концентрація уваги), зміцнюється самооцінка та самодисципліна, здатність краще керувати емоціями та розвивається стійкість, що є фундаментом для гармонійного та повноцінного життя. Фізична активність стимулює вироблення ендорфінів, серотоніну, дофаміну, які є природними антидепресантами та знижують рівень гормонів стресу. Вивільняються «гормони щастя», що дає відчуття ейфорії, піднесення настрою та загального покращення емоційного стану, як під час тренування, так і після нього (т.з. «бігова ейфорія» (runner's high) – почуття піднесення, яке спричиняють фізичні навантаження під час бігу, що мотивує багатьох бігунів перетворювати 30-хвилинні пробіжки на джерело пози-

тивних емоцій [3]). Регулярні заняття спортом та фізичними вправами тренують психічну стійкість та вчать долати труднощі, покращують розумову діяльність, посилюючи кровообіг мозку, забезпечуючи його киснем та поживними речовинами, що покращує увагу, пам'ять, швидкість реакції та здатність до навчання, а також розвивають виконавчі функції, такі як планування, самоорганізація, прийняття рішень. Досягнення спортивних цілей та покращення фізичної форми зміцнюють віру в себе. У командних видах спорту підлітки формують здатності роботи у колективі та досягнення спільних цілей, організованості та самодисципліни, керування взаєминами та емоціями.

У межах нашого дослідження важливими є психосоматичні та психологічні результати занять спортом та фізичними вправами, зокрема зв'язок із емоційною сферою підлітка, зниження тривожності, вихід із патогенної ситуації у часо-простір тренування, формування саногенних психологічних здатностей. Таким чином заняття фізичними вправами і спортом є потужним засобом для профілактики та подолання патогенних психічних станів сучасного підлітка, а також для підтримки загального психо-емоційного добробуту, що робить його невід'ємною частиною виховання, зокрема військово-патріотичного, формування здатностей саногенного мислення на основі здатностей емоційного інтелекту, а в цілому – здорового способу життя [4, 112]. Таким чином між заняттями фізичною культурою, спортом і формуванням саногенного мислення у процесі військово-патріотичного виховання нами встановлено тісний зв'язок у тому впливові, яке здійснює фізична активність не лише на фізично-тілесну, а й на психо-емоційну сферу особистості, оздоровлює, формує характер, мотивацію і волю.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гільман А. Психологічні умови формування саногенного мислення студентської молоді. Дис. ... кандидата психологічних наук. Спеціальність 19.00.07 педагогічна та вікова психологія. 053–психологія. Острог, 2017. 230 с.

2. Захист України. Інтегрований курс. Модельна навчальна програма для закладів, що забезпечують здобуття повної загальної середньої освіти. Автори й авторки: І. Борохович, А. Коваленко, І. Когут та ін. (Наказ МОН № 300 від 08.03.2024), «Рекомендовано

Міністерством освіти і науки України» (Наказ Міністерства освіти і науки України від 08.08.2024 року № 1116), «Погоджено Міністерством оборони України» (Лист Міністерства оборони України від 24.04.2024 № 220/5643). URL: <https://mon.gov.ua/static/objects/mon/sites/1/news/2024/08/13/MNP-Zakhyst.Ukrayiny-Intehrovany.kurs-2024.pdf>

3. Іваненко Н. Кайф бігуна: що відбувається в мозку під час пробіжки. URL: <https://50plus.com.ua/kajf-biguna-shho-vidbuvayetsya-v-mozku-pid-chas-probizhky>

4. Тарасова Н. Етапи психологічного супроводу спортсменів підлітково-юнацького віку. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Психологічні науки*. 2021. Вип. 4. С. 108–114.

Олександр СИТНИК
(Запоріжжя, Україна)
Олександр МИХАЙЛИК
(Київ, Україна)
Марія МЕГЕДЬ
(Київ, Україна)

НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНА СКЛАДОВА ПОЧАТКОВОЇ ЗАГАЛЬНОВІЙСЬКОВОЇ ПІДГОТОВКИ

В умовах сучасної російсько-української війни визначальним чинником постає мотиваційний аспект. Адже тільки усвідомлення необхідності захисту від окупантів своєї країни, нації, держави й, зрештою, власної родини призвело наприкінці лютого й березні 2022 року до масового підйому добровольців, які готові були протистояти агресору часто навіть без належної підготовки чи нормального озброєння й обмундирування. І, значною мірою, цей підйом був зумовлений національно-патріотичним вихованням частини населення України (насамперед – Галичини і в цьому був потужний історичний підтекст), поширенням націоналістичних ідей тощо. Так, вплив ідей М. Міхновського [7] й Д. Донцова [1-5], чинники Холодноярської республіки, ОУН-УПА тощо давали й дають значний мотивуючий чинник розвою національного патріотизму на теренах всієї України.

Нинішня ситуація в контексті російсько-української війни на п'ятому році її широкомасштабного етапу й понад дванадцятирічною тривалістю загалом зумовлює низку викликів і чи не головний із них полягає в критичній проблемі з мобілізацією. І попри те, що мобілізаційний ресурс в Україні, у цілому, є достатнім – охочих захищати свою Батьківщину стає дедалі все менше. Відтак питання формування національно-патріотичної свідомості молоді набуває особливої актуальності. Одним із ключових засобів виховання відповідального громадянина й майбутнього захисника держави є початкова загальновійськова підготовка, котра повинна поєднувати практичні навички з глибоким усвідомленням цінності державності, свободи та національної ідентичності.

Національно-патріотична складова початкової загальновійськової підготовки передбачає формування в учнів:

- любові до Батьківщини та готовності до її захисту;
- поваги до Конституції України, державної символіки, історії та культури українського народу;
- усвідомлення особистої відповідальності за безпеку й майбутнє держави;
- стійкості до інформаційних впливів, пропаганди та дезінформації;
- морально-психологічної готовності діяти в умовах кризових ситуацій тощо.

Особливе значення має інтеграція у зміст підготовки історичних прикладів героїзму українського народу, зокрема боротьби за незалежність України, подвигів сучасних військовослужбовців, добровольців, капеланів, волонтерів. Такі приклади сприяють формуванню в молоді почуття причетності до національної спільноти та усвідомлення власної ролі у зміцненні держави.

Важливо, щоб початкова загальновійськова підготовка не обмежувалася лише вивченням стройової, тактичної чи домедичної підготовки. Її зміст має включати:

- ознайомлення з традиціями українського війська;
- вивчення основ національної безпеки та громадянської відповідальності;
- розвиток навичок командної роботи, дисципліни, взаємодопомоги;
- виховання поваги до військової служби та престижу професії захисника України;
- формування критичного мислення та медіаграмотності.

Ефективність національно-патріотичної складової залежить також від методів роботи. Найбільш результативними є:

- зустрічі з військовослужбовцями, ветеранами та волонтерами;
- участь у військово-патріотичних заходах, квестах, вишколах;
- екскурсії до музеїв, меморіалів, місць бойової слави;
- використання інтерактивних форм навчання, проектної діяльності, рольових ситуацій;

- залучення учнів до суспільно корисної та волонтерської діяльності тощо.

Безперечно, що за умов повномасштабної російсько-української війни постає завдання удосконалення механізмів проведення початкової загальновійськової підготовки в Україні, що потребує звернення до історичного досвіду іноземних країн, які зуміли налагодити ефективні системи роботи з молоддю у цьому напрямі [6, 32].

Таким чином, національно-патріотична складова початкової загальновійськової підготовки є важливим чинником формування свідомого, відповідального й стійкого громадянина. Її головним завданням є не лише підготовка молоді до можливого виконання гр. обов'язку із захисту держави, а й виховання покоління, здатного зберігати й утверджувати українську державність, національні цінності та громадянську єдність.

ЛІТЕРАТУРА

1. Донцов Д. Дух нашої давнини. Дрогобич: Видавництво «Відродження», 1991. 341 с.
2. Донцов Д. Заповіт Шевченка. *Визвольний шлях*. 1974. № 3–4. С. 277–285.
3. Донцов Д. Ідеологія «чинного націоналізму». *Націоналізм: антологія*; упоряд. О. Проценко, В. Лісовий. Київ: Смолоскип, 2000. С. 188–196.
4. Донцов Д. Націоналізм. Вінниця: ДП «ДКФ», 2006. 236 с.
5. Донцов Д. Підстави нашої політики. *Твори*. Львів: Кальварія, 2001. Т. 1: Геополітичні та ідеологічні праці. С. 91–242.
6. Галів М., Ільницький В. Початкова військова підготовка у Китайській Республіці (Тайвань) на початку ХХІ ст. *Актуальні питання гуманітарних наук*. Вип. 91. Том 1. 2025. С. 31–40.
7. Міхновський М. Самостійна Україна. *Політологія. Кінець ХІХ – перша половина ХХ ст.: хрестоматія*; за ред. О. І. Семківа. Львів: Світ, 1996. С. 126–135.

Юрій СТЕЦИК
(Дрогобич, Україна)

ВІЙСЬКОВО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ НІМЕЦЬКОЇ МОЛОДІ У ХХІ СТ.: ВИКЛИКИ І ЗАВДАННЯ

У ХХІ столітті питання формування патріотичної самосвідомості молоді стає надзвичайно актуальним в умовах глобальних трансформацій безпеки, зміни характеру збройних конфліктів і нових стратегічних викликів. У Федеративній Республіці Німеччина (ФРН) це питання набуває специфічних форм реалізації, що поєднують цивільну громадянську освіту з елементами оборонної культури, дискусіями про роль армії та місцем молоді у системі національної безпеки. Актуальність теми обумовлена потребою поглибленого наукового аналізу завдань і механізмів військово-патріотичного виховання в Німеччині, які спрямовані на зміцнення обороноздатності держави та формування відповідальної громадянської позиції молодого покоління.

Термін «військово-патріотичне виховання» в науковій літературі зазвичай розглядається як частина ширшого феномену патріотичного та громадянського виховання, що спрямований на формування у молоді ціннісних орієнтирів, готовності до захисту своєї держави, розуміння ролі армії та власної відповідальності за безпеку суспільства [2, 86].

Особливість німецького підходу полягає в тому, що військово-патріотичне виховання не лише включає знання про збройні сили та безпеку, але й інтегрується у систему громадянської освіти з акцентом на демократичні цінності, права людини, відповідальність перед суспільством і міжнародну співпрацю [2, 87].

Історично у Німеччині питання виховання молоді у військово-муду дусі було критично пов'язане з двома світовими війнами та досвідом націонал-соціалістичного режиму. Після 1945 р. та створення Бундесверу (Bundeswehr) у контексті холодної війни формування національної оборонної культури значною мірою відмежовувалося від прямого мілітаризму, акцентуючи на принципах конституційної демократії та внутрішньому лідерстві («Innere Führung») серед військовослужбовців [4].

Зміни початку XXI століття, включно із припиненням обов'язкової військової служби у 2011 р., зумовили появу нових форм співвідношення між суспільством, молоддю та армією. З одного боку, відсутність загального призову сприяє формуванню професійної армії, а з іншого – викликає потребу у системній роботі з молоддю для підтримки оборонної ідентичності та громадської свідомості [1, 32].

Сьогодні військово-патріотичне виховання в Німеччині реалізується через кілька основних напрямів: освітні заходи; добровільна служба і підготовка молоді; громадсько-політичні ініціативи. У ФРН функціонують спеціальні категорії так званих молодіжних офіцерів (Bundeswehr Jugendoffiziere), які проводять лекції та дискусії зі школярами й студентами на теми міжнародної безпеки, структури НАТО, участі армії у миротворчих операціях та ролі оборони в демократичному суспільстві [4].

За офіційними даними, співпраця між армією та школами регламентується договорами між федеральними землями та відповідними міністерствами освіти, де чітко визначені рамки, що гарантують, що молодіжні офіцери не проводять прямої «вербувальної» діяльності, а лише забезпечують політичне та оборонне інформування на запит педагогів [4]. Попри скасування обов'язкового призову, ФРН пропонує молоді добровільну службу в армії та на цивільних посадах (Freiwilliger Wehrdienst), яка поєднує елементи професійної підготовки та досвід участі у військових структурах, що сприяє формуванню відповідальних громадянських навичок та розуміння ролі захисту держави [1, 33]. У німецькому суспільстві існує активна дискусія щодо меж участі армії у вихованні молоді. Незалежні організації громадянського суспільства, профспілки або ініціативи за мир висловлюють занепокоєння щодо того, що участь військових у шкільному середовищі може сприяти прихованій пропаганді або тиску на неповнолітніх, що породжує необхідність прозорих рамок і контролю за такими заходами [4].

Серед основних викликів військово-патріотичного виховання німецької молоді у XXI ст. можна виділити: баланс між громадянською освітою й оборонними аспектами; роль молоді у національній безпеці; соціальна критика і протестні настрої. У демократичному суспільстві, де цінності прав людини та пацифізму займають вагоме місце, необхідно знайти чіткий баланс між

освітою про безпеку, військовою історією та моральними аспектами служби, що дозволяє уникати мілітаризації молоді та підтримувати демократичну культуру [2, 88]. З огляду на зміну безпекового середовища в Європі після початку широкомасштабної російсько-української війни (2022 р.) та побоювання щодо зовнішньої агресії, питання розуміння ролі оборони і готовності молоді до потенційної участі у заходах із забезпечення безпеки набуває додаткового значення [3].

У суспільстві спостерігається зростання протестних настроїв серед молоді щодо новел у військовій політиці, таких як реформа системи служби або пропозиції щодо більш тісної співпраці армії зі школами. Протести демонструють прагнення молоді бути активними учасниками демократичного процесу та виражати свої думки щодо власної ролі у національній обороні [3].

На основі аналізу сучасних тенденцій та викликів можна сформулювати такі ключові завдання військово-патріотичного виховання: інтеграція демократичних цінностей і безпекової освіти; забезпечення прозорості і контролю; залучення молоді до громадського діалогу. Розробка навчальних програм, що поєднують знання з безпеки, історії та оборони з фундаментальними демократичними цінностями, правами людини та миротворчою культурою. Створення чітких механізмів контролю участі армійських структур у навчальних закладах та забезпечення активної ролі педагогів у формуванні змісту таких заходів. Підтримка молодіжних дебатів і ініціатив, що дозволяють молодим людям самостійно оцінювати питання оборони, безпеки та ролі збройних сил у демократичному суспільстві.

У ХХІ столітті військово-патріотичне виховання молоді у Німеччині є комплексним і багаторівневим процесом, що поєднує громадянську освіту, історичну пам'ять, дискусії про безпеку і добровільну участь молоді у службі. Цей процес стикається з низкою викликів, серед яких можемо відзначити необхідність збереження демократичних цінностей, уникнення мілітаризації освіти та обґрунтоване залучення молоді до питань національної безпеки та оборони.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бондаренко О. Військово-патріотичне виховання молоді в країнах сталої демократії: завдання та особливості. *Збірник науко-*

вих праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. 2016. Вип. 2. С. 32–44.

2. Фінін Г. Громадянське та патріотичне виховання в системі військової освіти Німеччини. *Вісник Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого*. 2011. №9. С. 86–92.

3. *German school students rally against army recruitment drive*. URL: <https://www.france24.com/en/live-news/20260305-german-school-students-rally-against-army-recruitment-drive>

4. Schall M. From the end of compulsory military service to school strikes: the new debate on the German armed forces and education. *Markus Schall. Magazine for Europe, economy, AI and digitalization*. 2026. URL: <https://www.markus-schall.de/en/day/germany/>

*Юрій ФІГУРНИЙ
Ольга ШАКУРОВА
(Київ, Україна)*

ПОЧАТКОВА ЗАГАЛЬНОВІЙСЬКОВА ПІДГОТОВКА ЯК ЧИННИК НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ: ІСТОРИЧНИЙ ДОСВІД, УРОКИ ДЛЯ УКРАЇНИ У КОНТЕКСТІ СПРОСТУВАННЯ РАШИСТСЬКИХ МІФІВ І ФЕЙКІВ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Обґрунтування актуальності теми. Питання збереження державності, захист національної безпеки та національної ідентичності є одним з головних пріоритетів кожного свідомого громадянина. Саме тому, законодавча, виконавча й судова влада кожної суверенної держави намагається створити юридичну базу щодо забезпечення національної безпеки, а згодом ці теоретичні напрацювання перевести у практичну площину.

Для України й українців, які внаслідок повномасштабна агресія рашистів, перебувають у дуже критичній ситуації, оскільки Росія намагається остаточно вирішити так зване «українське питання», а саме, цілковито знищити Українську державу й українську політичну націю як на полі бою так і в інформаційно-гуманітарній сфері, це є питанням виживання. Тому українським науковцям й освітянам треба скоординувати дослідження спрямовані на вивчення як власного історичного досвіду так і напрацювань демократичних країн щодо впровадження початкової загальновійськової підготовка задля збереження національної безпеки й захисту Української держави, щоби пришвидшити перемогу над російськими загарбниками.

Метою дослідження є визначення сутності початкової загальновійськової підготовка як важливого чинника національної безпеки та осмислення історичного досвіду й уроків для України у контексті спростування рашистських міфів і фейків в умовах російсько-української війни.

Виклад основного матеріалу. Аналізуючи історичний розвиток та сучасний стан початкової загальновійськової підготовка у Великій Британії, Естонії, Ізраїлі, Канаді, Латвії, Литві, Німеччині,

Південній Кореї, Польщі, США, Тайвані, Франції, Швеції, Швейцарії та в інших демократичних країнах можна прийти до висновку, що незважаючи на специфічні особливості цивілізаційного розвитку кожної держави, всіх їх об'єднує один спільний концепт: захист державності, збереження національної безпеки та національної ідентичності потребує системної й комплексної актуалізації, підтримки й впровадження в усі сфери суспільного життя, особливо в гуманітарний простір [3].

Перебування України й українців протягом тривалого часу у складі інших державних утворень суттєво загальмували українські державотворчі й націєтворчі процеси. Проте, навіть відновивши Українську державу у 1991 р., українці продовжували перебувати у пострадянській політичній, економічній, духовній, культурній, інформаційній парадигмі. Особливо треба відзначити розповсюдження у гуманітарному просторі України маніпулятивних фейків та фальсифікацій історії України, зокрема, можемо виокремити такі міфи про: «єдиний православний братський російський й український народ»; «українська мова – діалект російської»; «непричетність України до Київської Русі та пропагування її приналежності лише до російської історії»; «Переяславська угода 1654 р. – “віковичний добровільний акт” возз'єднання України з Росією»; «Іван Мазепа – зрадник»; «імперський проект “Новоросія” – споконвічні російські землі»; «В. Ленін – творець української державності»; «голод 1932–1933 рр., став трагедією для всього радянського народу, а не виключно геноцидом для українців і був не спланований Й. Сталіним, він став наслідком тимчасових продовольчих труднощів, викликаних погодними аномаліями й помилками влади на місцях»; «перемога у Другій світовій війні – заслуга лише російського народу»; «воїни Української Повстанської Армії – зрадники, колаборанти й найманці фашистів» тощо.

Завдячуючи цим злочинним фальсифікаціям історії України у багатьох громадян Української держави зберігався пієтет до радянської влади й наївна віра у путінський «русский мир», який дещо згодом показав свою справжню імперську сутність і став прелюдією до жорстокої російсько-української війни.

Перед реальною зовнішньою загрозою ліквідації Української держави й української політичної нації, посиленою внутрішніми корупційними викликами, українська влада й громадянське суспільство змушені симетрично й асиметрично відповісти на

виклики, що постали перед ними під час російсько-української війни.

Тому, Верховна Рада 22 травня 2024 р. ухвалила в цілому як Закон України, законопроект 11092 «Про військовий обов'язок і військову службу» щодо удосконалення системи підготовки громадян Української держави до військової служби. Готувати будуть як хлопців, так і дівчат. Зокрема, у ньому визначено, що підготовка громадян України до військової служби включає національно-патріотичне та військово-патріотичне виховання, початкову загальновійськову підготовку, базову загальновійськову підготовку, підготовку у військових ліцях та ліцях з посиленою військово-фізичною підготовкою, підготовку до вступу у заклади фахової передвищої військової освіти, вищі військові навчальні заклади та військові навчальні підрозділи закладів вищої освіти, військову підготовку у закладах вищої освіти за програмою підготовки офіцерів запасу, фізичну підготовку, лікувально-оздоровчу роботу, підвищення рівня освітньої підготовки, вивчення державної мови. Під час організації та здійснення загальновійськової підготовки громадян України не допускаються будь-які форми дискримінації, у тому числі за ознакою статі [1].

Закон наголошує, що початкова загальновійськова підготовка громадян Української держави здійснюється з метою формування у них первинних загальновійськових знань і спеціальних компетентностей щодо оборонної свідомості, ознайомлення з місцем і роллю громадянина у зв'язку з усвідомленням свого конституційного обов'язку щодо захисту Батьківщини, незалежності та територіальної цілісності України [2].

Закон має на меті системне вдосконалення й актуалізацію початкової загальновійськової підготовки. Замість допризовної підготовки пропонується впровадити початкову загальновійськову підготовку, яка буде проводитися на третьому рівні повної загальної середньої освіти в різних закладах освіти. Початкова загальновійськова підготовка реалізується на третьому рівні повної загальної середньої освіти та проводиться в закладах загальної середньої, професійної, фахової передвищої освіти, що мають ліцензію на провадження освітньої діяльності на відповідному рівні повної загальної середньої освіти, шляхом викладання навчального предмета «Захист України» та здійснення заходів, спрямованих на військово-патріотичне виховання. Програми з нав-

чального предмета «Захист України» розробляються та затверджуються центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сферах освіти і науки, за погодженням з Міністерством оборони України [2].

Висновки. Таким чином, початкова загальновійськова підготовка – це обов’язкова освітня дисципліна, яка викладається у закладах середньої (10-11 класи), професійної та фахової передвищої освіти, спрямована на формування в української молоді базових знань про оборону держави, національну самобутність та первинних військових навичок, вона замінила «допризовну підготовку» і реалізується через предмет «Захист України». Початкова загальновійськова підготовка є вагомим чинником національної безпеки та сприяє осмисленню історичного досвіду й уроків для України у контексті спростування рашистських міфів і фейків в умовах російсько-української війни.

ЛІТЕРАТУРА

1. Верховна Рада ухвалила закон щодо підготовки учнів до військової служби, незалежно від статі. 2024. URL: <https://sud.ua/uk/news/publication/301301-verkhovnaya-rada-prinyala-zakon-o-podgotovke-uchenikov-k-voennoy-sluzhbe-nezavisimo-ot-pola>
2. Закон України «Про військовий обов’язок і військову службу». 2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12#Text>
3. Початкова загальновійськова підготовка як чинник національної безпеки: історичний досвід, уроки для України. Том I / [Ред.: Л. Лазурко, В. Ільницький, М. Галів]. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2025. 216 с.

*Олександр ЧЕРНЕНКО
Тетяна ЧЕРЕДНІЧЕНКО
Марина МОМОТ
(Черкаси, Україна)*

ЗАГАЛЬНОВІЙСЬКОВА ПІДГОТОВКА ЯК ЧИННИК НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Законом України “Про основи національного спротиву” визначено правові та організаційні засади національного спротиву, основи його підготовки та ведення, завдання і повноваження сил безпеки та сил оборони та інших визначених цим Законом суб’єктів з питань підготовки і ведення національного спротиву, що, своєю чергою, визначає повноваження Міністерства оборони України, сприяє формуванню у громадян розуміння їхньої ролі у захисті України, навчанню дій в умовах війни та надзвичайних ситуацій. Особлива увага приділяється військово-патріотичному вихованню, яке формує стійку мотивацію до захисту Вітчизни. Базова загальновійськова підготовка є важливим компонентом національного спротиву. Її основною метою є підготовка громадян України до стійкого опору агресору, розвиток патріотичної, оборонної свідомості та надання знань і практичних умінь, навичок для захисту України. Така підготовка поділяється на початкову та базову [1].

Початкова підготовка – перший етап формування у громадян базових знань та компетентностей, пов’язаних з обороною держави. Вона виходить далеко за межі теоретичного навчання, охоплюючи виховання патріотичного світогляду та психологічної готовності до захисту України. Підготовка відбувається в закладах освіти.

Базова підготовка орієнтована на громадян віком від 18 років, які не проходять регулярну військову службу. Її мета – підготовка громадянина, здатного виконувати завдання як у мирний, так і у воєнний час у бойових умовах, та сприяння набуттю громадянами первинних знань, умінь та навичок порядку поведінки зі зброєю та її застосування, дій на полі бою (пересування та орієнтування на місцевості), надання домедичної допомоги, а також первинної

психологічної допомоги (самодопомоги), поведження із саморобними вибуховими пристроями та формування стійких морально-психологічних якостей, необхідних для захисту України [2, 4].

Аналізуючи реальний стан та зміст функціонування підготовки громадян України до національного спротиву, необхідно зазначити, що підготовленість громадян не відповідає рівню, який забезпечить формування патріотичної та оборонної свідомості, набуття необхідних знань і практичних навичок для захисту України. Питання щодо стану та особливостей функціонування загальновійськової підготовки громадян України до національного спротиву потребує вивчення та подальшого наукового дослідження [3].

Під час війни ключовим питанням є готовність та вміння захищати свою державу, адже воюють країни. Армія та країна неподільні. Кожен на своєму місці мусить робити все можливе. Сили безпеки та оборони України виконують завдання зі збереження територіальної цілісності та недоторканності нашої держави, а громадяни України, своєю чергою, здійснюють підготовку до національного спротиву. У всі епохи розвитку військової справи одним із важливих чинників перемоги або поразки завжди був рівень підготовленості (навченості) особового складу і органів управління. Ще у IV столітті до н. е. один із видатних китайських полководців У-Цзи високо оцінював рівень навченості особового складу. Він, зокрема, стверджував: “Люди завжди знаходять смерть у тому, в чому вони недотепні, терплять поразку в тому, що вони не вміють з користю застосовувати. Тому у веденні війни найголовніше – навчання (підготовка)”. Вивчаючи питання, що стосується змісту підготовки громадян України до національного спротиву на всіх етапах їхнього життя, слід визначити категорії людей, з якими буде здійснюватися відповідна підготовка до національного спротиву, а також у якому складнику та на якому рівні освіти це відбувається [2].

Отже, загальновійськова підготовка громадян здійснюється в мирний час та особливий період незалежно від політичних та інших уподобань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання з метою формування в суспільстві готовності до стійкого опору агресору, зокрема в інформаційному просторі, патріотичної свідомості та стійкої мотивації, набуття та підтримання громадянами знань і практичних умінь, необхідних для захисту України. Загальновійськова підготовка гро-

мадян цілком залежить від освіти кожного з них. Питання щодо формальної, неформальної та інформальної (самостійної) освіти визначено в Законі України “Про освіту”. Формальна освіта – це освіта, яка здобувається за освітніми програмами відповідно до визначених законодавством рівнів освіти, галузей знань, спеціальностей (професій) і передбачає досягнення здобувачами освіти визначених стандартами освіти результатів навчання відповідного рівня освіти та здобуття кваліфікацій, що визнаються державою. Неформальна освіта – це освіта, яка здобувається, як правило, за освітніми програмами та не передбачає присудження визнаних державою освітніх кваліфікацій за рівнями освіти, але може завершуватися присвоєнням професійних та/або присудженням часткових освітніх кваліфікацій. Інформальна освіта (самоосвіта) – це освіта, яка передбачає самоорганізоване здобуття особою певних компетентностей, зокрема під час повсякденної діяльності, пов’язаної із професійною, громадською, волонтерською або іншою діяльністю, родиною чи дозвіллям [4].

Початкова підготовка громадян України до національного спротиву поділяється на складові: військово-патріотичне виховання громадян; ознайомлення громадян з основами законодавства щодо захисту України, цивільного захисту населення та особистої безпеки людини; усвідомлення громадянами свого обов’язку із захисту України в разі виникнення загрози незалежності та територіальній цілісності держави; набуття знань про функції збройних сил, інших складових Сил безпеки та сил оборони, їхні характерні особливості; здійснення морально-психологічної підготовки до військової служби; набуття практичних навичок для засвоєння основ захисту України, військової справи, цивільного захисту населення, знань з домедичної допомоги, здійснення психологічної підготовки громадян; підготовка громадян до захисту України, професійна орієнтація молоді до служби у збройних силах та інших утворених відповідно до законів України військових формуваннях. Необхідно відзначити, що типові програми закладів освіти в цілому відповідають цілям та завданням початкової підготовки громадян України до національного спротиву. Але необхідно звернути увагу на удосконалення військово-патріотичного виховання в системі освіти закладів освіти. Основи загальновійськової підготовки громадянина України як чинник національної безпеки є пріоритетом молоді в сьогоденні та майбутньому [4, 5].

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України “Про основи національного спротиву” № 1702–ІХ. 2021, 16 липня. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-20#Text>.
2. Семененко О. М. Обороноздатність держави: організаційно-правові аспекти підготовки громадян до національного спротиву. *The Central Research institute of the Armed Forces of Ukraine*. 2025. С. 226–239.
3. Борохович І., Коваленко А., Когут І. Захист України. Інтегрований курс. Соціальна і здоров’язбережувальна освітня галузь. (Рекомендовано Міністерством освіти і науки України, Наказ № 1116 від 08.08.2024).
4. Про затвердження Концепції військово-патріотичного виховання в системі Міністерства оборони України. Наказ Міністра оборони України від 14.08.2024 № 554. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0554322-24#Text>.
5. Кабінет Міністрів України. Про затвердження Порядку проведення базової загальновійськової підготовки громадян України, які здобувають вищу освіту та поліцейських (734/2024). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/734-2024-%D0%BF#Text>.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Біла Світлана – кандидатка історичних наук, доцентка, доцентка кафедри всесвітньої історії та спеціальних історичних дисциплін Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

Білий Олександр – викладач Дрогобицького механіко-технологічного фахового коледжу

Білокопитова Марія – старший викладач кафедри іноземних мов Університету імені Альфреда Нобеля

Бойчин Роман – аспірант кафедри всесвітньої історії та спеціальних історичних дисциплін Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

Бурдяк Ростислав – аспірант кафедри всесвітньої історії та спеціальних історичних дисциплін Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

Галик Володимир – кандидат історичних наук, доцент кафедри всесвітньої історії та спеціальних історичних дисциплін Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

Галик Олеся – здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка.

Галів Микола – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри історії України та правознавства Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

Гук Назарій – аспірант кафедри психології Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

Гук Орест – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної педагогіки та корекційної освіти Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

Дорота Андрій – доцент кафедри тактики, інституту піхоти Національної академії Сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного, підполковник

Драган Володимир – історик, директор Бориславської ЗОШ І-ІІІ ступенів №3

Івахів Олег – провідний науковий співробітник науково-дослідного відділу розвитку підготовки військ науково-дослідного управління застосування та підготовки військ (сил) наукового

центру Сухопутних військ Національної академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного, кандидат політичних наук

Льницький Василь – доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри історії України та правознавства Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

о. Кекош Олег – кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри соціальної педагогіки та корекційної освіти Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

Коханевич Ірена – викладачка кафедри іноземних мов Національної академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного

Кудимов Сергій – заступник начальника науково-дослідного відділу розвитку підготовки військ науково-дослідного управління застосування та підготовки військ (сил) наукового центру Сухопутних військ Національної академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного

Лазурко Лідія – докторка історичних наук, професорка, професорка кафедри історії України та правознавства Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

Лібрुक-Ліпкевич Світлана – старша наукова співробітниця науково-дослідного відділу розвитку підготовки військ науково-дослідного управління застосування та підготовки військ (сил), наукового центру Національної академії Сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного, кандидат історичних наук, старший науковий співробітник

Мегедь Марія – українська краєзнавиця

Михайлик Олександр – український краєзнавець та киевознавець, дослідник історії та церковної, громадської та промислової архітектури України

Момот Марина – старша викладачка кафедри психології діяльності в особливих умовах, Національний університет цивільного захисту України

Онищак Вячеслав – аспірант кафедри історії України та правознавства Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

Проць Олександра – кандидатка юридичних наук, доцентка кафедри історії України та правознавства Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

Савицький Назар – аспірант кафедри психології Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

Ситник Олександр – доктор історичних наук, професор кафедри історії та археології Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького

Стецик Юрій – доктор історичних наук, професор кафедри історії України та правознавства Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

Фігурний Юрій – кандидат історичних наук, старший дослідник, старший науковий співробітник Науково-дослідного інституту українознавства Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Фуртес Олексій – старший науковий співробітник науково-дослідного відділу розвитку підготовки військ науково-дослідного управління застосування та підготовки військ (сил), наукового центру Національної академії Сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного, кандидат історичних наук, старший науковий співробітник

Чередніченко Тетяна – старша викладачка кафедри психології діяльності в особливих умовах, Національний університет цивільного захисту України

Черненко Олександр – кандидат медичних наук, доцент, доцент кафедри психології діяльності в особливих умовах, Національний університет цивільного захисту України

Шакурова Ольга – кандидатка історичних наук, старша наукова співробітниця Науково-дослідного інституту українознавства Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Щеглов Андрій – заступник начальника кафедри історії Інституту психологічної підтримки персоналу Національної академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного, кандидат історичних наук

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

**ПОЧАТКОВА ЗАГАЛЬНОВІЙСЬКОВА ПІДГОТОВКА
ЯК ЧИННИК НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ: ІСТОРИЧНИЙ
ДОСВІД, УРОКИ ДЛЯ УКРАЇНИ**

Том II

**За редакцією:
Василь Ільницький, Микола Галів, Лідія Лазурко**

Макетування та верстка – Наталія Кузнєцова

*Редакція не завжди поділяє думки авторів, за зміст,
достовірність інформації та точність цитувань
відповідальності не несе.*

При передруці статей посилання на збірник є обов'язковим.

Здано до набору 25.05.2026 р. Підписано до друку 29.05.2026 р.

Гарнітура Times. Формат 60x84 1/16.

Друк офсетний. Папір офсетний.

Ум. друк. арк. 7,65. Зам. № 0526-053

Наклад 100 примірників

Друкарня – Видавничий дім «Гельветика»

65101, Україна, м. Одеса, вул. Інглезі, 6/1

Телефон +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08

E-mail: mailbox@helvetica.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи

ДК № 7623 від 22.06.2022 р.